

4 ključni makroekonomski kazalci, ki nam opisujejo dejansko stanje nekega gospodarstva:

- = stopnja gospodarske rasti (ključna makroekonomska kategorija)
- = stopnja brezposelnosti
- = stopnja rasti cen
- = stanje plačilne bilance

S katerimi kazalci lahko merimo stanje gospodarske razvitosti posamezne države?

- = BDP p.c. → leta 1998 je 5 najrazvitejših držav imelo BDP p.c. 141x večji kot 5 najmanj razvitih držav
- = povprečna življenjska doba prebivalcev države
- = stopnja pismenosti
- = smrtnost dojenčkov
- = število telefonov na 1000 prebivalcev
- = poleg omenjenih kazalcev pa so za stopnjo gospodarske razvitosti izredno pomembni tudi kazalci, ki nam opisujejo razdelitev dohodka

Različne metode, ki jih uporabljamo pri računanju povprečne stopnje rasti:

1. aritmetična sredina
2. geometrijska sredina → $r = \sqrt[n]{r_1 * r_2 * r_3 \dots * r_n}$; (vse stopnje morajo biti pozitivne in različne od 0)
3. skrajšana geometrijska sredina → $r = \left(\sqrt[n-1]{\frac{Y(n)}{Y(1)}} - 1 \right) * 100$; pri tej metodi je povprečna stopnja rasti odvisna le od začetnega in končnega podatka
4. trendna stopnja rasti → stopnja rasti se izračuna iz splošnega trenda, ki ga izračunamo s pomočjo najmanjših kvadratov. Običajno predpostavljamo eksponentno obliko rasti:

$Y(t) = Y(0)(1+r)^t$; to logaritmujemo, da dobimo

$\ln Y(t) = \ln Y(0) + t * \ln(1+r)$

$\ln Y(t) = a + t * b$

$r = (\text{antilog } b) - 1$

ENOSTAVEN MODEL GOSPODARSKE RASTI

1) $Q = \left(\frac{Q}{L} \right) * L = q * L$; L = število delavcev, q = povprečna produktivnost dela

$r_Q = r_q + r_L$ → stopnja rasti družbenega proizvoda je seštevek stopnje rasti produktivnosti dela in stopnje rasti delovne sile

2) $Q = \left(\frac{Q}{K} \right) * K = e * K$; K = količina fizičnega kapitala, e = učinkovitost kapitala,

e = povprečni proizvodni količnik

$r_Q = r_e + r_K$ → stopnja rasti družbenega proizvoda je seštevek stopnje rasti učinkovitosti kapitala in stopnje rasti obsega fizičnega kapitala

ENOSTAVNA FORMULA RASTI

Kaj vse vpliva na stopnjo rasti družbenega proizvoda?

Predpostavimo, da je povečanje proizvoda odvisno od investicij:

$\Delta Y = f(I)$, predpostavljajmo tudi linearen odnos

$\Delta Y = e * I$ e = $\Delta Y / I$ = mejni proizvodni količnik s katerim merimo učinkovitost I

če izraz delimo z Y dobimo:

$\frac{\Delta Y}{Y} = e * \frac{I}{Y}$; $\frac{I}{Y} = s$ s = delež I v BDP ali stopnja investiranja

Velja enačba:

$r = e * s$

Stopnja rasti družbenega proizvoda je odvisna od uèinkovitosti investiranja (e) in od obsega investicij (s).

Namesto mejnega proizvodnega koliènika e , lahko uporabljamo njegov reciprok → mejni kapitalni koliènik, ki je razmerje med I in poveèanje družbenega produkta:

$$v = 1/e = I/\Delta Y$$

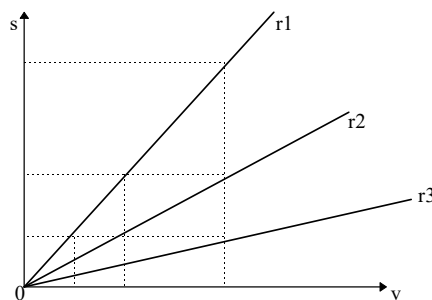
$$r = s/v$$

Iz te formule že sledi, da dejavnike rasti lahko razvrstimo v dve skupini:

- = dejavniki, ki vplivajo na rast preko obsega investiranja
- = dejavniki, ki vplivajo na rast preko uèinkovitosti investicij

ANALIZA ENOSTAVNE FORMULE RASTI

Analizo enostavne formule rasti lahko nazorno prikažemo v grafu:

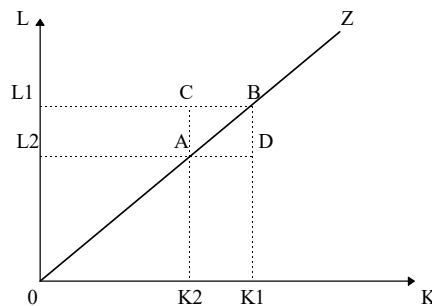
Iz grafa je razvidno, da je mogoèe isto stopnjo rasti (npr. r_1) doseèi z razliènimi kombinacijami s in v .

ANALIZA PRODUKCIJSKE FUNKCIJE

Produksijska funkcija nam prikazuje max tok proizvodnje (Q) povezan z danim obsegom proizvodnih faktorjev kot inputov

$$Q = F(K, L) \quad \text{produksijska faktorja sta kapital in delo}$$

PRODUKCIJSKA FUNKCIJA S FIKSNIMI KOEFICIENTI:

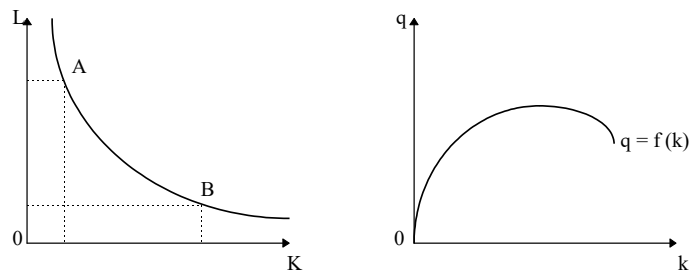
$Q = \min (K/v, L/u)$, proizvodnja je odvisna od produkcijskega faktorja, ki ga primanjkuje

Kadar velja $K/v = L/u$ potem smo na premici ekspanzije (premica OZ), nobeden od produkcijskih faktorjev ni nezaposlen.

V primeru produkcijske funkcije s fiksnimi koeficienti z relativnimi cenami produkcijskih faktorjev ni mogoèe vplivati na relativno zaposlenost posameznih produkcijskih faktorjev.

NEPREKINJENA PRODUKCIJSKA FUNKCIJA:

V tem primeru je dovoljena zamenjava agregatnega kapitala za delo v proizvodnji. Katerikoli tok proizvoda se lahko proizvaja z razliènimi kombinacijami kapitala in dela!

Prva slika prikazuje krivuljo danega proizvoda, druga pa produkcijsko funkcijo. Produkcijsko funkcijo lahko zapišemo kot neprekinjeno funkcijo med produktivnostjo dela (q) in tehnično opremljenostjo (k).

ELASTIENOST SUBSTITUCIJE:

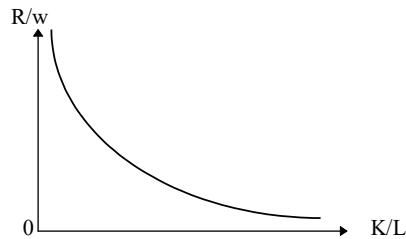
Možnost substitucije med K in L uvaja v analizo produkcijske funkcije koncept elastičnosti substitucije.

Razmerje med K in L je odvisno od relativnih cen obeh produkcijskih faktorjev.

$$k = f\left(\frac{R}{w}\right) \quad w = \text{mezda na delavca, } R = \text{profitna stopnja}$$

Elastičnost substitucije meri odzivnost razmerja med K in L na spremembe v relativnih faktorskih cenah.

$$\sigma = \frac{\Delta \frac{K}{L}}{\frac{K}{L}} : \frac{\Delta \frac{R}{w}}{\frac{R}{w}}$$

Koeficient elastičnosti substitucije ima predznak minus (povečanje relativne cene kapitala glede na ceno dela znižuje opremljenost dela s kapitalom in obratno). Ěim veĵa je elastičnost substitucije, tem bolj spremembe v relativnih faktorskih cenah vplivajo na spremembe v relativni zaposlenosti produkcijskih faktorjev. V tem primeru lahko relativne faktorske cene postanejo instrument razvojne politike (vplivanje na relativno zaposlenost).

DVE ZNAĚILNI OBLIKI PRODUKCIJSKE FUNKCIJE:

COBB - DOUGLASOVA PRODUKCIJSKA FUNKCIJA:

$$Q = K^\alpha L^\beta$$

Ěe je $\alpha + \beta = 1$, potem ta funkcija izkazuje konstantne donose obsega (ěe poveĵamo K in L za 1% se bo tudi proizvod (Q) poveĵal za 1%).

V primeru Cobb - Douglasove produkcijske funkcije je elastičnost substitucije enaka 1.

C.E.S. PRODUKCIJSKA FUNKCIJA:

Gre za produkcijsko funkcijo s konstantno elastičnostjo substitucije, kar pove Źe njen naziv.

$$Q = [A \cdot K^{-\beta} + B \cdot L^{-\beta}]^{-1/\beta}$$

Znaěilnost konstantne elastičnosti substitucije je dana s tem izrazom, ki je izpeljan iz zgornje funkcije:

$$\sigma = \frac{1}{1 + \beta}$$

STOPNJA RASTI

Analiza produkcijske funkcije nas pravzaprav zanima zaradi stopnje rasti. Èe je namreè proizvodnja Q odvisna od K in L, potem je tudi stopnja rasti produkta Q odvisna od stopenj rasti K in stopnje rasti L.

Splošna izpeljava:

$$Q = F(K, L)$$

$$r_Q = E_{QK} * r_K + E_{QL} * r_L$$

Stopnja rasti proizvoda je ponderirana stopnja rasti kapitala in dela, kjer sta ponderja:

E_{QK} = koeficient elastiènosti proizvodnje glede na kapital

E_{QL} = koeficient elastiènosti proizvodnje glede na delo

Konkretna izpeljava pri Cobb-Douglasovi funkciji:

$$Q = K^\alpha L^\beta$$

$$r_Q = \alpha * r_K + \beta * r_L$$

Stopnja rasti produkta je ponderirana vsota stopenj rasti kapitala in delovne sile.

SPREMINJANJE VLOGE POSAMEZNIH FAKTORJEV V TEORIJI GOSPODARSKEGA RAZVOJA

Faktorje gospodarskega razvoja lahko razvrstimo:

- = proizvodni tvorci
- = tehnièni napredek
- = drugi dejavniki gospodarskega razvoja

Najbolj oèiten vpliv na BDP imajo proizvodni tvorci. Same proizvodne tvorce lahko še nadalje delimo v:

- = izvirne proizvodne tvorce (delovna sila in naravni viri)
- = proizvajalna sredstva (kapital)

V obdobju klasikov bi produkcijsko funkcijo verjetno lahko zapisali na naslednji naèin:

$$Q = F(L, Z; K)$$

Pri klasikih sta izvirna proizvodna tvorca delovna sila in zemlja, proizvajalna sredstva pa so rezultat akumulacije kapitala. Klasiki so predpostavljali, da je Z (kolièina zemlje) eksogeno dana. Ekonomoska spremenljivka je prebivalstvo. Temeljni kamen klasiène teorije gospodarskega razvoja je teorija prebivalstva.

V obdobju neoklasikov, bi produkcijska funkcija izgledala takole:

$$Q = F(K, L)$$

Neoklasiki izpustijo zemljo iz produkcijske funkcije, èeš, da ni pomembna. Temeljni kamen neoklasiènega modela rasti je teorija gibanja kapitala. V neoklasiènem modelu je vlogo delovne sile kot aktivnega faktorja gospodarskega razvoja prevzel kapital oz. proizvajalna sredstva.

Kmalu se je izkazalo, da tudi neoklasièni model ne pojasnjuje zadovoljivo stopnje rasti družbenega proizvoda. Proizvodna tvorca kapital in delo sta namreè pustila velik del stopnje rasti nepojasnjene. Kot novi faktor gospodarskega razvoja se pojavi tehnièni napredek.

Danes, se zaradi ekoloških vprašanj, zopet sprašujemo, ali ne bi bilo morda pametno vrniti zemljo v produkcijsko funkcijo.

KOMBINACIJA PROIZVODNIH TVORCEV

V praksi proizvodni tvorci vedno delujejo skupaj, v kombinaciji. Do doloène mere se lahko substituirajo (npr. K za L), vendar je treba poudariti tudi njihovo komplementarnost.

Delovno intenzivna proizvodnja = v kombinaciji K in L je relativno veè delovne sile (L)

Kapitalno intenzivna proizvodnja = v kombinaciji K in L je relativno veè kapitala (K)

Ekstenzivna proizvodnja = veliko zemlje, relativno manj K in L

Intenzivna proizvodnja = malo zemlje, relativno veè L in predvsem veè K

Kako neko gospodarstvo dejansko kombinira te produkcijske faktorje v proizvodnji je odvisno od razpoložljivosti teh faktorjev, od razpoložljive tehnike in tehnologije ter od relativnih faktorskih cen.

DEJAVNIKI GOSP. RAZVOJA, KI NISO NEPOSREDNI PROIZVODNI TVORCI

- = velikost trga
- = mednarodni ekonomski odnosi
- = strukturne spremembe
- = tehnološki napredek

INVESTICIJE

Investicije so izdatki namenjeni povečevanju in ohranjanju stoga kapitala. Kapital je nakopičen (akumuliran) stog materialnih sredstev, ki skozi čas prispeva k povečanemu toku dobrin in storitev (I = materialne naložbe).

Po drugi opredelitvi so investicije vsak izdatek z namenom povečanja prihodnjega dohodka; na ta način lahko med investicije uvrstimo tako materialne kot nematerialne naložbe (npr. izdatki za R&R...)

Statistična opredelitev: investicije so tisti del BDP, ki ni potrošen (od Y odštejemo C in G)

Kako delimo investicijske izdatke?

- = poslovne fiksne investicije
- = stanovanjske investicije
- = investicije v zaloge

Investicije v osnovna sredstva:

- = gospodarske
- = negospodarske

Investicije:

- = bruto → tisti del BDP, ki v procesu porabe ni porabljen za osebno in javno porabo, temveč za zamenjavo dotrajanih in izgradnjo novih osnovnih sredstev, ter za povečanje obratnih sredstev
- = neto → tisti del BDP, ki je porabljen za izgradnjo novih osnovnih sredstev in za povečanje obratnih sredstev.

Razlika med neto in bruto investicijami je amortizacija.

POSLOVNE FIKSNE INVESTICIJE

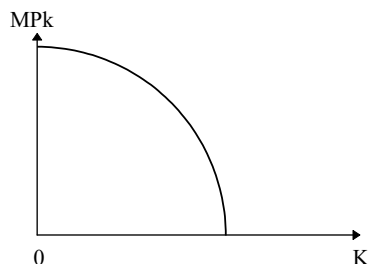
Značilnost teorije investicij je, da je zgrajena v 2 korakih:

1. najprej opredeli želen stog kapitala
2. nato preuèuje stopnjo prilagajanja dejanskega stoga kapitala želenemu stogu kapitala

Pri doloèanju želenega stoga kapitala poznamo neoklasièno razlago in keynesiansko razlago!

NEOKLASIÈNA RAZLAGA:

Neoklasièna razlaga govori o mejnem proizvodu kapitala in o stroških uporabe kapitala v nekem razdobju.

Mejni proizvod kapitala je povečanje proizvoda, ki je posledica povečanja kapitala v proizvodnji za eno enoto.

Ko podjetja uporabljajo vedno več kapitala z relativno manj dela v proizvodnji, mejni proizvod kapitala upada.

Krivulja MPK nam predstavlja tudi krivuljo povpraševanja po kapitalu.

Stroški uporabe kapitala (najemni stroški, rental costs) pa so stroški, ki jih povzročijo povečanje kapitala v proizvodnji za eno enoto.

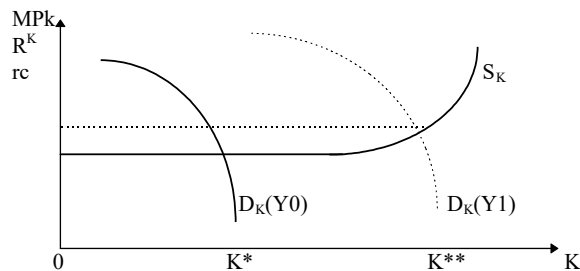
$$rc = \text{obrestna mera} + \text{amortizacija (d)}$$

Na podlagi stroškov uporabe kapitala lahko določimo ceno uporabe kapitala ali rentalno ceno kapitala:

$$R^K = (i+d) \cdot P^K$$

kjer so R^K = zakupna cena opreme (kapitala) = znesek, ki bi ga dobilo podjetje, če bi dalo stroj npr. v zakup za eno leto, i = obrestna mera, d = stopnja amortizacije, P^K = cena nakupa novega stroja.

R^K nam predstavlja krivuljo ponudbe kapitala; ta je na večjem delu razpona povsem vodoravna, potem pa začne naraščati.

Želen obseg stoga kapitala dobimo v presečišču krivulj povpraševanja in ponudbe kapitala oz. v presečišču krivulj mejnega produkta kapitala in krivulje stroškov uporabe kapitala.

Povpraševanje po K s strani podjetij (želen stog kapitala K^*) je odvisno od stroškov uporabe kapitala (rc) in od pričakovane ravni proizvoda (Y).

$$K^* = g(rc, Y)$$

Čim nižji so rc , tem višji je K^*

Čim višji Y pričakuje podjetje v prihodnosti, tem višji bo K^* .

KEYNESIANSKA RAZLAGA ŽELENEGA STOGA KAPITALA:

Keynesianska razlaga ne uporablja mejnega produkta kapitala, temveč mejno učinkovitost kapitala (MEC).

DISKONTIRANJE: koncept mejne učinkovitosti kapitala uporablja tehniko diskontiranja za primerjavo začetnih investicijskih izdatkov (I_0), prihodnjih tekočih stroškov (delo, surovine) C_t in prihodnjih prihodkov od prodaje proizvodov P_t .

Razlika med prihodki in odhodki je neto denarni tok. Vsota diskontiranih prihodnjih neto denarnih tokov je neto sedanja vrednost denarnega toka investicije.

1) Investicija bo donosna, če NSV denarnega toka investicije presega začetne investicijske izdatke

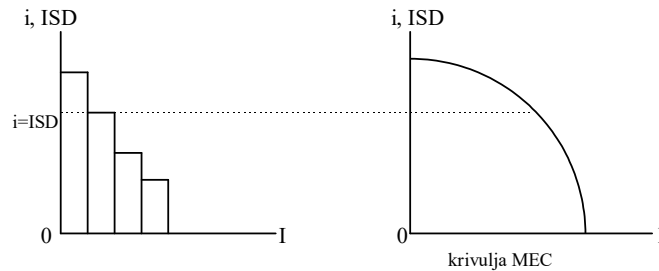
$$\sum_{t=1}^n \frac{P_t - C_t}{(1+i)^t} \geq I_0 \quad i = \text{tekoča obrestna mera}$$

2) Diskontna stopnja je neznanica, in jo rešimo iz izraza:

$$NSV = I_0$$

V tem primeru iščemo tisti r , ki izenači NSV prihodnjega denarnega toka z začetnim investicijskim vložkom. Tako izračen r imenujemo interna stopnja donosa (ISD). Keynes je ISD imenoval mejna učinkovitost kapitala (MEC). To je tista stopnja, pri kateri investicija ni niti donosna niti nedonosna, ampak se ravno povrne.

Investicija je donosna, če MEC presega tekočo obrestno mero, ki jo vzamemo kot oportunitetni strošek kapitala.

Investicijske projekte rangiramo po donosnosti, z rangiranjem dobimo krivuljo mejne uèinkovitosti kapitala (krivulja MEC), ta krivulja je padajoèa in odslikava krivuljo povpraševanja po kapitalu.

Želen stog kapitala K^* v keynesianskem modelu prikazuje vodoravna èrta, ki ponazarja obrestno mero $i = \text{ISD}$. Iz tega lahko razberemo dejavnike, ki v keynesianskem modelu vplivajo na obseg investicij:

- obrestna mera = oportunitetni strošek kapitala
- prièakovanje podjetja glede prièakovanih prihodkov od prodaje
- prièakovanje podjetja glede prihodnjih tekoèih stroškov

$$K^* = F(i, Y, C)$$

Èe podrobneje pogledamo, opazimo, da se keynesianski in neoklasièni zapis želenega stoga kapitala $K^* = \dots$, niti ne razlikujeta preveè.

INVESTICIJE KOT PRILAGAJANJE STOGA KAPITALA

Tako neoklasièna kot keynesianska enaèba $K^* = \dots$, opredeljujeta želen stog kapitala. Dejanski stog kapitala se od želenega pogosto razlikuje.

Hipoteza postopnega prilagajanja dejanskega stoga kapitala želenemu stogu kapitala (ta postopek se sicer imenuje tudi **model fleksibilnega akceleratorja**) nam govori, da èim veèja je razlika med obstojeèim in želenim stogom kapitala, tem hitrejša je stopnja investiranja v podjetju.

$$K = K_{-1} + \lambda(K^* - K_{-1})$$

Firma vsako leto k prejšnjemu stogu kapitala (K_{-1}) doda en del (λ) razlike med želenim in dejanskim stogom kapitala ($K^* - K_{-1}$), tako da je dejanski stog kapitala v tekoèem letu enak zgornji enaèbi. Podjetje želi z investiranjem približati dejanski stog kapitala želenemu stogu kapitala.

$$I = K - K_{-1}$$

$$I = \lambda(K^* - K_{-1}) \rightarrow \text{tekoèi investicijski izdatki so doloèeni z želenim stogom kapitala in dejanskim stogom kapitala } K_{-1}.$$

$$I = \lambda((g(rc, Y) - K_{-1}))$$

Investicijska funkcija, kot je zapisana v zadnji enaèbi vsebuje dva vira dinamiènega obnašanja:

- želena raven stoga K^* je odvisna od ocene prihodnjega trajnega dohodka
- odlogi v prilagajanju \rightarrow podjetje naèrtuje zapreti le del vrzeli med K^* in K v vsakem razdobju

Model akceleratorja investicij

Model akceleratorja investicij trdi, da so I proporcionalne spremembam družbenega proizvoda gospodarstva. Model se uporablja v enostavnih modelih rasti.

Za izpeljavo akceleratorskega modela predpostavljamo $\lambda=1$ in $K^* = K$ (gre torej za takojšnjo in popolno prilagoditev dejanskega stoga kapitala želenemu stogu kapitala). V modelu prav tako ni amortizacije ($d=0$), kapitalni koliènik v , kot razmerje med želenim kapitalom in proizvodom pa je konstanten.

$$K^* = v * Y$$

$$I = v(Y - Y_{-1})$$

Akceleratorski model investicij opredeljuje investicijske izdatke kot proporcionalne spremembi družbenega proizvoda \rightarrow ko je gospodarstvo v recesiji so I negativne, ko je gospodarstvo v oživljanju so investicije pozitivne. Akceleratorski model predvideva

moèno nihanje investicij skozi gospodarski cikel (investicije bodo nihale bolj kot družbeni proizvod).

STANOVANJSKE INVESTICIJE

Teorija stanovanjskih investicij je podobna teoriji poslovnih fiksnih investicij.

$$R^H = (i + d) * P^H$$

Stanovanjske investicije so veliko bolj občutljive na obrestno mero (i) kot poslovne investicije, to pa zato, ker se veliko poèasneje amortizirajo (stopnja d je pri investicijah v hiše nižja, zato je veèji poudarek na obrestni meri).

INVESTICIJE V ZALOGE

Želene zaloge Z^* so proporcionalne prièakovanim prodajam (P_e):

$$Z^* = \alpha * P_e \quad \alpha = \text{faktor proporcionalnosti}$$

Dejanske zaloge se na želeno raven prilagajajo z odlogom:

$$\Delta Z = \beta(\alpha * P_e - Z_{-1})$$

Prièakujemo pozitivno povezavo med zalogami in prièakovanimi prodajami oz. s splošno ravnijo gospodarske aktivnosti.

Investicije v zaloge so lahko zelene ali pa neželene.

Celotne investicije so vsota poslovnih fiksnih investicij, stanovanjskih investicij in investicij v zaloge. Investicije so pozitivno odvisne od realnega BDP in negativno odvisne od realne obrestne mere. Zelo pomemben dejavnik investicijske funkcije je tudi sama občutljivost investicij na obrestno mero (vemo, da je povezava negativna, pomembno pa je tudi, kako burno se investicije odzovejo na spremembo obrestne mere).

VLOGA INVESTICIJ ZA GOSPODARSKO RAST

Kakšen pomen imajo investicije za gospodarsko rast?

Investicije so poveèanje K , zato je pomen investicij za gospodarski razvoj:

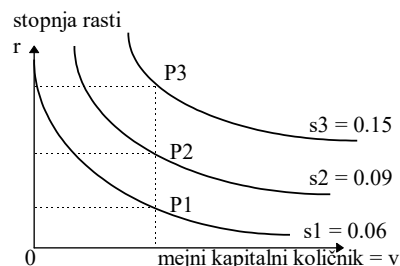
- investicije ustvarjajo proizvodne zmogljivosti → vplivajo na sposobnost za proizvodnjo
- obseg investicij in tehnološki napredek sta tesno povezana → tehnološki napredek je v veliki meri utelešen v investicijah
- od velikosti investicij je odvisna stopnja splošne mobilizacije resursov v nerazvitem gospodarstvu → investicije poveèujejo število delovnih mest in možnost mobilizacije delovne sile, ki bi sicer ostala nezaposlena. Enako velja za mobilizacijo naravnih virov.

OBSEG INVESTICIJ KOT FAKTOR GOSPODARSKE RASTI

A. Lewis in W. Rostow → vprašanje poveèanja stopnje investiranja je bistveno za prehod nerazvitega gospodarstva iz stanja stagnacije in nerazvitosti v stanje samostojnega razvoja.

Tako Rostow, kot tudi Lewis sta pokazala, da je potrebno poveèati delež produktivnih investicij od okrog 5% BDP na 10% ali veè → iz tega izhaja, da je kapital oz. investicije glavni dejavnik gospodarske rasti.

Graf izhaja iz enaèbe: $s = r * v$

Problem gospodarske rasti v nerazvitih državah je torej: kako se ob danem v (mejni kapitalni koliènik, kaže uèinkovitost investiranja) premakniti na višjo krivuljo investicijske

stopnje (s), in to tako visoko, da bo obseg investiranja (s) zagotavljal tako stopnjo gospodarske rasti, da bo to ustrezalo premiku iz točke P1 v točko P3.

Ideja je: pomik od P1 do P2 naj zagotovi domače gospodarstvo s povečano stopnjo akumulacije. Ker to še ni dovolj, naj pomik iz P2 v P3 prispeva tuja akumulacija. To je bila tudi utemeljitev za tujo pomoč MRD v 50-ih in 60-ih letih. Na ta način naj bi zagotovili višjo rast, višji BDP, ki bi omogočil višji delež investicij v BDP iz lastnih virov. Prišlo naj bi do samoniklega razvoja.

UÈINKOVITOST INVESTIRANJA KOT PROBLEM RASTI

Dejstvo je, da ima veèanje s (delež I v BDP) svoje meje. Poveèevanje s namreè zmanjšuje delež potrošnje v BDP, kar lahko zaène negativno vplivati na delovno prizadevnost delavcev.

NAÈELO GOSPODARJENJA: z dano stopnjo investicij moramo doseèi èim višjo gospodarsko rast → maksimizirati je treba uèinkovitost investiranja

RUDOLF BIÈANIÆ: kapitalni koliènik se med gospodarskim razvojem spreminja na nek pravilen in zakonit naèin. Bièaniæ tako ugotavlja 3 faze gospodarske rasti glede na gibanje kapitalnega koliènika:

1. faza stagnacije → kapitalni koliènik (v) se giblje med 2 in 2.5
2. prag gospodarskega razvoja → v se giblje med 4 in 6
3. strukturni polet → v se zopet zmanjša na 3 ali manj

Nižji ko je kapitalni koliènik (v) bolj uspešne so investicije. V prvi fazi je velika uèinkovitost investiranja zato, ker imamo na razpolago mnogo delovne sile ter le malo kapitala. Že majhno poveèanje stoga kapitala zato lahko zelo poveèa produktivnost dela. V drugi fazi (prag gospodarskega razvoja) gospodarstvo veliko investira v kapitalno-intenzivne ter infrastrukturne dejavnosti, ki so nujne za nadaljni razvoj, zato je uèinkovitost investicij majhna. V tretji fazi so te osnovne infrastrukturne dejavnosti zagotovljene, zato se uèinkovitost investiranja zopet moèno poveèa.

Glavno razvojno vprašanje pri Bièaniæu ni obseg investicij, temveè njihova uèinkovitost. Vprašanje obsega I je tudi precej lažje razrešljivo kot poveèanje uèinkovitosti I:

OBSEG INVESTICIJ IN GOSPODARSKA RAST

Obseg investicij v celotnem gospodarstvu je rezultat 3 dejavnikov:

- investicijsko povpraševanje
- ponudba prihrankov
- ponudba investicijskih dobrin s strani producentov investicijskih dobrin

Danes se delež investicij v BDP giblje nekje med 20 in 30% (mednarodna primerjava).

POTREBNA STOPNJA INVESTICIJ

$$r = \frac{s}{v} \rightarrow \text{potrebna stopnja investicij torej znaša: } s_r = r * v;$$

kjer je s_r = potrebna stopnja investicij za doseganje planirane stopnje rasti (r), èe znaša kapitalni koliènik v.

Potrebna stopnja investiranja je torej doloèena s planirano gospodarsko rastjo in uèinkovitostjo investiranja.

OPTIMALNA STOPNJA INVESTICIJ

Branko Horvat: namen investicij je poveèevanje proizvodnje. Predpostavljamo namreè, da je max potrošnje edini cilj produktivnih naporov družbe → na razpolago imamo veèjo in manjšo potrošnjo ob drugih nespremenjenih pogojih. Predpostavljamo, da bo družba izbrala veèjo potrošnjo (racionalno obnašanje).

ABSORPCIJSKA SPOSOBNOST GOSPODARSTVA: potencialni uèinek optimalnega usklajevanja stopenj rasti razvojnih faktorjev. Gospodarstvo se lahko širi po neki maksimalni stopnji, lahko tudi po nižji, vendar se ne more širiti po višji stopnji.

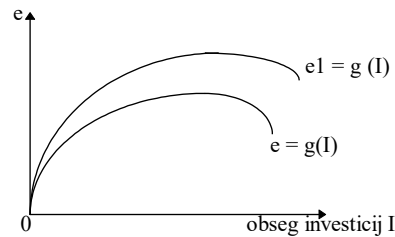
Namen I je poveèevanje proizvodnje:

$$\Delta Y = f(I)$$

$$e = \frac{\Delta Y}{I} \rightarrow \text{proizvodni koliènik}$$

INVESTICIJSKO PRODUKCIJSKA FUNKCIJA:

$e = g(I) \rightarrow$ tudi proizvodni koliènik sam po sebi je funkcija investicij

Premik investicijsko-produkcijske funkcije navzgor je posledica spremembe v absorpcijski sposobnosti gospodarstva (te spremembe so rezultat investicij v predhodnem obdobju). Zaradi investiranja se je absorpcijska sposobnost gospodarstva poveèala.

Absorpcijska sposobnost gospodarstva je funkcija osnovnih dejavnikov razvojne politike in njihovega spreminjanja: osebne potrošnje (C), zdravja (H), znanja (Kn) in ekonomsko politiène organizacije (O). Vse druge znaèilnosti gospodarstva združimo še v zunanji (eksogen) faktor E.

Investicije omogoèajo širitev absorpcijske sposobnosti družbe, po drugi strani pa absorpcijska sposobnost postavlja meje produktivne uporabe investicij.

Ko se torej odloèamo o optimalni stopnji I imamo na razpolago dva kriterija optimalnosti:

- maksimiziranje poveèanja proizvodnje
- maksimiziranje stopnje rasti

MAKSIMIRANJE POVEÈANJA PROIZVODNJE

Èe želimo maksimirati potrošnjo, potem se morajo investicije poveèevati tako dolgo, dokler mejna efikasnost investicij ne postane enaka nič.

$$Me_i = \frac{\Delta \Delta Y}{\Delta I} = 0$$

Ko poveèanje investicij nič veè dodatno ne poveèuje BDP so investicije dosegle svoj maximum. Od tu naprej investicij ni veè koristno poveèevati.

mei = dodatno poveèanje BDP zaradi poveèanja investicij

MAKSIMIRANJE STOPNJE RASTI

Stopnja rasti je funkcija deleža investicij v BDP (s), mejnega proizvodnega koliènika, ki pa je tudi sam funkcija investicijskega deleža v BDP, ter tudi drugih eksogenih dejavnikov, ki pa jih tukaj zanemarimo.

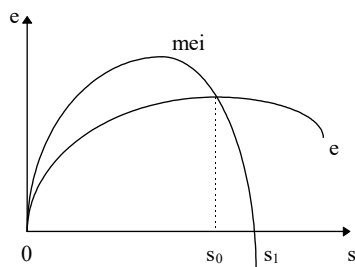
$$r = f(s, e(s))$$

$$r = s * e(s)$$

$$\frac{de}{ds} * \frac{s}{e} = -1$$

Investicije je koristno poveèevati tako dolgo, dokler koliènik elastiènosti proizvodnega koliènika glede na poveèanje investicijske stopnje ne postane enak -1. V tej toèki bo namreè stopnja rasti maksimirana.

Primerjava obeh kriterijev:

S povečevanjem investicijske stopnje bomo slej ko prej prišli do točke, ko bo učinkovitost I začela padati. Koliko naj torej družba investira, da bo učinkovitost I največja?

Odgovor na to vprašanje je odvisen od tega, kateri kriterij maksimiranja smo izbrali:

- če maksimiramo povprečno učinkovitost investicij (e), potem bomo povečevali investicijsko stopnjo (s) tako dolgo, dokler ' e ' ne postane maksimalen (točka s_0)
- če maksimiramo celotno proizvodnjo (maksimiramo celoten učinek investicij) potem bomo povečevali investicije tako dolgo, dokler povečanje I še dodatno povečuje BDP, to je takrat ko je mejna efikasnost I enaka 0 (točka s_1).

Skupna ideja obeh meril je v tem, da je učinkovitost investicij odvisna od obsega investiranja. Iz samega grafa lahko razberemo, da bo družba manj investirala v primeru, če bo izbrala kot kriterij učinkovitosti maksimiranje stopnje rasti.

INVESTICIJSKA IN AKUMULACIJSKA SPOSOBNOST DRUŽBE

Ločimo stopnjo investicij kot delež I v BDP ter stopnjo varčevanja kot delež prihrankov v BDP. V ravnotežju sta ti dve stopnji res enaki ($I=S$), vendar ta enakost ni definicijska. Na velikost I vplivajo drugi dejavniki kot na velikost S .

Stopnjo investicij določajo proizvodno-tehnološki dejavniki, ki vplivajo na produktivno vsrkavanje novih investicij, maksimalno možno akumulacijsko stopnjo pa določajo družbenoekonomski dejavniki, kot so razdelitev dohodka in nagnjenost k varčevanju.

Za stopnjo investicij torej lahko rečemo, da je odvisna od dveh skupin dejavnikov, in sicer tako od investicijske kot akumulacijske sposobnosti družbe. Družba mora biti sposobna investirati, vendar mora biti obenem tudi sposobna zbrati sredstva za financiranje investicij.

UČINKOVITOST INVESTICIJ IN GOSPODARSKA RAST

Prvi vtis o učinkovitosti investiranja nam poda razmerje med stopnjo rasti BDP in stopnjo rasti investicij. Možna so 3 razmerja:

1. stopnja rasti BDP = stopnja rasti investicij → učinkovitost investiranja ostaja nespremenjena
2. stopnja rasti BDP < stopnja rasti investicij → učinkovitost investicij pada, ekstenzivna rast, ki nujno vodi v zlom rasti, to je problem mnogih MRD
3. stopnja rasti BDP > stopnja rasti investicij → intenzivna kvalitativna rast, značilna za razvite države

Kaj je mera učinkovitosti investicij → **mejni kapitalni količnik** oz. njegov reciprok mejni proizvodni količnik.

Prednost mejnega kapitalnega količnika je v njegovem enostavnem izraženu, vendar je to obenem tudi njegova slabost.

Povprečni kapitalni količnik → razmerje med vloženim kapitalom in ustvarjenim BDP

$$v = \frac{K}{Y}; \text{ povprečni kapitalni količnik se v praksi le malo uporablja}$$

Mejni kapitalni količnik → razmerje med investicijami in povečanjem BDP

$$v = \frac{I}{\Delta Y}$$

Mejni kapitalni koliènik je lahko istodobni ali pa zamaknjeni (neistodobni). Zamaknjeni mejni kapitalni koliènik upošteva, da je med èasom naložbe in uèinkom te naložbe na proizvod doloèen èasovni zamik.

Proizvodni koliènik je le reciprok kapitalnega koliènika!

DEJAVNIKI, KI VPLIVAJO NA UÈINKOVITOST INVESTICIJ

Loèimo:

- podjetniška uèinkovitost investiranja (uèinkovitost investiranja na ravni podjetij)
- narodnogospodarska uèinkovitost investiranja (uèinkovitost investiranja na ravni države)

Ko govorimo o podjetniški uèinkovitosti investiranja, se moramo zavedati, da so za ta pogled pomembni dejavniki, ki vplivajo na odloèitve v podjetju, ko pa govorimo o narodnogospodarski uèinkovitosti investiranja, pridejo v poštev dejavniki, ki so odvisni od splošnega naèina gospodarjenja ter ekonomske in razvojne politike v državi.

Dejavniki uèinkovitosti investiranja:

- podjetniški (mikro) dejavniki
- narodnogospodarski (makro) dejavniki
 - sistemski in institucionalni dejavniki
 - drugi narodnogospodarski dejavniki

Sistemski in institucionalni dejavniki:

- pomen konkurence in tržne spodbude v gospodarstvu
- obnašanje posameznih producentov (ali se producenti obnašajo po tržnih kriterijih ali ne)
- delovanje finanènega sistema

Drugi narodnogospodarski dejavniki uèinkovitosti investicij:

- obseg investiranja
- sektorska struktura investicij
- razmerje med infrastrukturnimi in neposredno produktivnimi dejavnostmi
- razmerje med gospodarskimi in negospodarskimi investicijami
- tehnièna struktura investicij
 - investicije v nove zmogljivosti
 - rekonstrukcije in modernizacije
 - zamenjava in vzdrževanje
- regionalna struktura investicij
- kriteriji izbire investicijskih projektov

Mikro (podjetniški) dejavniki uèinkovitosti investicij:

- izkorišèanje proizvodnih zmogljivosti (osrednje vprašanje razvoja, posebej še v MRD)

X - neuèinkovitost: H. Leibenstein nepolnega izkorišèanja proizvodnih zmogljivosti ne pojasnjuje z alokativno neuèinkovitostjo, temveè meni, da gre za drug problem. Meni, da gre za nezadostno izkorišèanje zmogljivosti zaradi nealokativne neuèinkovitosti (neustrezna motivacija delavcev znotraj podjetja...).

Winston: $r = s \cdot (u/v)$

Winston meni, da je zaèetna stopnja rasti $r = s/v$ zmanjšana za koliènik izkorišèanja proizvodnih zmogljivosti. Winston namreè meni, da ni veè osrednje razvojno vprašanje velikost investicij, temveè poveèanje stopnje izkorišèanja že obstojeèih zmogljivosti, posebej še v MRD.

Kalecki: $r = s/v + u$

Kalecki meni, da izboljšanje korišèenja danih razpoložljivih zmogljivosti poveèuje BDP za koliènik uèinkovitosti boljšega korišèenja zmogljivosti (u).

METODE VREDNOTENJA INVESTICIJSKIH PROJEKTOV

Bistvo vseh investicijskih vrednotenj je merjenje upravièenosti uporabe denarja za nek predlagan projekt s primerjavo koristi in stroškov projekta. Investicijski projekt

ocenjujemo, ali bo izpolnil prièakovane motive investiranja → najpomembnejša cilja sta dobièek in rentabilnost, poznamo pa tudi mnoge druge možne cilje.

Za izvedbo vrednotenja IP so na razpolago trije postopki:

1. poslovni (podjetniški) investicijski raèun
2. analiza stroškov in koristi → predvsem pri IP katerih ni možno denarno ovrednotiti ali pri projektih kjer obstajajo eksternalije...
3. analiza koristnosti

Vse metode vrednotenja projektov rabijo oceno letnega denarnega toka, ki je razdeljen na 3 glavne dele:

1. prejemki (prilivi)
2. izdatki (odlivi)
3. neto prejemki (1 manj 2)

STATIÈNE METODE VREDNOTENJA INVESTICIJ:

- primerjava stroškov
- primerjava dobièka
- primerjava rentabilnosti
- primerjava dobe vraèanja ali amortizacijskega èasa

Vse statiène metode vrednotenja investicijskih projektov imajo nekatere skupne slabosti:

- ne upoštevajo skupnih donosov I (izraèuni se delajo za neko povpreèno leto)
- ne vkljuèujejo èasovnega horizonta
- ne upoštevajo èasovne razporeditve prilivov in odlivov

DINAMIÈNE METODE VREDNOTENJA INVESTICIJSKIH PROJEKTOV:

Te metode imenujemo tudi metode diskontiranja denarnega toka. V to skupino spadajo:

1. metoda neto sedanje vrednosti (NSV)
2. metoda interne stopnje donosa (ISD)
3. relativna sedanja vrednost

Metoda neto sedanje vrednosti

$$D_0 = \frac{D_n}{(1+r)^n} \text{ oz. } D_n = D_0 * (1+r)^n$$

D_0 = diskontiranja sedanja vrednost, r = stopnja rasti vrednosti

Pri metodi neto sedanje vrednosti vse zneske v doloèenih èasovnih obdobjih diskontiramo na doloèen zaèetni èas in jih potem medsebojno primerjamo!

$$NSV = \sum_{t=0}^n \frac{R_t}{(1+i)^t} \quad \text{Investicijski projekt bo pozitivno vrednoten, kadar je } NSV > 0.$$

$R_t = D_t - C_t$ → neto korist oz. denarni tok je denarni prilivi manj denarni odlivi

Projekti z pozitivno NSV se rangirajo. Projekti z višjo NSV pridejo prej na vrsto pri uresnièevanju kot tisti z nižjo NSV.

Relativna neto sedanja vrednost

Relativna neto sedanja vrednost je razmerje med neto sedanjo vrednostjo denarnega toka v celotni dobi projekta (NSV) in sedanjo vrednostjo investicijskih stroškov (SVI).

$$RNSV = \frac{NSV}{SVI} \geq 0 \quad \text{Èe je } RNSV=0, \text{ potem je donosnost projekta ravno enaka}$$

diskontni stopnji.

Indeks donosnosti:

$$\text{indeks donosnosti} = \frac{\text{sedanja vrednost prilivov}}{\text{sedanja vrednost odlivov}}$$

Da nek investicijski projekt smatramo za pozitiven, mora biti indeks donosnosti > 1 .

Interna stopnja donosa

Raèunanje interne stopnje donosa je ravno obratno raèunanju NSV. Doloèimo namreè, da je $NSV=0$ ter išèemo diskontno stopnjo, ki da tak rezultat. Diskontno mero, ki da $NSV=0$, imenujemo interna stopnja donosa.

$$NSV = \sum_{t=0}^n \frac{R_t}{(1+i)^t} = 0;$$

išèemo i , pri tem si pomagamo z interpolacijo:

$$i_r = i_1 + \frac{PV(i_2 - i_1)}{PV + NV}; \quad i_r = \text{ISD}$$

ISD je mera donosnosti; èim višja je tem bolj privlaèen je investicijski projekt. Interna stopnja donosnosti ima svojo spodnjo mejo → investicijski projekt je smiselno izbrati le, èe je ISD višja od tekoèe obrestne mere.

Pri dinamiènih metodah vrednotenja investicijskih projektov je kljuèno vprašanje izbira stopnje donosa, s katero gremo v izraèune → zanima nas zahtevana stopnja donosa. Imamo 3 možnosti:

- tehtano povpreèje stroškov kapitala
- model rasti dividend; $r = \frac{D_1}{P} + g$ kjer je D_1 =prihodnja dividenda, P =tekoèa cena delnice, g =stopnja rasti dividend
- model vrednotenja imetja kapitala (CAPM) → z razliènimi projekti je povezana razlièna stopnja tveganja. K neki standardni prièakovani stopnji donosa se prišteje še premija za tveganje. Bolj ko je projekt tvegan, višja stopnja donosa se zahteva.

$r = r_f + (r_m - r_f) * \beta$; kjer je r_f =netvegana donosnost, r_m =donosnost naložb podjetja, ki ga ocenjujemo, β =koeficient tveganja posameznega podjetja:

$$\beta = \frac{\text{variabilnost donosnosti podjetja}}{\text{variabilnost donosnosti v panogi ali v gospodarstvu nasploh}}$$

Pri vrednotenju IP torej moramo upoštevati tudi tveganost. Veljata dve naèeli:

- èim veèje je tveganje, tem krajši rok povrnitve sredstev zahtevamo
- èim veèje je tveganje, tem višji donos zahtevamo

Nekaj postopkov, ki se lotevajo vprašanja negotovosti in tveganja v zvezi z investicijskimi projekti:

- rok povrnitve sredstev
- teorija portfelja
- pesimistièna in optimistièna predvidevanja
- statistièna teorija vrednosti
- zavarovanje pred tveganjem
- analiza obèutljivosti

DRUŽBENO EKONOMSKO VREDNOTENJE INVESTICIJ

Država vrednoti investicijske projekte nekoliko drugaèe kot posamezniki, saj jih vrednoti tudi z vidika svojih razvojnih ciljev, ki jih želi doseèi in ne le z vidika finanène donosnosti. Razvojni cilji, ki jih država utegne upoštevati pri vrednotenju investicijskih projektov so:

- visoka rast proizvodnje
- zaposlenost
- enakomeren regionalni razvoj
- vpliv na okolje
- uravnotežena plaèilna bilanca

Stroški investicij so zaradi pojava eksternalij drugaèni z vidika podjetja kot z vidika države. Kot odgovor na razliko med privatnimi in družbenimi stroški ter privatnimi in družbenimi koristmi se je razvila analiza koristi in stroškov (cost-benefit analiza).

Vprašanje, ki se zastavlja je: kako uskladiti podjetniški in državni interes? Na voljo imamo 3 pristope, katerim je skupno, da imajo vsi za izhodišèe ocenjevanje denarnega toka in raèunanje donosnosti projekta.

1. prisojene ali obračunske cene (shadow prices) → ta pristop se uporablja takrat, kadar dejanske cene ne odražajo dejanskih koristi in stroškov od I
2. analiza koristi in stroškov
3. družbena stopnja donosa

Investicijska politika:

Instrumenti investicijske politike:

- ukrepi, ki vplivajo na denarni tok (investicijske olajšave)
- ukrepi, ki vplivajo na obrestno mero
- ukrepi dezinvestiranja (sanacije), negotovost, javne investicije
- neposredne omejitve, ki se nanašajo na prostorske, ekološke, pravne omejitve

VARÈEVANJE

Prihranki pomenijo vir financiranja naložb in torej omogočajo investicije, investicije pa so faktor gospodarskega razvoja!

Hipoteza absolutnega dohodka

Ta teorija (hipoteza absolutnega dohodka) govori o tem, da je poraba določena z realnim dohodkom in se s povečanjem dohodka povečuje.

$$C = c(Y); \quad c = \frac{\Delta C}{\Delta Y} \quad s = \frac{\Delta S}{\Delta Y} \quad c + s = 1$$

c = mejna nagnjenost k potrošnji

s = mejna nagnjenost k varèevanju

Dohodkovna elastiènost povpraševanja

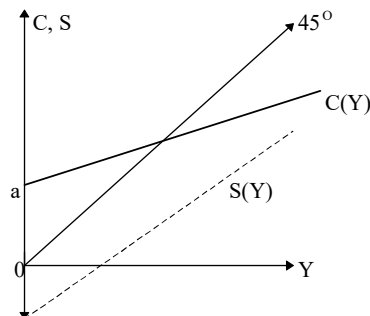
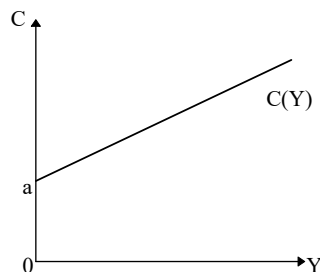
Dohodkovna elastiènost povpraševanja je razmerje med mejno in povpreèno stopnjo porabe (potrošnje).

Koeficient dohodkovne elastiènosti povpraševanja pove, za koliko % se spremeni povpraševanje po porabnih dobrinah, èe se dohodek spremeni za 1%.

$$E_{C,Y} = \frac{\frac{\Delta C}{C}}{\frac{\Delta Y}{Y}}$$

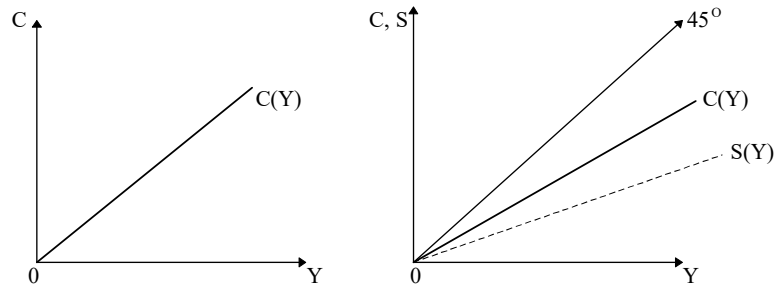
Keynes ter kratkoroèna in dolgoroèna funkcija porabe

Keynes in kratkoroèna funkcija porabe:

$$C = a + c \cdot Y \quad a > 0, c > 0$$

Keynes in dolgoroèna funkcija porabe:

$$C = c \cdot Y \quad c' > 0$$

Poraba s časovnim odlogom

Tako kot smo predpostavili, da gospodinjstva svoje odločitve o potrošnji sprejemajo na podlagi tekočega dohodka, bi lahko postavili hipotezo, da svoje odločitve o potrošnji sprejemajo na podlagi dohodka v prejšnjem razdobju:

$$C = a + c \cdot Y_{t-1}$$

Teorije potrošnje s pogledom naprej

Sodobna teorija trdi, da se potrošniki o svoji potrošnji (C) odločajo s pogledom naprej. Pomembni sta predvsem dve teoriji na tej podlagi:

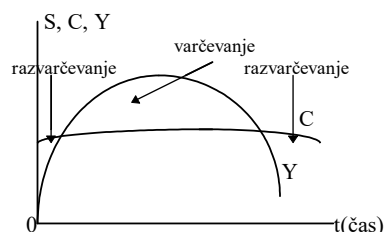
- teorija življenjskega cikla
- teorija trajnega dohodka

Teorija življenjskega cikla

Teorija življenjskega cikla trdi, da posameznik planira svojo potrošnjo in varčevanje z namenom čim boljše razporeditve svoje porabe čez celotno življenjsko razdobje. Družina se sooča z medčasovno proračunsko omejitvijo, ki omejuje porabo čez več let. V nekaterih letih lahko porabi več kot znaša njen razpoložljiv dohodek. Takrat si mora izposoditi ali pa koristiti prej ustvarjene finančne naložbe. V nekaterih letih bo porabila manj kot znaša njen razpoložljiv dohodek. Potrošnja je nižja zato, da bo lahko v prihodnosti trošila več.

$$C = c \cdot YL + a \cdot WR; \quad \text{kjer je } YL = \text{dohodek iz dela,} \\ WR = \text{dohodek od naložb, premoženje}$$

Posameznik želi imeti enakomeren tok potrošnje skozi celo življenje. Potrošnje zato ne uravnava tekoči dohodek temveč življenjski dohodek. Življenjska potrošnja je enaka življenjskemu dohodku → varčevanje v razdobjih visokega dohodka, razvarčevanje v obdobjih nizkega dohodka.

V delovni dobi ljudje varčujejo. To premoženje posameznika se v delovni dobi povečuje in doseže maksimum tik pred upokojitvijo. Od tu naprej naložbe upadajo, ker posamezniki prodajajo svoja imetja, da lahko financirajo tekočo porabo.

Teorija potrošnje trajnega dohodka

Teorija potrošnje trajnega dohodka trdi, da ljudje uravnajo svoja potrošna obnašanja na podlagi svojega trajnega (permanent) dohodka in ne podlagi tekočee ravni dohodka.

$$C = c \cdot YP; \quad \text{kjer je } YP = \text{trajen razpoložljiv dohodek}$$

Trajni dohodek lahko definiramo kot ustaljeno stopnjo porabe, ki jo oseba lahko vzdržuje do konca svojega življenja ob dani sedanjosti ravni premoženja in dohodka, ki ga zasluži v sedanjosti in prihodnosti.

Vzemimo, da osebi sedaj poraste dohodek. Ta oseba se mora sedaj odločiti, ali je to povečanje dohodka trajno ali zgolj prehodno povečanje. Prehodno povečanje dohodka namreč nima vpliva na porabo in se privarčuje.

$$YP = Y_{t-1} + \beta(Y - Y_{t-1}); \quad 0 < \beta < 1$$

Trajni dohodek je povezan s tekočim in predhodnim dohodkom. Če pride torej do povečanja tekočega dohodka, se bo trajni dohodek povečal manj kot tekoči. Tekoče povečanje dohodka vpliva na potrošnjo samo v tistem delu, ki ga posameznik smatra za trajnega.

$$C = c \cdot YP \rightarrow c \cdot \beta Y + c(1-\beta)Y_{t-1}$$

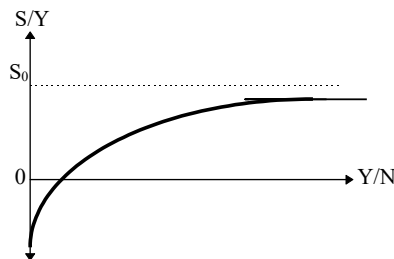
Mejna nagnjenost k potrošnji iz tekočega dohodka je torej $c \cdot \beta$, kar je očitno manj kot dolgoročno povprečna nagnjenost k potrošnji, ki je enaka c .

Teorija življenjskega cikla in teorija potrošnje trajnega dohodka sta dopolnjujoči se teoriji. Moderno teorijo potrošnje bi morda lahko opisali z enačbo:

$$C = c \cdot \beta Y + c \cdot (1-\beta)Y_{t-1} + a \cdot WR$$

Poraba je torej odvisna od tekočega dohodka, dohodka v prejšnjem obdobju ter tudi od premoženja.

STOPNJA VARÈEVANJA

Slika prikazuje, kako je stopnja varèevanja odvisna od ravni dohodka na prebivalca. Pri tem izhajamo iz Keynesove funkcije varèevanja $S = -a + s_0 \cdot Y$. Enačba krivulje stopnje varèevanja se po izpeljavi glasi:

$$\frac{S}{Y} = s_0 - b \left(\frac{Y}{N} \right)^{-1}; \quad \text{kjer je } b = \frac{a}{N}$$

Glavna dejavnika celotne akumulativne sposobnosti neke družbe sta raven dohodka na osebo in razdelitev dohodka.

Stopnja varèevanja raste z rastjo ravni dohodka na prebivalca, vendar s pojemajočo se stopnjo.

s_0 = mejna stopnja varèevanja, ki odraža mejno nagnjenost k varèevanju

Srednja stopnja varèevanja v različnih državah po svetu je danes okrog 25%.

Stopnja varèevanja v odvisnosti od razdelitve dohodka

$$\frac{S}{Y} = S_W \left(\frac{W}{Y} \right) + S_P \left(\frac{P}{Y} \right) + S_T \left(\frac{T}{Y} \right)$$

Družbeni dohodek se deli na plače, profite in davke. Stopnje varèevanja za posamezno kategorijo razdelitve dohodka se lahko razlikuje, zato smo enačbo skupne stopnje varèevanja razčlenili tako kot kaže zgornja enačba.

$$Y = W + P + T$$

$$S = S_W + S_P + S_T$$

Razdelitev dohodka postane zelo pomemben dejavnik stopnje varèevanja, kadar se nagnjenosti k varèevanju med zasebniki, podjetji in državo razlikujejo.

Oblike varèevanja

1. zasebno varèevanje → zasebniki varèujejo zaradi odložene potrošnje, zaradi socialne varnosti, varèujejo za svoje otroke, zaradi dohodkovnih razlogov...
2. poslovna akumulacija → razna izdvajanja v poslovne in rezervne sklade, amortizacija, izloèanje za izjemne primere, drugi skladi podjetij... Pomembno je, da obstajajo ekonomski interesi podjetij za akumulacijo. Obstajati mora namreè možnost finanènih naložb, kar podjetjem omogoèa, da lahko s svojimi prihranki gospodarijo in jih uporabijo za realne naložbe takrat, ko je za to najboljša priložnost. Država lahko spodbuja poslovno akumulacijo z davènim sistemom.
3. varèevanje države

ÈLOVEŠKI VIRI ZA GOSPODARSKI RAZVOJ

Investicija v èloveški kapital = formalno izobraževanje + strokovno izpopolnjevanje + migracije + zdravstvo → vse to so dejavniki, ki vplivajo na kvaliteto delovne sile v doloèeni državi in zahtevajo doloèene žrtve danes za pridobitev koristi v prihodnosti.

NSV investicij v èloveški kapital:

$$\sum_{t=g}^n \frac{Y_{k't} - C_{k't}}{(1+i)^{t-g}} - \sum_{t=g}^n \frac{Y_{kj}}{(1+i)^{t-g}} \geq 0$$

Kateri so dejavniki naložb v èloveški kapital?

Investicije v èloveški kapital bodo donosnejše in zato veèje v naslednjih primerih:

1. mlajši ljudje bodo veè investirali v èloveški kapital, ker imajo daljšo življenjsko dobo v kateri bodo lahko pobirali sadove teh investicij
2. v družbah z nižjo stopnjo smrtnosti bodo ljudje veè vlagali v èloveški kapital
3. èim veèja je stopnja zaposlenosti prebivalstva tem veèje bodo investicije v èloveški kapital
4. investicije v èloveški kapital bodo seveda tem veèje, èim nižji so neposredni in oportunitetni stroški investiranja v èloveški kapital

Kakšna pa je razlika med individualnim in družbenim donosom od oblikovanja èloveškega kapitala?

Merjenje donosnosti èloveškega kapitala sloni na primerjavi diskontiranih koristi in stroškov. Nanje lahko gledamo z vidika posameznika (individualna stopnja donosa ISD) ali pa z vidika družbe kot celote (družbena stopnja donosa DSD).

Do razlike med ISD in DSD od investicij v èloveški kapital pride zaradi naslednjih vzrokov:

- zunanji uèinki in stroški, ki jih posameznik ne upošteva, družba pa jih
- poseganje države na podroèje formiranja èloveškega kapitala (država subvencionira šolanje posameznika)
- država lahko obdavi višje dohodke, ki so posledica višje izobraženosti

Iz empiriènih raziskav (opravljal jih je predvsem Psaharopoulos) lahko razberemo naslednje ugotovitve:

- DSD je povsod nižja od ISD (razlog je v javni podpori izobraževanju)
- stopnje donosa se z višjo ravnijo izobraževanja znižujejo
- stopnje donosa se z gospodarskim razvojem in širjenjem izobraževanja znižujejo, vendar sorazmerno poèasi

V razvitih državah je donosnost fiziènega kapitala višja od donosnosti èloveškega kapitala, v MRD pa je donosnost èloveškega kapitala višja od donosnosti fiziènega kapitala.

Prispevek izobraževanja k gospodarski rasti

$$Q = F(K, L, H) \quad H = \text{èloveški kapital}$$

$$r_Q = E_{QK} \cdot r_K + E_{QL} \cdot r_L + E_{QH} \cdot r_H$$

Pojavlja pa se problem, kako pravzaprav meriti stog èloveškega kapitala. Odgovor je:

→ izobraženost populacije!

$$\text{povprečna leta šolanja} = \sum_{i=0}^n w_i * S_i$$

kjer je S_i = dokončana stopnja izobrazbe, izražena s številom let dokončanega šolanja, w_i = delež populacije z dokončano i -to stopnjo izobrazbe v celotni populaciji.

Leta 1981 je znašala število povprečnih let šolanja v Sloveniji 8.9 let.

Skupna zaloga ali stog èloveškega kapitala je zmnošek povprečne dobe šolanja in števila populacije. Ta podatek rabimo za izraèun prispevka izobraževanja k gospodarski rasti. E. Denison je izraèunal, da je delež izobraževanja v gospodarski rasti za ZDA 23%. Bajec je za povojno YU dobil rezultat 12%.

Kateri uèinki izobraževanja so pomembni za gospodarski razvoj?

Vaizey meni, da ima izobraževanje 3 zelo pomembne zaèetne vloge:

1. izobraževanje preskrbi strokovno usposobljeno delovno silo in tehnike brez katerih bi bil fizièni kapital nekoristen
2. izobraževanje generira klimo za rast → širi duhovni horizont ljudi, daje apetit za spremembe
3. izobraževanje uèi obdelovalce zemlje spretnosti, ki jim omogoèajo pridobiti mejni presežek preko potrošnje za preživetje, kar se uporabi kot osnova za realno akumulacijo

Mark Blaug je poleg teh poudaril še druge vidike izobraževanja (Blaug je menil, da je mejni družbeni proizvod veèji od mejnega zasebnega proizvoda):

4. splošna pismenost zmanjšuje stroške razširjanja informacij
5. izobraževanje ima vlogo v selekciji ljudi za zaposlovanje in napredovanje

Poleg teh vidikov, je Myint dodal še enega:

6. izobraževanje spodbuja pojavljanje novih potreb → demonstracijski efekt

Ali je izobraževanje aktiven ali pasiven dejavnik razvoja?

Izobraževanje je lahko tako aktiven kot pasiven dejavnik razvoja!

Aktiven dejavnik: z izobraževalnim sistemom skuša družba transformirati obstojeèo ekonomsko strukturo tako, da bi pospešila gospodarsko rast

Pasiven dejavnik: izobraževalni sistem lahko le preskrbuje različne vrste strokovnih delavcev, znanja in usposobljenosti, ki so potrebni za dano stopnjo in naèin gospodarskega razvoja.

Med izobraževanjem in gospodarskim razvojem lahko zaznamo neke vrste stopnièasto povezanost.

Ètape v izobraževalnem napredku po Bowman in Andersonu:

1. etapa izobraževalno-gospodarskega preboja
2. raven, kjer širjenje izobraževanja še ni zadostno za zadrževanje gospodarstva na visoki ravni
3. etapa, kjer je mogoèe še en gospodarski preboj, ki se opira na temeljito izobraženo prebivalstvo

Kvaliteta in obseg izobraževanja v doloèeni deželi sta povezana z gospodarskim razvojem, sta od njega odvisna ter nanj vplivata. Izobraževanje ni instrument tekoèe ekonomske politike, je pa element strategije gospodarskega razvoja, èe ga na doloèeni ravni razvoja uporabimo kot sredstvo prestrukturiranja socialne infrastrukture.

Slovenija je leta 1990 izobraževanju namenila 3.6% BDP.

Kako število prebivalstva vpliva na gospodarski razvoj?

Absolutno število prebivalstva: pove nam obseg trga, veèje absolutno število prebivalstva pomeni veèje povpraševanje, kar je lahko ugodno za gospodarski razvoj

Relativno število prebivalstva: zanima nas število prebivalstva glede na razpoložljiv kapital in naravne vire.

V svetu je precejšnja koncentracija ljudi. 2/3 svetovnega prebivalstva živi v 10-ih najveèjih državah.

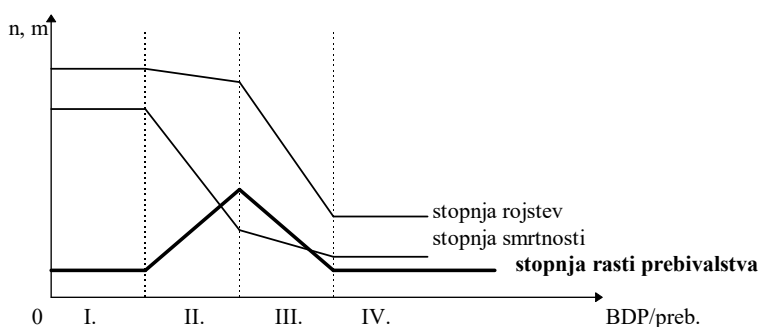
Razvite države imajo zmerne rasti prebivalstva. Glavni problem rasti je koncentriran na 7 največjih MRD!

Rast prebivalstva je predvsem odvisna od razlike med nataliteto in mortaliteto. Nataliteta (stopnja rojstev) je predvsem odvisna od urbanizacije prebivalstva (-), industrializacije(-), izobraženosti žensk (-), kontracepcije (-)... Na splošno bi lahko rekli, da je stopnja natalitete v MRD višja kot v bolj razvitih državah.

Stopnja smrtnosti (mortaliteta) je v glavnem odvisna od zdravstvenih in življenjskih razmer v neki državi. Stopnja smrtnosti je negativno povezana z ravnijo gospodarske razvitosti.

Demografski prehod

Demografski prehod je teorija o razvoju prebivalstva glede na raven gospodarske razvitosti. Je naziv za prehod iz stabilnega ali počasi rastočega prebivalstva ob visokih stopnjah smrtnosti in rodnosti k stabilnemu ali počasi rastočemu prebivalstvu ob nizkih stopnjah smrtnosti in rodnosti. Demografski prehod se lahko opiše s 4 fazami:

→ faza I: tradicionalna družba z nizkim BDP p.c., visoka stopnja rojstev in smrtnosti

→ faza II: zaradi naraščajočega BDP p.c. pride do velikega znižanja stopnje smrtnosti (boljša prehrana, higiena, zdravstvo...). Stopnja rojstev še vedno ostane visoka. Prebivalstvo v tej fazi raste po eksplozivnih stopnjah.

→ faza III: pride do upadanja stopnje rojstev (zaradi večje izobraženosti žensk, večje zaposlenosti žensk...). Stopnja rasti prebivalstva je še vedno visoka, vendar že upada.

→ faza IV: stopnji rojstev in smrtnosti se znižata ter ustalita na nizki ravni (na tej stopnji so danes razvite države)

Past ravnotežja v revšèini

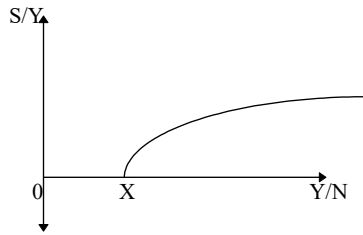
Porast dohodka na prebivalca (BDP p.c.) v zgodnjih fazah razvoja spodbudi rast prebivalstva. Rast prebivalstva lahko preseže rast dohodka in zadržuje dohodek na prebivalca na nizki, zgolj preživitveni ravni.

Na ta problem (past ravnotežja v revšèini) je prvi opozoril R.R. Nelson. Nelson pravi, da gre pri tem problemu za gospodarsko nerazvite dežele z nizkim BDP p.c. in zelo nizkimi prihranki. Če se v teh razmerah poveča BDP p.c. nad preživitveno raven, bi to lahko omogočilo višje prihranke in s tem trajno povečanje rasti BDP nad stopnjo rasti prebivalstva. Žal pa se v resnici zgodi, da hitro poraste prebivalstvo ter tako BDP p.c. zopet pade na preživitveno raven, kjer prihranki niso mogoči in s tem tudi ne več gospodarska rast. Tako gospodarstvo se ne more razvijati, ujeta je v past revšèine!

Nelson je za to svojo hipotezo s pomočjo 3 enačb napravil tudi model:

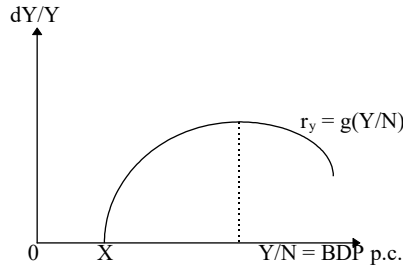
$$1) \text{ varèevanje: } \frac{S}{Y} = f\left(\left(\frac{Y}{N}\right) - X\right); \quad \text{kjer je } X = \text{preživitvena raven BDP p.c.}$$

Prihranki so funkcija razlike med tekočim dohodkom na prebivalca in preživitveno ravni dohodka na prebivalca. To nam pokaže tudi naslednji graf:

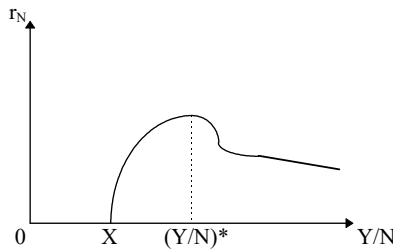
Slika nam prikazuje povezavo med stopnjo varèevanja in BDP p.c.

2. rast družbenega proizvoda → stopnja gospodarske rasti je funkcija gospodarske razvitosti.

Ko je BDP p.c. zelo nizek so prihranki enaki 0, zato je tudi stopnja rasti (r_y) enaka 0. Z rastjo BDP p.c. èez raven preživetja zaèene rasti tudi prihranki na prebivalca, zato se rast poveèuje. Stopnja gospodarske rasti se poveèuje vse do stopnje, ko doseže maksimum, nato pa zaène upadati.

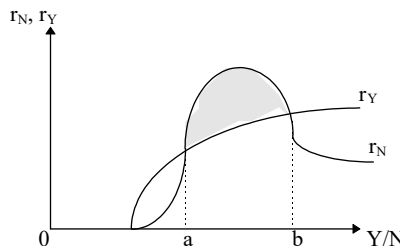
3. rast prebivalstva → z rastoèim BDP p.c. poraste tudi stopnja rasti prebivalstva (zaradi padajoèe smrtnosti). Na doloèeni ravni BDP p.c. doseže tudi rast prebivalstva maksimum, potem pa zaène upadati (na grafu demografskega prehoda, bi bilo to v II. fazi).

$$r_N = N((Y/N)-X); \quad \text{kjer velja } (Y/N) < (Y/N)^*$$

Do dohodka na prebivalca $(Y/N)^*$ je stopnja rasti prebivalca funkcija presežka BDP p.c. nad preživitveno ravniyo. To je razdobje demografskega prehoda. Po tej toèki stopnja rasti prebivalstva zaène upadati, ter postane celo neodvisna od BDP p.c.

Problem gospodarskega razvoja v povezavi z rastjo prebivalstva vidimo, ko primerjamo rast BDP in rast prebivalstva, oboje glede na raven gospodarske razvitosti.

Na zgornjem grafu vidimo razmerje med stopnjo rasti BDP in stopnjo rasti prebivalstva. V toèki a stopnja rasti prebivalstva preseže stopnjo rasti BDP, zato zaène BDP p.c. zopet upadati. Družba pade v past revšèine. Past revšèine je v celotnem intervalu a-b, torej povsod tam, kjer je stopnja rasti prebivalstva višja od stopnje rasti družbenega proizvoda. Iz koncepta pasti revšèine sledita, tudi zelo pomembni nalogi razvojne politike:

- izogniti se pasti revšèine

- izogniti se, da bi po začetni rasti BDP p.c. zopet prišlo do upadanja BDP p.c. Kot rešitev se ponujata dve generalni rešitvi:
 - zvišati raven krivulje rasti BDP (s pomočjo tehničnega napredka)
 - znižati raven krivulje rasti prebivalstva (zmanjšanje stopnje rojstev + emigracije)
- Kateri so stroški hitre rasti prebivalstva (zakaj utegne biti hiter porast prebivalstva škodljiv za razvoj)?
- demografske investicije → investicije, ki so potrebne, da ohranjamo življenjski standard nespremenjen!
 - breme vzdrževanja
 - povečana brezposelnost

Razvojna vloga migracij

Na preseljevanje (migracije) lahko gledamo kot na način večanja sposobnosti prebivalstva in kot na način povečevanja fleksibilnosti gospodarstva.

Kateri vidik migracij je posebej pomemben za revne dežele?

Galbraith meni, da se v revnih državah ljudje prilagajajo (vdajo) revšèini, kar utrjuje ravnotežje revšèine, saj pogojuje odsotnost težnje za izboljšanje stanja.

RAZVOJNA FUNKCIJA MIGRACIJ: migranti se niso prilagodili revšèini, paè pa ji želijo ubežati

Zaposlenost in brezposelnost

Loèimo tri vidike uporabe èloveških zmogljivosti družbe:

- ekonomska aktivnost prebivalstva → tisti del prebivalstva, ki je sposoben vzdrževati sam sebe z lastno ekonomsko aktivnostjo. Tega dela se ne maksimizira, saj je pogojen z demografskimi, družbenimi in ekonomskimi znaèilnostmi družbe
- zaposlenost → vsaka družba teži za polno zaposlenostjo. V MRD moramo poleg odkrite brezposelnosti upoštevati tudi podzaposlenosti ter vidno aktivne vendar podizkorišèene osebe (pritajena brezposelnost, skrita brezposelnost, prezgodnja upokojitev).
- izraba delovnega èasa → zaposlen delavec je po eni strani faktor proizvodnje, po drugi strani pa predstavlja strošek za podjetje. Podjetje hoèe minimizirati stroške dela oz. maksimizirati uèinek z doloèenim stroškom dela. V razvitih državah lahko danes govorimo o dveh trendih v zvezi z izrabo delovnega èasa:
 - krajšanje delovnega tedna
 - vse veèja fleksibilnost delovnega èasa (+ trend ponovnega uvajanja dela ob sobotah in nedeljah)

TEHNOLOŠKI NAPREDEK

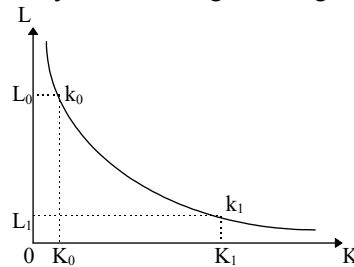
- agrarna revolucija
 - industrijska revolucija
 - informacijska revolucija (znanstveno-tehnološka revolucija)
- Poglavitna znaèilnost informacijske revolucije je, da se kot delovno sredstvo vse bolj uveljavljata raèunalnik in robot ter tako nadomešèata stroj, ki je oznaèeval prejšnjo tehnološko dobo.
- V dobi informacij prihaja tudi do pomembnih novosti na podroèju delovnih sredstev:
- pospešeno napredovanje v tehnologijah raèunalnikov, telekomunikacij in informacijskih procesov bo omogoèilo ogromne ekonomije obsega v ponudbi storitev in pri transferju tehnologij. Vse bolj se zmanjšuje pomen geografskih razdalj.
 - industrijski procesi se spreminjajo v okviru raèunalniško integriranih in fleksibilnih predelovalnih sistemov
 - izboljšave v transportu (posebno aviacija)

- razvoj novih, umetnih materialov, ki tekmujejo z naravnimi viri ali jih nadomešajo
- hiter napredek v znanosti o življenju → povečanje človekovih zmogljivosti
- razvoj biotehnologije → velike spremembe v svetovni proizvodnji hrane

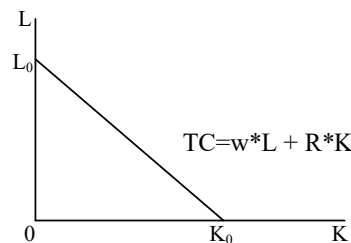
Tehnološki napredek je posledica novega in izboljššanega načina izvajanja tradicionalnih nalog.

Tehnični napredek je vsak prispevek k stopnji rasti, ki se ne more pripisati rasti delovne sile in rasti obsega proizvodnih sredstev.

Za potrebe analize bomo tehniko opredelili z razmerjem med K in L, to je s tehnično opremljenostjo dela. Krivulja enakega proizvoda (izokvanta) je krivulja, ki kaže vse tehnološko učinkovite kombinacije dveh produkcijskih faktorjev, kot sta delovna sila in kapital, ki omogočajo proizvodnjo določenega obsega proizvodnje.

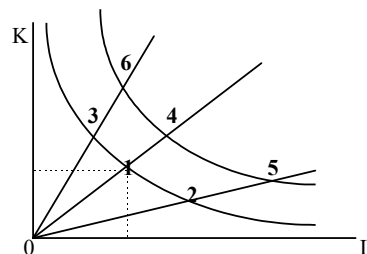
Zgornja slika prikazuje krivuljo enakega proizvoda. V točki k_0 lahko govorimo o delovno-intenzivni proizvodnji, v točki k_1 pa o kapitalno-intenzivni proizvodnji. Katero tehniko bo določena družba tudi dejansko izbrala za produkcijo pa je odvisno od relativnih cen dela in kapitala, torej od w in R .

Slika prikazuje krivuljo enakih stroškov za neko državo. Od te krivulje enakih stroškov je odvisno katero kombinacijo dela in kapitala bodo v neki državi izbrali za proizvodnjo določenega obsega dobrin.

MRD katere imajo ogromno razpoložljive delovne sile in majhno ponudbo kapitala bodo smatrale za primerno tehnologijo delovno-intenzivno tehnologijo.

Tehnični napredek pomeni pomik izokvante navzgor, to pomeni, da je mogoče z isto količino kapitala ali dela proizvesti večjo količino produkta.

Glede vpliva na relativno uporabo produkcijskih faktorjev ločimo več vrst tehničnega napredka:

- nevtralen TN → ne spreminja razmerja med K in L. Iz točke 1 se premaknemo v točko 4. Večji proizvod dosežemo z isto količino K in L.
- delovno varčen TN → zmanjšuje potreben obseg dela. TN v tem primeru povečuje kapitalno intenzivnost uporabljene tehnike v proizvodnji. Prikazuje ga premik iz točke 1 v točko 6.

- kapitalno varèn TN → dani obseg proizvodnje je mogoèe doseèi z manjšim obsegom kapitala ob drugih nespremenjenih pogojih. To ponazarja premik iz toèke 1 v toèko 5.

Merjenje prispevka tehnološkega napredka k gospodarski rasti

Kako ekonomisti merijo prispevek tehniènega napredka k gospodarski rasti?

Prvi je o tem pisal Solow, kasneje pa tudi Branko Horvat.

Izhajamo iz funkcije:

$$Q = F(K, L; t); \quad \text{kjer je } t = \text{èas in obsega eksogen in nevtralen tehnièni napredek!}$$

Ker je TN (v tem primeru) nevtralen glede vpliva na K in L ga lahko potegnemo ven:

$$Q = A(t) \cdot F(K, L)$$

$A(t)$ odraža raven tehniènega napredka. Stopnja rasti TN je enaka stopnji poveèanja spremenljivke $A(t)$:

$$r_A = r_t$$

po izpeljavah pa dobimo:

$$r_Q = r_A + E_1 r_K + E_2 r_L$$

Za oceno prispevka tehnološkega napredka k stopnji rasti produktivnosti dela se je uporabljala naslednja enaèba:

$$r_q = r_A + E^* r_k$$

Stopnja rasti produktivnosti dela je torej odvisna od stopnje rasti tehniènega napredka in stopnje rasti tehniène opremljenosti dela.

To enaèbo je Solow ocenil za ZDA; ugotovil je, da je poveèanje tehniène opremljenosti dela prispevalo k rasti produktivnosti samo 10%, ostalo pa je bilo pripisati tehniènemu napredku. Tehnièni napredek ima torej zelo pomembno vlogo v gospodarski rasti.

Tehnologija kot blago

Razvoj tehnologije je vse bolj postajal predmet specializacije in rezultat dela posebnih razvojno-raziskovalnih oddelkov, ter se je do doloène mere loèil od neposredne produkcije. Z loèitvijo tehnologije od neposrednega produkcijskega procesa je tehnologija dobila svojo menjalno obliko, s katero gre v proces menjave: patenti, licence, blagovne znamke, druge oblike industrijske lastnine... Tehnologija je tako postala blago. Kot vsako blago ima tudi tehnologija svojo ceno. Pri transferu tehnologije gre dejansko za prodajo in nakup tehnologije kot blaga.

Kateri so dejavniki tehnološkega napredka?

Loèimo tri skupine dejavnikov tehnološkega napredka:

1. dejavniki, ki so povezani z vložki, ki so potrebni, da pride do rezultata v obliki tehnološkega napredka (izdatki za izobraževanje, investicije, izdatki za R&R)
2. dejavniki, povezani z inovacijami in podjetništvom (inovacije, podjetništvo)
3. dejavniki, povezani s prenosom tehnologije in asimilacijo inovacij

Zakaj se države med seboj razlikujejo po hitrosti uvajanja inovacij?

Na hitrost uvajanja inovacij po posameznih državah vplivajo 3 skupine dejavnikov:

1. dejavniki, ki uèinkujejo na vložke v inovacije
2. dejavniki, ki uèinkujejo na povpraševanje (kupci zahtevajo stalne inovacije...)
3. dejavniki, ki uèinkujejo na gospodarsko strukturo

Razlièni naèini kombiniranja teh treh dejavnikov po razliènih državah do doloène mere pojasnjujejo uspeh ali neuspeh pri inovacijah.

Samo vlogo države pri oblikovanju kombinacije zgoraj naštetih treh vrst dejavnikov, ki vplivajo na uspešnost inovacij je mogoèe zajeti v eno od dveh osnovnih oblik:

1. misijsko usmerjena politika (GBR, USA, FRA), država ima jasne cilje nacionalnega pomena, državni denar za R&R se koncentrira v majhnem številu velikih firm

2. difuzijsko usmerjena politika (D, CH, SWE), v teh državah je glavni cilj tehnološke politike spodbujanje inovacij z zagotavljanjem različnih oblik državnih pomoči (izobraževanje, subvencije za R&R).

Zanimiv primer je Japonska, njena tehnološka politika je namreč mešanica obeh pristopov.

Kakorkoli že: začetna točka je vedno izobraževanje, kajti sposobnost delovne sile, da potegne kar največ iz nove tehnologije je najboljša nacionalna konkurenčna prednost.

Klasična angleška teorija gospodarskega razvoja (teorija razvoja A. Smitha)

Teorija razvoja Adama Smitha je zgrajena na naslednjih predpostavkah:

1. glavna ideja je, da delitev dela povečuje fizično storilnost dela. To gre pripisati 3 učinkom delitve dela:
 - delitev dela povečuje spretnost posameznika zaradi specializacije
 - delitev dela prihrani čas
 - delitev dela omogoča izume in uporabo velikega števila strojev, ki olajšujejo in skrajšujejo delo ter omogočajo povečanje produktivnosti dela.

Za samo stopnjo delitve dela A. Smith meni, da je odvisna od velikosti trga in od akumulacije kapitala.
2. akumulacija kapitala je po eni strani odvisna od akumulativne sposobnosti družbe, ki je opredeljena z razmerjem med produktivnim in neproduktivnim delom, ter od nagnjenosti k varčevanju
3. profitni motiv je osnovni motivacijski mehanizem v gospodarstvu. Vsak, ki zasleduje svoje lastne koristi s tem pospešuje tudi družbene koristi.
4. najustreznejša institucionalna ureditev je trg popolne konkurence

Širitev trga je osnovni dejavnik povečevanja delitve dela in ima torej strukturni učinek na razvoj, obenem pa je obseg trga pomemben tudi z vidika povpraševanja, večje povpraševanje namreč omogoča večjo proizvodnjo.

Pogoji za nastanek blagovne proizvodnje

Za prehod iz naturalne proizvodnje v blagovno proizvodnjo morajo biti izpolnjeni določeni pogoji:

1. pojav presežkov proizvodov nad takojšnjo lastno porabo producentov (produktivnost dela mora biti dovolj visoka, da imamo sploh kaj za menjavo)
2. družbena delitev dela → posamezni proizvajalci se začnejo specializirati za proizvodnjo samo posameznih vrst izdelkov
3. produkcija mora biti organizirana v samostojnih, neodvisnih proizvodnih celicah, ki so med seboj povezane le preko trga, drugače pa je blagovni proizvajalec samostojen pri tem kaj, koliko in kako bo proizvajal za trg.

Za enostavno (drobno) blagovno produkcijo je značilno, da proizvajalec proizvaja za trg zato, da bi si lahko kupil drugo blago. Njegov končni cilj je zadovoljitev potreb v obliki drugega blaga. Denar je le posrednik v menjavi: $B_1 \rightarrow D \rightarrow B_2$.

Za kapitalistično proizvodnjo danes je značilna razvita blagovna proizvodnja, katere prvi namen je povečevanje dobička: $D_1 \rightarrow B \rightarrow D_2$. Denar ni več le posrednik menjave, temveč postane središče reprodukcijskega procesa! Cilj reprodukcijskega procesa postane dobiček.

Druga zelo pomembna značilnost kapitalistične blagovne produkcije je v tem, da je tudi delovna sila postala le blago.

Izvoz in internacionalizacija kapitala

Do internacionalizacije kapitala je prišlo zaradi profitnega motiva in mobilnosti kapitala v izenačevanju profitnih mer. Kapital gre iz razvitih v manj razvite dežele, ker je tam višja profitna mera.

Iz razvitih v MRD lahko prodira kapital v obliki trgovskega, posojilnega in industrijskega kapitala. Bistveno je, da je vpliv različnih oblik kapitala na razvoj teh MRD zelo različen. Trgovski kapital skuša povečevati preseženo vrednost z absolutnimi metodami večanja presežne vrednosti, industrijski kapital pa veča presežno vrednost z metodami relativnega povečevanja presežne vrednosti → to je z večanjem produktivnosti dela. Gospodarska rast je sredstvo relativnega povečevanja presežne vrednosti, in tako je industrijski kapital tudi sredstvo gospodarske rasti.

MEDNARODNA MENJAVA IN GOSPODARSKI RAZVOJ

Naloga razvojne politike je, da poskuša čim boljše izkoristiti pozitivne učinke mednarodne menjave za pospeševanje razvoja in da poskuša čim bolj zmanjšati morebitne negativne učinke mednarodne menjave (MM).

Mednarodna menjava kot faktor gospodarskega razvoja

Tri skupine dejavnikov:

1. kvalitativni učinki mednarodne menjave

- velikost trga in ekonomije obsega
- strukturni učinek mednarodne menjave → dežela izvažata proizvode, kjer je nadpovprečno produktivna in uvažata proizvode, kjer je podpovprečno produktivna; končni rezultat je, da se celotni stroški v gospodarstvu znižujejo.
- dinamične koristi od mednarodne menjave → izboljšuje proizvodno strukturo v gospodarstvu, fleksibilnost, mednarodna menjava premika krivuljo produkcijskih možnosti navzgor in tako povečuje produkcijske možnosti neke dežele; skratka ima podobno vlogo kot tehnični napredek.

1. vpliv mednarodne menjave na boljše izkoriščenje proizvodnih zmogljivosti

2. utemeljitev mednarodne menjave s primerjalnimi prednostmi in specializacijo:

- primerjalne prednosti
- mednarodna menjalna razmerja

Vpliv mednarodne menjave na boljše koriščenje proizvodnih zmogljivosti

Uvoz povečuje agregatno ponudbo, izvoz pa povečuje agregatno povpraševanje!

Povečanje izvoza, kot povečanje agregatnega povpraševanja, utegne skozi izvozni multiplikator povečevati družbeni proizvod pod pogojem, da obstoje nezaposleni in neuporabljeni ekonomski viri, ki jih je mogoče zaposliti ob višjem povpraševanju.

agregatna ponudba: $Y + M$

agregatno povpraševanje: $C + X$

X = izvoz, M = uvoz, C = domača potrošnja, Y = družbeni proizvod

V ravnotežju velja:

$$Y + M = C + X$$

$$Y - C + M = X$$

tako C kot M sta funkciji proizvoda (Y):

$$C = C(Y)$$

$$M = M(Y)$$

po izpeljavi pridemo do izraza:

$$dY = \left(\frac{1}{s + m} \right) dX; \quad \text{kjer je } \frac{1}{s + m} = \text{izvozni multiplikator}$$

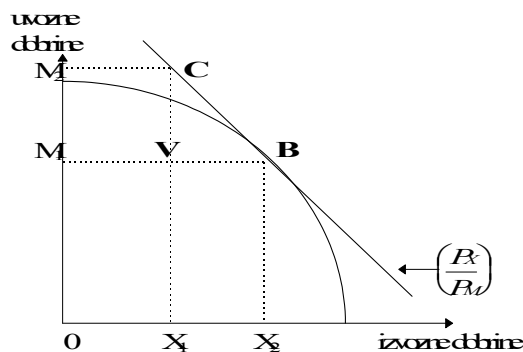
s = mejna nagnjenost k varčevanju

m = mejna nagnjenost k uvozu

Takšna ideja izvoznega multiplikatorja izhaja iz keynesianske teorije agregatnega povpraševanja, vendar se v praksi ni izkazala, saj ni dajala dobrih rezultatov.

Mednarodna menjava kot odprtina za presežek

Odprtje svetovnih trgov omogoča uporabo prej podzaposlenih delovnih in zemljiških virov za večje proizvodnje zaradi izvoza na tuje trge.

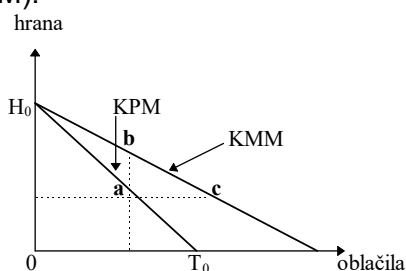

Mednarodna menjava omogoča premaknitev iz začetne točke V v točko B. Če se to povečanje izvozu in se za ta izvoz kupijo uvozne dobrine, je možno povečati končno domačo potrošnjo iz točke V v točko C, ki je sicer zunaj obstoječih proizvodnih zmogljivosti države. Zaradi mednarodne menjave so zmogljivosti polno izkoriščene in razpoložljivih dobrin je več na razpolago za trošenje, kot bi jih bilo mogoče dobiti brez mednarodne menjave.

Primerjalne prednosti in specializacija

Mednarodna menjava se pojavi, ker različne dežele razpolagajo z različnimi viri in tehnološkimi sposobnostmi. Zaradi teh razlik lahko vsaka država pridobi s specializacijo v tistih proizvodnjah, ki jih opravlja relativno bolj učinkovito ter nato z menjavo teh proizvodov za tiste proizvode, ki jih sama proizvaja manj učinkovito oz. jih sploh ne proizvaja.

Mednarodna menjava omogoča deželam, da povečajo produktivnost svojih virov s specializacijo in s tem dosežejo višji življenjski standard. To lahko utemeljimo s krivuljo produkcijskih možnosti (KPM) (zaradi poenostavitve bo narisana kot ravna črta) in krivuljo možne menjave (KMM).

Krivulja produkcijskih možnosti (KPM) nam kaže različne možne kombinacije dveh proizvodov (npr. hrane in oblačil), ki jih neka država lahko proizvaja z danimi resursi. Krivulja možne menjave (KMM) pa kaže izbire, ki so državi na razpolago v trgovanju njenega blaga z blagom druge države.

KMM leži nad krivuljo KPM, kar pomeni, da ima lahko država zaradi specializacije in menjave več obeh dobrin, če tako želi, kot v položaju brez mednarodne trgovine.

Nosilna stebra te teorije sta komparativna prednost in mednarodna menjalna razmerja (terms of trade). Princip komparativnih prednosti je tisti, ki ekonomsko omogoča specializacijo in menjavo. Menjalna razmerja pa določajo lego KMM in KPM in s tem določajo, v kolikšni meri je mednarodna menjava koristna za gospodarski razvoj.

Manj razvite države (MRD) so se pritoževale nad teorijo komparativnih prednosti, češ da naj bi se one torej specializirale v proizvodnji primarnih proizvodov, kjer je tehnični napredek počasnejši in bi zato MRD izgubljale zaradi slabšajočih se menjalnih razmerij. Vendar pa je treba teorijo komparativnih prednosti razumeti dinamično. Relativna oskrbljenost s proizvodnimi faktorji ni dana za večno temveč se spreminja. V tem je tudi smisel akumulacije fizičnega in človeškega kapitala. MRD ni treba da obtičijo pri specializaciji le počasno rastočih proizvodov. Njihove primerjalne prednosti naj spreminjajo v ustrežnejši smeri.

Res je tudi, da se možna mednarodna cena pogosto giblje v določenem razponu od...do. Kje se oblikuje dejanska cena je odvisno od povpraševanja in od ekonomske in politične moči obeh strani. Kdor ima večjo pogajalsko moč dobi večji del koristi od mednarodne menjave. To je bil zopet pogost ožitek MRD, da si razvite države prigrabijo večjo korist od mednarodne menjave, saj imajo večjo politično in ekonomsko moč.

EMPIRIËNO UGOTAVLJANJE KOMPARATIVNIH PREDNOSTI:

Primerjalne prednosti se dajo ugotoviti na podlagi dejanskih podatkov o vrednosti izvoza in uvoza. To je koncept 'revealed comparative advantage' (RCA). Poznamo več metod:

1. Balassa: Ekonomist Balassa uporablja delež izvoza države v proizvodni skupini v celotni svetovni trgovini te proizvodne skupine z deležem, ki ga primerja z deležem celotnega izvoza države v celotni svetovni trgovini.

$$PP1 = \frac{\left(\frac{X_{ic}}{X_{iw}}\right)}{\left(\frac{X_c}{X_w}\right)}$$

Pri proizvodih (i), kjer je razmerje večje od 1 ima država izkazane primerjalne prednosti!

2. Donges, Riedel: ta dva avtorja primerjata razmerje med neto izvozom (izvoz manj uvoz) in celotno mednarodno menjavo (izvoz plus uvoz) za določen proizvod z ustreznim razmerjem za celotno industrijo ali za celotno gospodarstvo, vse na ravni opazovane države.

$$PP2 = \frac{\left(\frac{X - U}{X + U}\right)}{\left(\frac{X_c - U_c}{X_c + U_c}\right)}$$

Razlaga količnika PP2 je odvisna od tega, ali ima država kot celota v menjavi s tujino presežek ali primanjkljaj. Če ima država v menjavi s tujino primanjkljaj, potem vsak presežek izvoza nad uvozom pomeni primerjalne prednosti v proizvodnji tega proizvoda za to državo. V primeru pa, da ima država kot celota zunanjetrgovinski presežek, potem bo proizvod izkazoval primerjalne prednosti takrat, kadar je njegov količnik čistega izvoza večji od agregatnega količnika čistega izvoza (količnik čistega izvoza za vse proizvode skupaj).

Mednarodna menjalna razmerja

Tudi od mednarodnih menjalnih razmerij je odvisno, koliko koristi bo neka država imela od mednarodne menjave.

Mednarodna menjalna razmerja so dejansko relativne cene; izvozne cene primerjamo z uvoznimi cenami.

$$MR = \frac{\text{izvozne cene}}{\text{uvozne cene}}$$

Najpogosteje uporabljamo dva načina merjenja menjalnih razmerij:

- blagovna menjalna razmerja
- dohodkovna menjalna razmerja

Dejavniki, ki vplivajo na mednarodna menjalna razmerja

Splošno prepričanje je, da izvozne cene primarnih proizvodov rastejo počasneje od cen industrijskih proizvodov na svetovnem trgu. Razlaga je v nizki dohodkovni elastičnosti povpraševanja po primarnih proizvodih.

Za srednje razvite države (npr. SLO) je bolj pomembno gibanje cen znotraj industrijskih proizvodov. Takšne države izvažajo namreč standardne proizvode s standardno tehnologijo na saturirane trge, zato ti proizvodi nimajo rastočih cen. Po drugi strani takšne države uvažajo sodobno tehnologijo iz razvitih držav, ki pa je navadno cenovno rastoča. To neugodno vpliva na menjalna razmerja teh srednje razvitih držav.

Na menjalna razmerja pomembno vpliva tudi trženje. MRD imajo neugodno tržno podobo na trgih razvitih držav. Ko prihaja na trg s kvalitetnejšimi proizvodi mora

država poskrbeti tudi za ustrezen marketing, sicer ne bo uspela dosežati dovolj visokih cen. To seveda poslabša njena menjalna razmerja.

Izvoz kot pomoènik gospodarske rasti

Emery: argumenti Emery-ja so bili, da visoka stopnja rasti izvoza spodbuja visoko stopnjo rasti proizvoda zato:

- ker visoka rast izvoza omogoèa visoko rast uvoza,
- ker razvoj izvoza teži h koncentraciji investicij v najbolj uèinkovitih sektorjih gospodarstva
- ker izvoz prinaša koristi od ekonomije obsega in sili v izboljševanje kvalitete proizvodov

Kravis: po Kravisu in njegovi raziskavi sta mednarodna menjava in pretok kapitala sicer pripomogla k gospodarski rasti, nista je pa poganjala!

POZITIVNI VPLIVI MEDNARODNE MENJAVE:

→ strategija spodbujanja izvoza (izvozne podpore, subvencije...)

NEGATIVNI VPLIVI MEDNARODNE MENJAVE

→ strategija uvozne substitucije (carine, uvozne kvote, precenjen menjalni teèaj domaèe valute)

Konkurenène prednosti držav

Nekatere države so uspešne v mednarodni konkurenci, spet druge precej manj. Tradicionalni odgovor za to je v primerjalnih prednostih. Danes je uveljavljeno mnenje, da naèelo primerjalnih prednosti ne zadošèa veè. M. Porter tako govori o konkurenènih prednostih nekega gospodarstva.

Zakaj torej gospodarstvo neke države doseže mednarodni uspeh v doloèeni industriji? Po Porterju leži odgovor v 4 širokih nacionalnih znaèilnostih, ki spodbujajo ali pa zavirajo ustvarjanje konkurenènih prednosti (Porter):

1. faktorski pogoji (položaj države v razpoložljivosti, ustvarjanju in izpopolnjevanju produkcijskih faktorjev)
2. pogoji povpraševanja (kvalitetno in zahtevno domaèe povpraševanje je predpogoj konkurenènih prednosti na tujih trgih)
3. povezane in podpirajoèe dejavnosti
4. strategija firme, njena struktura in tekmeèi

S temi vprašanji se danes celo ukvarja posebna ekonomska disciplina → industrijska dinamika!

Stopnje konkurenènega razvoja po Porterju!

Porter meni, da narodna gospodarstva izkazujejo veè stopenj konkurenènega razvoja, ki odražajo znaèilne vire prednosti nacionalnih podjetij v mednarodni konkurenci. Vsaka stopnja vsebuje različne dejavnosti in njihove segmente, kot tudi različne poslovne strategije. Ni nujno, da gospodarstvo tekoèe prehaja iz ene faze v drugo, gospodarstvo lahko tudi zdrkne nazaj ali pa dolgo èasa ostane na eni stopnji.

4 stopnje nacionalnega konkurenènega razvoja po Porterju:

1. faktorsko poganjan konkurenèni razvoj → to je zaèetna raven, v državi, ki je na tej ravni vse mednarodno uspešne dejavnosti dobivajo prednosti samo iz osnovnih faktorjev proizvodnje, kot so naravni viri in obilna ter poceni delovna sila (MRD in nekdanje socialistične države).
2. investicijsko poganjan konkurenèni razvoj → nacionalna konkurenènost sloni na pripravljenosti države in podjetij, da agresivno investirajo. Investicijsko poganjan razvoj je možen le v doloèeni vrsti dejavnosti: tam, kjer so pomembne ekonomija obsega in velike investicije, vendar z veliko komponento stroškov dela, s standardiziranim produktom, s tehnologijo, ki se jo da prenesti... Podjetja investirajo zato, da zgradijo velike, moderne in obsežne zmogljivosti z najboljšo tehnologijo, ki se da dobiti na globalnih trgih. Na tej stopnji je gospodarstvo že sposobno tudi

- izboljševati tujo tehnologijo in postopke. Redke MRD uspejo skočiti na to stopnjo (Japonska, Južna Koreja, Španija...)
3. inovacijsko poganjan konkurenčni razvoj → podjetja ne pridobivajo in izboljšujejo več samo tehnologij iz drugih držav, temveč jo tudi sama ustvarjajo. Podjetja še vedno konkurirajo s stroški, ki pa niso več odvisni toliko od faktorskih stroškov, kolikor od produktivnosti, visoke ravni strokovnosti in visoke tehnologije (GBR v 19. Stoletju, Amerika, Nemčija, Švedska na prelomu 19. in 20. stoletja, Italija in Japonska v 1970-ih letih...).
 4. z bogastvom poganjan konkurenčni razvoj → gonilna sila je bogastvo, ki je bilo že doseženo. Problem s takim gospodarstvom je, da tega bogastva ni sposobno ohraniti. Ljudje izgubijo veselje do gospodarjenja, delo v gospodarstvu ni več ugledno (GBR v 20. stoletju).

MEDNARODNI PRETOK RAZVOJNIH DEJAVNIKOV

Mednarodni pretok ljudi: imigracije, emigracije → globalizacija delovne sile

Mednarodni pretok kapitala

Mnoge države dopolnjujejo svoje domače prihranke s sredstvi iz tujine. Priliv tujih sredstev olajša omejitve rasti, ki izvira iz nezadostnih domačih prihrankov ali iz nezadostne mednarodne menjave.

Osnovno razmerje:

$$(I + G) - (S + T) = M - X$$

To osnovno razmerje nam postavlja osnovno razmerje med vrzeljo v sredstvih in zunanjetrgovinsko vrzeljo. Dokler država izda več za investicije in javno porabo kot je sproščeno sredstev s prihranki in davki bo ta država imela vrzel (primanjkljaj) v domačih virih. Večji uvoz od izvoza pomeni, da tuja sredstva polnijo vrzel domačih virov in tako omogočajo večje I in večje G.

Ta problem se analizira s pomočjo modela dvojne vrzeli. Model dvojne vrzeli obravnava skrajni primer, kjer povečanje proizvodnje zahteva kombinacijo dveh tipov kapitalnih dobrin v fiksnem razmerju. Eno so investicijske dobrine (I), ki so ali narejene doma ali pa se lahko uvozijo, drugo pa so uvožene dobrine (M), ki ne morejo biti izdelane doma in se torej morajo uvoziti. Fiksni koeficient vložkov na enoto povečanja proizvoda naj bo v za I in u za M.

V začetku je gospodarstvo polno zaposleno in obe vrsti vložkov sta v ustreznem razmerju:

$$\Delta Y = \frac{I}{v} = \frac{M}{u}$$

Če razpoložljiva razvojna faktorja nista na razpolago v ustreznem razmerju je povečanje Y določeno s tistim razvojnim faktorjem, ki ga primanjkuje. Oviro razvoju lahko postavlja pomanjkanje investicij ali pa pomanjkanje uvoza!

$$\Delta Y = \min \left[\frac{I}{v}, \frac{M}{u} \right]$$

V zgornjem izrazu nam I/v predstavlja investicijsko varèevalno vrzel, M/u pa zunanjetrgovinsko vrzel.

Investicijsko varèevalna vrzel in njeno financiranje

Recimo, da si družba zamisli neko planirano stopnjo rasti (r_w) ter nato sprejema ukrepe za njeno uresničitev. Predvsem je potrebno zagotoviti potrebna investicijska sredstva za dosego planirane stopnje rasti. Potrebna sredstva je mogoče dobiti iz domačega varèevanja in iz uvoza kapitala. Izhajamo torej, da je potrebna stopnja varèevanja odvisna od planirane stopnje rasti in od učinkovitosti investicij!

$$S_r = r_w * v$$

Potrebne investicije je torej mogoče financirati z domačo in s tujo akumulacijo:

$$S_r = S_d + S_f \quad \rightarrow \quad S_f = r_w * v - S_d$$

Potreben uvoz kapitala je torej odvisen od domačega varèevanja, planirane stopnje rasti in uèinkovitosti investicij!

Mejo gospodarski rasti postavlja nezadostna domaèa akumulacija. Da bi bila možna višja gospodarska rast je potrebno uvoziti tujo akumulacijo, ki ima funkcijo zalivanja vrzeli med planiranimi investicijami in domaèim varèevanjem. V tem primeru torej velja razširjena formula gospodarske rasti:

$$r = \left(\frac{1}{v}\right)(s_d + s_f)$$

(predpostavljamo, da uèinkovitost investicij ni odvisna od vira financiranja, temveè je enaka ne glede na to, ali so investicije financirane z domaèim varèevanjem ali s tujim).

Przel zunanje menjave kot razlog ovire gospodarski rasti

V sodobnih odprtih gospodarstvih je potrebno za gospodarsko rast uvoziti investicijske dobrine in reprodukcijski material, ker nobeno gospodarstvo samo ne proizvaja vseh dobrin. V MRD je posebno uvoz investicijskih dobrin nujen, zato je za dosego doloèene naèrtovane stopnje rasti preprosto nujno potrebna doloèena stopnja uvoza.

$$r = \frac{m}{u};$$

kjer je m = delež uvoza v družbenem proizvodu (M/Y), u = uèinkovitost uvoza ($M/\Delta Y$), pokaže nam koliko enot uvoza je potrebno, da se BDP poveèa za 1 enoto.

$$m_r = r_w * u$$

m_r = minimalna potrebna stopnja uvoza za doseganje planirane stopnje rasti

Potrebna stopnja uvoza je torej odvisna od planirane stopnje rasti in od uèinkovitosti uvoza! Sredstva za zagotovitev potrebnega uvoza dobi gospodarstvo bodisi iz deviznega priliva z lastnim izvozom (m_i) bodisi z uvozom tuje akumulacije (s_f):

$$m_r = m_i + s_f$$

$$s_f = r_w * u - m_i$$

Zadnji izraz nam pove, da je uvoz tuje akumulacije odvisen od izvoza s katerim dobimo devizni priliv s katerim financiramo uvoz, od uèinkovitosti uvoza, od uvozne odvisnosti ter od planirane stopnje rasti družbenega proizvoda.

V takšnem primeru (ko ima torej država težave s plaèilno bilanco in ji le-ta predstavlja glavno oviro razvoja) lahko stopnjo rasti zapišemo kot:

$$r = \left(\frac{1}{u}\right)(m_i + s_f)$$

Gospodarska rast v neki državi lahko trèi na katerokoli od teh dveh ovir. Lahko trèi na investicijsko-varèevalno oviro, ko z domaèim prostovoljnim varèevanjem ni mogoèe financirati potrebne investicijske stopnje. Lahko pa trèi tudi na uvozno-izvozno oviro, ko dejanski izvoz ne more v celoti financirati potrebnega uvoza za dosego planirane stopnje rasti.

Gospodarsko rast doloèa vrzel, ki je veèja, oz. jo je težje zapolniti!

Investicijsko-varèevalno vrzel je mogoèe do doloèene mere zapirati z inflacijskim zbiranjem sredstev za investicije, vendar lahko takšen naèin vodi do inflacije, ki kaj lahko postane nevzdržna (hiperinflacija).

Prav tako ni vseeno, kako je financiran razvoj iz tujih virov. Tuja akumulacija prispeva k višji rasti samo, èe je donos od tujega kapitala višji od stroškov njegovega financiranja.

Uvoz tujega kapitala se lahko pojavlja v treh oblikah:

- domaèa država se zadolžuje v tujini
- portfeljske investicije (prodaja delnic in obveznic podjetij tujcem)
- tuje direktne investicije
- v nekaterih primerih tudi s tujo uradno pomoèjo

Glavni teoretik modela dvojne vrzeli je bil H. Chenery!

Kritike modelu oèitajo, da je preveè odvisen od predpostavke o nezamenljivosti med domaèimi prihranki in tujo valuto. Predpostavka je namreè, da sicer obstajajo potencialni domaèi prihranki, vendar se v primeru izvozno-uvožno vrzeli ne morejo

uporabiti za financiranje uvoza. Uvoz namreè lahko financiramo samo s tujo valuto, ki jo prejmemo v zameno za naš izvoz.

Mednarodni pretok razvojnih dejavnikov s pomoèjo tujih direktnih investicij

Tuje direktne investicije (TDI)

Tuja direktna investicija je investicija v tuji državi, kjer investirajoèa stranka (podjetje) obdrži kontrolo nad investicijo. Gre za spremembo lokacije fiziènega kapitala iz ene v drugo državo, brez spremembe lastništva nad tem fiziènim kapitalom!

MULTINACIONALNO PODJETJE: podjetje, ki ima svoje dele v dveh ali veè državah
→ → družba, ki ima direktne tuje investicije v tujini

Zakaj se neko podjetje odloèi za investicije v tujino? (Ruffin, 1984)

→ multinacionalno podjetje mora imeti neko neprodajljivo prednost pred tujimi firmami, ki pa je zadostna, da premaga naravne ovire in transakcijske stroške, ki so povezani z delovanjem na tujih trgih. Ta prednost je lahko v tehnologiji, managementu, tržnih lastnostih... Vprašanje, ki pa se ob tem zastavlja je: Ali je to podjetje pripravljeno prenesti te prednosti na gospodarstvo države gostiteljice in ga tako pomagati razvijati? Bistvena sestavina TDI ni transfer kapitala paè pa transfer tehnologije, managementa, možnost dostopa do tujih trgov ter nove marketinške sposobnosti.

Domaèa država si želi TDI iz razvojnih razlogov, tuji investitor pa išèe mesto, kjer bo zaslužil maksimalen profit na svoj kapital.

TDI niso posebno obèutljive na kratkoroèna nihanja v profitu, precej bolj so obèutljive na spremembe v politiènih in gospodarskih razmerah, ki spreminjajo dolgoroène izgleda investitorjevih dejavnosti.

Nekaj dolgoroènih strateških dejavnikov, ki vplivajo na odloèitev o TDI v tujini:

- želja investitorja, da brani obstojeèi trg pred konkurenti
- želja, da pridobi ali obdrži vpliv na zašèitenem trgu
- želja, da pridobi ali ohrani poceni vir dobave
- želja, da navaja državo gostiteljico v dolgoroèno zavezanost na doloèn tip tehnologije ali know-howa
- kompletiranje druge investicije
- ekonomika razvoja novega produkta
- :
- :

Zaradi naštetih razlogov tuje direktne investicije ne gredo v najmanj razvite države, ki bi jih najbolj potrebovale, ampak tja, kjer so izgledi za gospodarski razvoj dobri. TDI se bodo naselile v gospodarstvo, ki se razvija.

KEYNESIANSKA TEORIJA GOSPODARSKE RASTI

Smatramo lahko, da je zaèetek keynesianskih idej mogoèe zaslediti že pri Malthusu, saj je bil Malthus eden prvih, ki je zanikal veljavnost Sayevega zakona. Sayev zakon zagovarja tezo, da si ponudba ustvarja svoje lastno povpraševanje in da zato zmeraj obstaja agregatno ravnotežje. Za Malthusa razmerje $S=I$, torej enakost investicij in prihrankov ni bilo samo po sebi umevno.

Klasiki so menili, da je poveèanje varèevanja spodbudno za gospodarski razvoj, Malthus pa je menil, da to ni vedno res. Varèevanje namreè pomeni zmanjšanje potrošnje, to pa zmanjšuje efektivno povpraševanje. Znižanje efektivnega povpraševanja posledieòno zniža profite, kar nadalje vodi v znižanje investicij. Investicije so namreè odvisne od prièakovanih profitov.

Malthus pride do sklepa, da bo varèevanje spodbujalo gospodarski razvoj samo do doloèene ravni. Varèevanje preko te ravni pa lahko vpliva neugodno na razvoj, saj zavira investicije.

Te Malthusove ideje je sprejel tudi J.M. Keynes, zato se ta teorija tudi imenuje keynesianska.

Keynesianska teorija gospodarske rasti ima dve karakteristièni znaèilnosti:

1. razlikovanje med potencialno (možno) in dejansko stopnjo rasti
2. eno od pglavitnih vlog za gospodarsko rast ima agregatno povpraševanje

Agregatno povpraševanje je sestavljeno iz osebne porabe, javne porabe, investicij in neto izvoza. Znana je enačba:

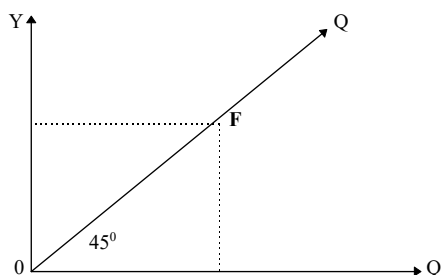
$$Y = C + G + I + NX$$

Potencialna rast je odvisna od razpoložljive delovne sile, tehničnega napredka, naravnih virov in kapitala, sila, ki te faktorje razvoja spravi v gibanje pa je agregatno povpraševanje. Od agregatnega povpraševanja je tudi odvisna dejanska stopnja rasti.

Dve najbolj znani imeni s področja keynesianske teorije gospodarske rasti sta R. Harrod in E. Domar.

KEYNESIANSKA METODA ANALIZE GOSPODARSKE RASTI

Tako klasični kot neoklasični model analize rasti sta zgrajena pod predpostavko, da se vse, kar se proizvede, tudi porabi. Proizvodnja je na ravni potencialne proizvodnje. Vse zmogljivosti so zaposlene in polno izkoriščene. Če opazujemo produkcijo v času, opazimo, da se odvija po liniji produkta in da je vsakokrat v točki F, kjer je tudi raven največjega možnega produkta. Glavno razvojno vprašanje je, kako povečati možno produkcijo, torej kako pomakniti točko F na desno.

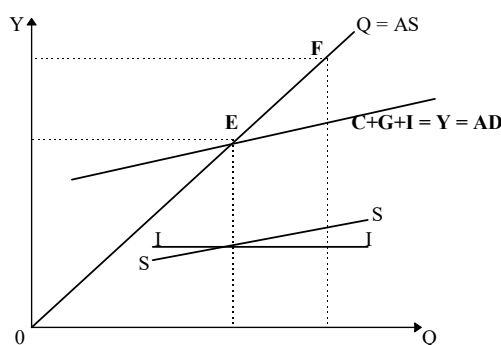

Slika: Premica možnega produkta v neoklasični teoriji gospodarske rasti

Značilnost neoklasičnega modela je, da je to model produkcije oz. model produkcijskih zmogljivosti. Ta model predpostavlja polno izkoriščenje zmogljivosti. Problem agregatnega neravnotežja se ne pojavlja.

Nasprotna temu je keynesianska teorija rasti, ki poudarja vprašanje agregatnega neravnotežja in nepolnega izkoriščenja produkcijskih zmogljivosti. Posebej je odprto vprašanje nezaposlenosti delovne sile.

Keynesianska teorija izrecno razlikuje med možno (potencialno) in dejansko rastjo, prav tako razlikuje med zmogljivostmi za proizvodnjo in dejansko proizvodnjo.

Slika: Krivulji agregatnega povpraševanja in agregatne ponudbe v keynesianskem modelu rasti

Na zgornji sliki nam točka E predstavlja agregatno ravnotežje, tu se sekata krivulji agregatne ponudbe in povpraševanja.

Točka F je točka polne zaposlenosti.

Z risbe je razvidno, da se keynesianska teorija rasti ukvarja z dvema problemoma. En problem je kratkoročni problem ekonomske politike, ki mora zagotoviti agregatno ravnotežje (E) v točki polne zaposlenosti (F). Ekonomska politika bo to dosegla tako, da bo dvignila premico porabe (AD) tako visoko, da bo sekala krivuljo ponudbe v točki F.

Drugi problem je dolgoročni problem razvojne politike, ki mora zagotoviti, da se bodo proizvodne zmogljivosti povečevale (premik točke F v desno), ter da se bo obenem ustrezno povečevalo tudi agregatno povpraševanje, da bomo ohranjali agregatno ravnovesje.

Dva keynesianska modela, ki vsak na svoj način rešujeta zgornji problem sta:

1. Domarjev model rasti
2. Harrodov model rasti

DOMARJEV MODEL RASTI

Cilj Domarjevega modela je odkriti pogoje, v katerih se lahko obdrži ravnotežje v gospodarstvu. Z modelom iščemo tisto stopnjo rasti, po kateri se mora gospodarstvo širiti, da bi ostalo v nenehnem stanju polne zaposlenosti. Gospodarstvo je v ravnotežju takrat, ko so njegove proizvodne zmogljivosti enake narodnemu dohodku, oz. ko je možen (potencialen) narodni dohodek enak dejanskemu.

Domarjev model predpostavlja, da je učinkovitost investicij nespremenjena, prav tako ostaja nespremenjena tudi nagnjenost k varčevanju. Model prav tako predpostavlja, da so vse ekonomske institucije in sile dane ter se ne spreminjajo. Ne spreminja se npr. razdelitev dohodka, preference potrošnikov, plače, relativne cene, struktura proizvodnje...

Nekatere izmed predpostavk so tipične za razvite države.

Mnenje E. Domarja je bilo, da je na gospodarsko rast najboljše gledati z vidika investicij. Investicije namreč vplivajo tako na možen kot na dejanski narodni dohodek; problem je le v tem, da investicije drugače vplivajo na možno (potencialno) povečanje narodnega dohodka kot na njegovo dejansko povečanje.

Domarjev model izhaja iz predpostavke, da sta agregatna ponudba in povpraševanje enaka:

$$Q = Y$$

Tako na agregatno ponudbo kot na agregatno povpraševanje vplivajo investicije:

$$\Delta Q = \Delta Y$$

Predpostavimo, da so letne investicije enake I. Te investicije povečajo potencialni narodni dohodek, saj povečajo proizvodne zmogljivosti. Povečanje proizvodnih zmogljivosti je linearna funkcija investicij:

$$\Delta Q = f(I)$$

Ena enota investicij poveča proizvodne zmogljivosti za e enot. $e = \Delta(Q/I)$ in je torej mejni proizvodni količnik ali potencialna družbena učinkovitost investicij.

$$\Delta Q = e * I$$

Takšen je torej vpliv investicij na povečanje potencialnega neto proizvoda.

Kako pa investicije vplivajo na dejansko povečanje dohodka?

Na povečanje dejanskega narodnega dohodka, torej na povečanje ravni efektivnega agregatnega povpraševanja po neto proizvodu, pa vpliva povečanje investicij.

$$\Delta Y = f(\Delta I)$$

V modelu izhajamo iz splošnega ravnotežja torej velja tudi:

$$S = I$$

$$S = s * Y$$

$$I = s * Y$$

$$Y = (1/s) * I$$

$(1/s)$ je znameniti keynesianski multiplikator. Ker v modelu iščemo povečanje dohodka zadnjo enačbo diferenciramo:

$$\Delta Y = (1/s) * \Delta I$$

To pa je tudi razmerje, ki ga išèemo. Poveèanje narodnega dohodka (dejanskega) je funkcija poveèanja investicij preko multiplikatorskega odnosa ($1/s$). Èe sedaj izenaèimo:

$$\Delta Q = \Delta Y$$

$$e \cdot I = (1/s) \cdot \Delta I$$

Ta zadnja enaèba kaŕe na problem kapitalistiènega gospodarstva. Vse investicije v celoti namreè vplivajo na poveèanje zmogljivosti in s tem na poveèanje potencialnega produkta, toda na poveèanje efektivnega povpraševanja in s tem na poveèanje dejanskega produkta pa ne vplivajo vse investicije, temveè le poveèanje investicij.

V primeru, da se investicije iz enega leta v drugo leto ne poveèajo, temveè ostanejo na isti ravni, bo to vplivalo na poveèanje potencialne ponudbe, ne bo pa vplivalo na poveèanje efektivnega povpraševanja, saj je poveèanje investicij enako niè.

Zaradi tega dejstva, je za kapitalistièno gospodarstvo nujno, da stalno poveèuje investicije, èe ŕeli ohraniti ravnoteŕje in polno zaposlenost proizvodnih tvorcev. Kapitalistièno gospodarstvo mora rasti, sicer se takoj pojavi problem nezadostnega povpraševanja in kot posledica, ŕe neravnoteŕje in nezaposlenost.

Glavni cilj Domarjevega modela je prav v tem, da ugotovi tisto stopnjo rasti, po kateri se mora gospodarstvo ŕiriti, èe ŕeli ostati v stanju polne zaposlenosti in ravnoteŕja.

Iz zadnje enaèbe lahko izraèunamo stopnjo rasti investicij:

$$r_i = e \cdot s$$

Èe ŕelimo, da se ohranja agregatno ravnoteŕje, morajo investicije rasti po stopnji $e \cdot s$. Enaka enaèba velja tudi za rast narodnega dohodka kot povpraševanja po neto proizvodu.

Narodni dohodek mora torej rasti po isti stopnji kakor investicije. Ta stopnja rasti je $r = e \cdot s$

Enaka stopnja rasti investicij in narodnega dohodka je pogoj za ohranitev agregatnega ravnoteŕja in polne izkoriŕeenosti proizvodnih zmogljivosti.

Naloga razvojne politike je, da istoèasno skrbi za stopnjo rasti proizvoda, stopnjo rasti investicij in stopnjo rasti narodnega dohodka. Vse te tri rasti morajo biti med seboj izenaèene, s tem da velja, da je stopnja rasti investicij tista, ki zagotavlja drugi dve.

5) HARRODOV MODEL RASTI

Roy Harrod je postavil problem gospodarske rasti nekoliko drugaèe kot Domar. Domar izhaja iz ravnoteŕne toèke $Q = Y$ ter išèe pogoje, da bi ravnoteŕje ohranil tudi tekom èasa ter da bi obenem zagotovil polno zaposlenost. Kot rezultat dobi iskano stopnjo rasti. Domar torej išèe neko ravnoteŕno stopnjo rasti, ter jo v modelu tudi prikaŕe.

Harrod v modelu najprej izpelje dejansko stopnjo rasti, ter nato definira potencialno (moŕno) stopnjo rasti, ki jo imenuje tudi naravna stopnja rasti. Te rasti ne izpelje, temveè jo kar opredeli.

Ko ima opredeljeni tako dejansko kot potencialno stopnjo rasti se postavi na staliŕee, da je potrebno zagotoviti, da bosta obe stopnji enaki.

Harrodov model je ŕe po naravi bolj dinamièen kot Domarjev, saj ŕe od vsega zaèetka operira s stopnjami rasti.

Tudi Harrod tako kot Domar izhaja iz agregatnega ravnoteŕja na trgu, ter se strinja, da je raven narodnega dohodka najpomembnejŕa determinanta varèevanja:

$$S = I$$

$$S = s \cdot Y$$

Za razliko od Domarja pa je Harrod trdil, da so investicije odvisne od porasta povpraševanja in ne obratno. Po Harrodu velja naslednje akceleratorsko razmerje:

$$I = v \cdot (\Delta Y)$$

$v = I/\Delta Y$ = mejni kapitalni koliènik, ki ima v tem modelu vlogo akceleratorja. Harrod meni, da je poveèanje dohodka tisto, ki preko akceleratorja vpliva na investicije.

Ker velja $I = S$, potem velja tudi $I = s \cdot Y$ in torej $Y = (1/s)I$, ($1/s$) pa je multiplikator, ki je opisan ŕe pri Domarju.

Èe to akceleratorsko razmerje $I = v \cdot (\Delta Y)$ vstavimo v enaèbo $Y = (1/s)I$ dobimo:

$$Y = (1/s) \cdot v \cdot \Delta Y$$

tako dobimo tudi dejansko stopnjo rasti Harrodovega modela:

$$r = s/v$$

Tri stopnje rasti v Harrodovem modelu

Harrod v skladu s keynesiansko teorijo rasti loèi med dejansko stopnjo rasti in potencialno stopnjo rasti, ki jo imenuje tudi naravna stopnja rasti.

Naravna stopnja rasti je doloèena s stopnjo rasti delovne sile (n) in s stopnjo rasti tehniènega napredka (m) $\rightarrow r_n = n + m$.

Dejanska stopnja rasti pa je rezultat združitve naèela akceleracije in multiplikatorja, ter je izpeljana kot $r = s/v$.

Posebnost Harroda pa je v tem, da poleg naravne in dejanske stopnje rasti uvede še tretjo stopnjo rasti, ki jo imenuje zelena stopnja rasti - r_w (warranted rate of growth).

Želena stopnja rasti razlaga kot tisto, pri kateri bi bili vsi udeleženci gospodarskega procesa zadovoljni z doseženo stopnjo rasti in bi želeli, da bi trajala še naprej.

Želena stopnja rasti je doloèena zelo podobno kot dejanska, torej s pomoèjo akceleratorja in multiplikatorja, vendar so namesto dejanskih odnosov vzeti prièakovani odnosi:

$$r_w = s_r/v_r$$

Temeljne enaèbe Harrodovega modela

Harrod je v svoj model vpeljal še eno inovacijo, ki najbolje odraža keynesianski znaèaj modela V analizi namreè ni uporabljal formul rasti, temveè jih je preobrnil in na ta naèin doloèil tri temeljne enaèbe modela:

1. $s = r * v$
2. $s_r = r_w * v_r$
3. $s_n = r_n * v$

Razlaga prve temeljne enaèbe se glasi: èe je dejanska stopnja rasti r in èe je dejanski mejni koliènik v , potem mora biti stopnja varèevanja enaka s .

Iz druge temeljne enaèbe izhaja vprašanje: kakšna stopnja varèevanja je pravzaprav potrebna, da bo zelena stopnja rasti uresnièena. Kaj naj naredi država, da bo stopnja varèevanja na višini, ki je potrebna za uresnièitev zelene stopnje rasti.

Tretja temeljna enaèba je izpeljana iz naravne stopnje rasti, keynesiansko vprašanje pa se glasi: kako je mogoèe doseèi, da bo zelena stopnja rasti enaka naravni stopnji rasti. Odgovor je, da mora država vplivati na agregatno povpraševanje tako, da bo zagotovila ravno potrebno stopnjo varèevanja na ravni s_n .

Delovanje Harrodovega modela

Harrod je dolgoroène probleme rasti analiziral z medsebojnim primerjanjem naravne in zelene stopnje rasti. Zelena stopnja rasti naj bi bila enaka naravni.

Kratkoroène probleme (cikli, inflacija, deflacija, konjunktura, depresije) je analiziral s primerjanjem dejanske in zelene stopnje rasti.

Predpostavimo, da sta dejanska in zelena (potrebna) stopnja rasti enaki:

$$s = s_r$$

Èe velja zgornja enaèba, potem velja tudi:

$$v * r = v_r * r_w$$

V primeru, da se pojavi $r > r_w$ mora biti $v_r > v$, zato da se obdrži enakost enaèbe.

V primeru torej, da je dejanska stopnja rasti veèja od zelene, bo želeno povpraševanje po investicijah na enoto dodatnega proizvoda veèje od dejanskega povpraševanja po investicijah. Dodatno želeno povpraševanje po kapitalnih dobrinah bo poveèalo naroèila in tako vzpodbudilo nadaljno ekspanzijo. Ta proces se nato nadaljuje in s sabo potegne konjunkturo in ekspanzijo gospodarske aktivnosti.

Èe je dejanska rast veèja od zelene, bo dejanska rast v naslednjem razdobju še veèja in razlika med dejansko in želeno rastjo bo vse veèja. S tem bodo tudi vzpodbude za poveèano ekspanzijo vse veèje.

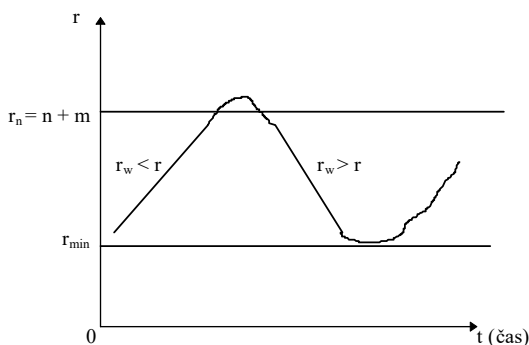
Ta proces bo tekel tako dolgo, dokler dejanska stopnja rasti ne trèi na zgornjo mejo rasti, ki jo predstavlja naravna stopnja rasti. Ker je povpraševanje veliko na razpolago pa ni dovolj produkcijskih faktorjev bo ekspanzija nujno prešla v inflacijo. Inflacija v zaèetku poveèuje predvsem dobièke podjetnikom, kar poveèa varèevalno stopnjo, to pa vpliva na poveèanje zelene stopnje rasti. Proces višanja zelene stopnje rasti bo tekel tako dolgo, dokler zelena stopnja rasti skozi proces inflacije ne ujame dejanske stopnje rasti.

V tem trenutku lahko nastopi ravnotežje, lahko pa se proces tudi zaène odvijati v drugo smer, v smer torej, kjer bo zelena stopnja rasti višja od dejanske. V primeru, da je zelena stopnja rasti višja od dejanske, bo to vodilo v depresijo, saj mora veljati:

$$\text{èe je } r < r_w \text{ potem je } v_r < v$$

To pomeni, da so prièakovana naroèila in hoteno povpraševanje po kapitalnih dobrinah manjša od dejanskega. Vse nižje zeleno povpraševanje bo v prihodnjem razdobju zmanjševalo dejansko rast, To bo poveèevalo razliko med želeno in dejansko rastjo, kar bo še krepilo sile, ki poganjajo gospodarstvo v depresijo.

Lahko si zamislimo, da obstaja tudi neka spodnja meja rasti, pod katero dejanska stopnja rasti ne bo padla. Ta spodnja meja dejanske rasti je doloèena s spodnjo mejo stopnje varèevanja. Spodnja meja stopnje varèevanja pa je doloèena z amortizacijskimi sredstvi. Manj od amortizacije gospodarstvo pravilo ne varèuje.

Slika: Ciklično gibanje stopnje rasti

V tem modelu je zanimiva vloga prièakovanj podjetnikov. Tudi to je ena izmed inovacij Harrodovega modela.

Èe so prièakovanja podjetnikov, ki se kažejo v želeni stopnji rasti, nizka, dejansko pa se dosega visoka stopnja rasti, to ustvarja vzdušje optimizma, ki se kaže v poveèanem prièakovanem povpraševanju in vodi v ekspanzijo. Ko je dosežena gornja meja rasti, sledi inflacija.

Seveda velja tudi obratno. Èe so prièakovanja velika, a se ne uresnièujejo, ker je dejanska rast nižja od zelene, se med podjetniki ustvarja vzdušje pesimizma, ki vodi v depresijo.

Keynesianska razvojna politika

Za keynesiansko ekonomsko politiko je znaèilno, da vpliva na agregatno povpraševanje in zanemarja vplivanje na proizvodne zmogljivosti.

Ukrepi, ki jih razdeljuje Harrod, so ukrepi proti depresiji (torej za obdobje, ko je zelena rast višja od dejanske rasti)

Obstajajo tri podroèja ekonomske politike, ki imajo keynesianske razvojne uèinke:

1. monetarna politika → uporablja se za fino uravnavanje agregatnega povpraševanja, npr. politika obrestne mere; nižja i bo vzpodbudila agregatno povpraševanje
2. fiskalna politika → tudi to je instrument uravnavanja agregatnega povpraševanja. Zelo moèan instrument je npr. proraèunski primanjkljaj države, sem pa spada tudi politika davkov
3. javna dela: prav tako poveèujejo agregatno povpraševanje
4. izvoz blaga in storitev prav tako vpliva na poveèanje agregatnega povpraševanja

Uporaba keynesianske teorije rasti v MRD

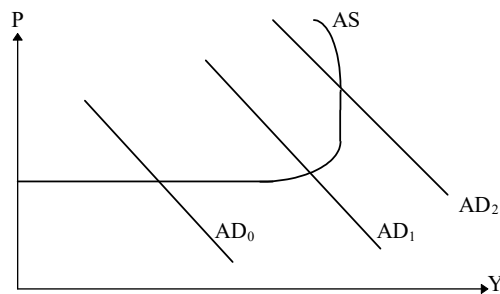
Nekatere predpostavke keynesianskega modela, ki smo jih omenili pri Domarjevem modelu so neprimerne za MRD, posebno še predpostavka o nespremenjeni strukturi, o konstantni učinkovitosti investicij ter o konstantni varčevalni stopnji. Kljub temu je mogoče keynesiansko logiko do določene mere uporabiti tudi v MRD.

Osnovna ideja uporabe keynesianske teorije rasti za razmere MRD sloni na delovanju multiplikatorja. Multiplikatorsko razmerje pove, za koliko se poveča agregatno povpraševanje in se multiplificira v povečani dohodek.

$$\Delta Y = (1/s) * \Delta I$$

Na zanimivo vprašanje v zvezi s tem je opozoril Querini. Querini je menil, da glede na to, da je nagnjenost k varčevanju (s) v MRD nizka, bi omenjeni multiplikator moral biti precej visok. Že majhno povečanje I bi preko multiplikatorja moralo zelo povečati BDP. To bi bil t.i. multiplikatorski razvoj.

Dejstvo pa je, da je multiplikatorski razvoj možen le na vodoravnem delu krivulje AS kot nam to prikazuje naslednja slika:

Učinkovitost uporabe keynesianske razvojne politike predpostavlja izpolnitev določenih pogojev. To so:

- obstoj spontane nezaposlenosti delovne sile
- neizkoriščene proizvodne zmogljivosti
- visoka elastičnost ponudbe kapitala
- odzivnost proizvodnje in ponudbe na ekonomske spodbude, ki izvirajo iz povečanja agregatnega povpraševanja (npr. višje cene)

Vse te predpostavke so v MRD izpolnjene le deloma ali pa sploh ne. To je razlog, da je učinek keynesianske politike v MRD zelo omejen. Gospodarstvo MRD se keynesiansko gledano večkrat obnaša kot polno zaposleno gospodarstvo, čeprav je v resnici daleč od tega. V takih razmerah utegne biti rezultat keynesianske politike kot odgovor na povečano povpraševanje inflacija in ne večja proizvodnja.

Neokeynesianska teorija rasti

Neokeynesianci (Kaldor, Pasinetti) so naprej razvijali keynesianski model rasti in hkrati poskušali graditi alternativni model neoklasičnemu modelu rasti.

Rast BDP je omejena tako s povpraševanjem kot z omejenostjo resursov, vendar je omejitev s strani povpraševanja pomembnejša. Večje povpraševanje veča rast proizvoda. Rast proizvoda spodbudi nove investicije. Večji investicijski izdatki omogočajo večji profit, večji profiti pa omogočajo večje varčevanje s katerim se financirajo nove investicije. Investicije utelešajo tehnični napredek in povečujejo proizvodne zmogljivosti.

Najbolj znana novost neokeynesianske teorije rasti je nova funkcija varčevanja. Njihova funkcija varčevanja ni več agregatna funkcija dohodka kot pri klasični keynesianski teoriji, temveč je funkcija razdelitve dohodka na dobičke in plače:

$$S = s_p * P + s_w * W; \quad 1 > s_p > s_w > 0$$

S keynesiansko razdelitvijo dohodka (na profite in plače) so neokeynesianci kritizirali neoklasično teorijo razdelitev na podlagi mejnih produktivnosti. Profit ni za neokeynesiance nikakršen mejni produkt kapitala, ampak je posledica podjetniških izdatkov za investicije. Funkcija profita je v tem, da zagotavlja akumulacijo za financiranje

investicij. V keynesianski teoriji imajo namreè investicije primarno vlogo, prihranki se investicijam zgolj prilagajajo!

NEOKLASIÈNI MODEL RASTI

Neoklasièna teorija gospodarske rasti

Bistvena novost v delih neoklasikov je bila, da so svojo ekonomiko utemeljili na menjavi. Gradili so vizijo ekonomskega življenja na menjavi in ne proizvodnji, tako kot klasiki.

Neoklasiki so preprièani, da bo gospodarska rast že poskrbela sama zase, èe bo le zagotovljeno primerno družbeno in politièno okolje. Po njihovem mnenju je takšno primerno okolje svobodna konkurenca, država pa naj le zagotavlja pravilno delovanje takšnega tržnega mehanizma.

Pri neoklasikih trg nima veè iste razvojne vloge, kot jo je imel pri A. Smithu. Je pa trg še vedno najboljši mehanizem za optimalno alokacijo resursov in za doloèanje pravih cen, ter je najboljši informacijski sistem. Popolna konkurenca v okviru tega zagotavlja minimizacijo stroškov, profitni motiv pa poskrbi za maksimizacijo profita.

Veliki zaèetnik neoklasiène teorije je bil Alfred Marshall. Zanj je gospodarski razvoj organska rast, neprekinjen in ne skokovit.

Neoklasiki imajo faktorski naèin analize. Izloèijo dva faktorja proizvodnje, kapital in delo, ki sta neobhodna za proizvodnjo. Vsak od proizvodnih faktorjev je bolj ali manj redek. Ker je redek mora imeti ustrezno ceno. Pravilne relativne cene proizvodnih tvorcev so temeljnega pomena za pravilno alokacijo proizvodnih tvorcev. Od tod tudi misel o relativnih faktorskih cenah kot dejavniku gospodarske rasti.

Relativne faktorske cene doloèajo tudi globalno delitev družbenega dohodka na plaèe in dobièke. Faktorske cene v kombinaciji z razdelitvijo premoženja doloèajo medosebno delitev dohodka.

Neoklasièen model rasti

Za neoklasiènim modelom rasti stoji preprosta trditev:

$$q = f(k)$$

$$k = g(I/L)$$

Produktivnost je funkcija tehniène opremljenosti dela, tehnièna opremljenost dela pa je funkcija investicij na zaposlenega.

Poleg tega je tehnièna opremljenost dela odvisna tudi od relativnih faktorskih cen:

$$k = f(w/R; I/L)$$

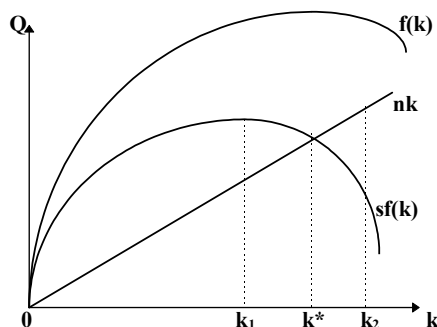
Faktorske cene doloèa tržni mehanizem, investicije pa so posledica maksimiranja dobièka kot osnovnega motiva podjetniškega odloèanja.

V naslednjem grafu predstavljajo:

$f(k)$ = investicije na zaposlenega

nk = nadomestitvene investicije

$sf(k)$ = rast kapitalne opremljenosti dela

Izhodišèa neoklasiènega modela rasti (Solow):

1. stopnja rasti delovne sile je eksogeno dana, raste po konstantni letni stopnji n
2. agregatna ponudba in povpraševanje sta v ravnovesju. Vsa usklajevanja v modelu se dogajajo znotraj agregatnega ravnovesja s spreminjanjem relativnih cen:

$$I = S; \quad \Delta K = I; \quad S = s * Q; \quad \rightarrow I = \Delta K = s * Q$$

3. izhajamo iz agregatne produkcijske funkcije $Q = F(K, L)$, $q=f(k) \rightarrow$ produktivnost dela je funkcija tehnične opremljenosti dela
4. tehnična opremljenost dela je odvisna od investicij na zaposlenega (I/L). Če so I na osebo višje od potrebnih investicij za ohranitev nespremenjene tehnične opremljenosti dela, potem bo tehnična opremljenost dela rasla in kot posledica bo rasla tudi produktivnost dela

V neoklasičnem modelu rasti pa lahko vključimo tudi stopnjo obrabe kapitala:

$$\Delta K = S - A_m; \quad A_m = d * K; \quad d = \text{stopnja amortizacije}$$

$$\Delta K = S - d * K$$

$$k' = sq - (n+d) * k \rightarrow \text{to je temeljna diferencialna enačba modela}$$

Kako neoklasičnem modelu rasti deluje?

Bistvene za neoklasičnem modelu rasti so njegove predpostavke:

1. agregatno ravnotežje, kjer je agregatna ponudba enaka agregatnemu povpraševanju:
 $I = S$
2. logika ekonomske racionalnosti temelji na profitnem motivu
3. obstaja popolna tržna konkurenca
4. cene produkcijskih faktorjev so fleksibilne, obenem pa so produkcijski faktorji tudi popolnoma mobilni
5. delo in kapital sta zamenljiva. Enak produkt je mogoče proizvesti z različnimi kombinacijami kapitala in dela

Neoklasičnem modelu gospodarske rasti je v ravnotežju takrat, kadar sta v ravnotežju trg kapitala in trg delovne sile in ko je v gospodarstvu ravnotežna tehnična opremljenost dela. Model je zaprt in ravnotežen. Nato nekaj porine gospodarstvo iz ravnotežja, samodejno se zopet vzpostavi novo ravnotežje. Delovanje modela je dejansko opis prehoda iz enega stanja ravnotežja v drugega.

Izhajamo iz temeljne diferencialne enačbe modela:

$$k' = sq - (n+d) * k$$

Solow meni, da bo v ravnotežju tehnična opremljenost dela ostala nespremenjena; $k'=0$. Do tega bo prišlo (da bo tehnična opremljenost dela ostala nespremenjena) takrat, kadar delovna sila in kapital rastejo po enaki stopnji. V okviru mehanizma modela, pa bo tehnična opremljenost dela ostala nespremenjena takrat, kadar bo veljalo: $sf(k) = nk$, kar pomeni, da celotne investicije na osebo ravno zadoščajajo za ohranitev nespremenjene tehnične opremljenosti dela.

V ustaljenem stanju (ravnovesni položaj) je kapital na osebo konstanten in je zato tudi proizvod na osebo v ustaljenem položaju konstanten.

$$Q^* = f(k)$$

$$r_q = 0 \text{ in } r_k = 0$$

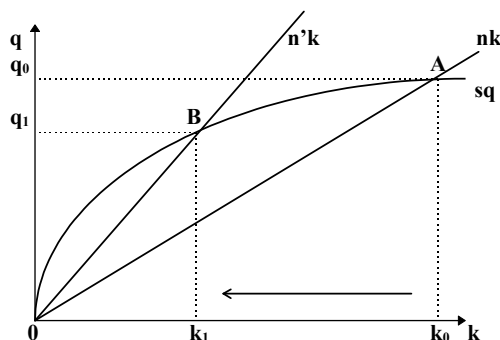
To pomeni, da v ustaljenem položaju proizvod, kapital in delo rastejo po enaki stopnji, stopnji, ki je enaka stopnji rasti prebivalstva!

$$r_q = r_k = n$$

Neoklasičnem modelu gospodarske rasti lahko iz ravnovesja potisne samo nek šok od zunaj. V modelu sta dve stvari, ki sta eksogeno dani in njuna sprememba potisne model iz ravnotežja. To sta rast delovne sile (n), ki vpliva na trg delovne sile in varčevalna stopnja (s), ki neposredno vpliva na trg kapitala.

Sprememba stopnje rasti prebivalstva v neoklasičnem modelu gospodarske rasti

Predpostavimo, da se je povečala rast delovno sposobnega prebivalstva. Zaradi tega se poveča ponudba delovne sile, cena delovne sile bo padla. Delo postane relativno cenejše, kapital pa relativno dražji. Ker sta K in L po predpostavki zamenljiva, bodo podjetniki začeli kapital zamenjevati z relativno cenejšim delom. Zaposlovali bodo več dela in manj kapitala. Posledica tega bo zniževanje kapitalne opremljenosti dela. Model se bo zopet ustalil ob nižji ravnovesni opremljenosti dela s kapitalom.

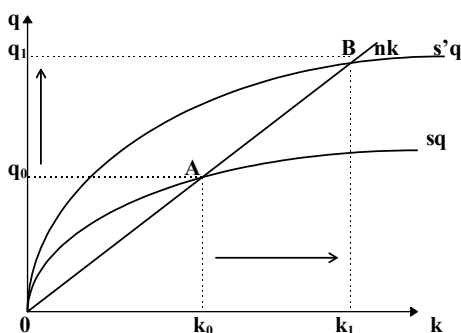
Povečanje stopnje rasti prebivalstva bo dvignilo stopnjo rasti proizvoda in zmanjšalo raven proizvoda na osebo.

Povečanje rasti prebivalstva pomeni, da je ob vsaki ravni kapitalno-delovnega razmerja (K/L), potreben večji obseg investicij samo zato, da se ohrani razmerje med K in L nespremenjeno. Na sliki se to odrazi z rotacijo krivulje nk v krivuljo $n'k$. Ravnoesje se iz točke A preseli v točko B , kjer je razmerje med K in L dovolj upadlo, da so se prihranki uskladili s potrebnimi nadomestitvenimi investicijami. Ustrezno nižjemu razmerju med K in L pride tudi do znižanja proizvoda na osebo (q upade z q_0 na q_1).

Upadanje proizvoda na osebo, kot posledica povečane rasti prebivalstva opozarja na problem mnogih MRD. Hitra rast prebivalstva ob dani stopnji varčevanja pomeni namreč nižji dohodek na osebo (BDP p.c.).

Sprememba stopnje varčevanja v neoklasičnem modelu gospodarske rasti

Do neravnovesnega položaja v modelu lahko pride tudi, če pride do spremembe na trgu kapitala, npr. da se poveča varčevalna stopnja (s). Povečanje stopnje varčevanja (s) ima za posledico povečanje ponudbe kapitala, kar kapitalu ustrezno zniža ceno. To vzpodbudi večje angažiranje K v proizvodnji glede na delovno silo. Uporabljajo se bolj kapitalno intenzivne tehnike. Tehnična opremljenost dela se povečuje, dokler se ne ustali v novem ravnovesju ob višji tehnični opremljenosti dela ter seveda tudi višjem proizvodu na delavca (višji produktivnosti).

RAZVOJNA POLITIKA V NEOKLASIČNEM MODELU GOSPODARSKE RASTI:

Razvojne politike v neoklasičnem modelu ni, in tudi ni potrebna. Država v tem modelu s svojo ekonomsko politiko nima nobene vloge in je zato nepotrebna.

MODELI NEENAKOMERNEGA GOSPODARSKEGA RAZVOJA

Značilnost tako neoklasičnega kot keynesianskega modela je, da sta to agregatna modela, zaradi česar ne upoštevata ene najpomembnejših razvojnih značilnosti, namreč da je razvoj posameznih sektorjev v nekem prostoru neenakomeren.

STRUKTURNI MODELI RASTI

Razdelitev gospodarstva na dva oddelka je lahko različna. Marx je gospodarstvo delil na oddelek, ki proizvaja proizvodna sredstva in na oddelek, ki proizvaja potrošne dobrine. Podobno razdelitev je naredil Feldman. Po njem en oddelek proizvaja za potrebe enostavne reprodukcije en oddelek pa za potrebe razširjene reprodukcije.

V novejšem času se uveljavlja razdelitev na oddelek, ki proizvaja investicijske dobrine in na oddelek, ki proizvaja potrošne dobrine.

Zelo znana je tudi Malthusova delitev. Malthus je gospodarstvo razdelil na kmetijsko in industrijsko dejavnost. To je naredil zato, ker je bil prepričan, da v kmetijstvu velja zakon padajočih donosov, v industriji pa ne.

LEWISOV MODEL DUALNEGA GOSPODARSKEGA RAZVOJA

A. Lewis je bil mnenja, da je osrednji problem teorije gospodarskega razvoja razložiti proces, s katerim se družba, ki je prej investirala 4 ali 5% narodnega dohodka, spremeni v gospodarstvo, kjer prostovoljna akumulacija dosega 12 ali 15% narodnega dohodka ali celo več. Zanj je to osrednji problem, saj so investicije osrednji problem razvoja.

Ta problem, ki ga je postavil Lewis je tipičen za nerazvita gospodarstva. Modeli rasti, ki so primerni za razvita gospodarstva predpostavljajo dano in stalno investicijsko stopnjo in iščejo razloge za hitrejšo rast v drugih dejavnikih. Ti modeli nimajo razlage za večanje investicijske stopnje.

Lewisov model pa omogoča tudi razlago povečane stopnje investiranja.

Lewis si je za razlago tega modela pomagal s klasično teorijo razvoja, kjer je odločilen presežek. Presežek ima odločilno vlogo v klasični teoriji gospodarskega razvoja, saj omogoča akumulacijo. Možnost presežka pa obstaja samo takrat, kadar obstaja določeno število delavcev, ki proizvajajo več kot sami porabijo za preživetje. Takrat obstaja možnost, da se del delovne sile preseli iz kmetijstva v druge dejavnosti ter se tako začne proces delitve dela in specializacije.

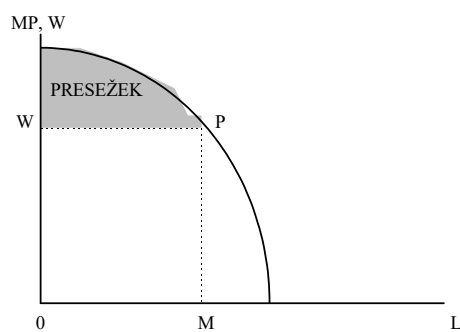
Lewisov problem je pravzaprav dvojen. Prvič, kako se povečuje produktivnost dela v gospodarstvu in se tako omogoča večanje presežka, ter drugič, kako se potem na tej podlagi povečuje delež akumulacije v družbenem dohodku, kar je nujno, da se gospodarstvo začne samostojno razvijati.

Lewisov model ima dve predpostavki:

1. presežna ponudba delovne sile → v velikem številu MRD je veliko število prebivalstva glede na razpoložljiv kapital in naravne vire, tako da je mejna produktivnost delovne sile v teh razmerah zanemarljivo majhna ali celo nič. V takih razmerah je mezda na ravni preživetja, vendar je ta cena delovne sile še vedno nad ravnotežno, zato obstaja presežna ponudba delovne sile. V takih razmerah se lahko ustvarjajo nove gospodarske dejavnosti na področju industrije, saj se proizvodnja lahko širi brez omejitev delovne sile ob obstoječih mezdah. Glavni faktor razvoja je tako kapital kot poglobilni omejitveni faktor gospodarskega razvoja. Takšne razmere trajajo tako dolgo, dokler se krivulja povpraševanja po delovni sili ne premakne toliko na desno, da se odpravi presežek ponudbe delovne sile. To je mogoče doseči samo s povečevanjem kapitala.
2. dualno gospodarstvo → Lewis je izhajal iz ugotovitve, da v manj razvitih državah prevladuje dualni značaj gospodarstva. Na eni strani je zaostal, nizko produktiven sektor (kmetijstvo), na drugi strani pa moderen in s kapitalom opremljen visoko produktiven sektor gospodarstva (industrija).

Kako Lewisov model deluje?

V gospodarstvu imamo na razpolago neomejeno količino delovne sile in omejeno količino kapitala.

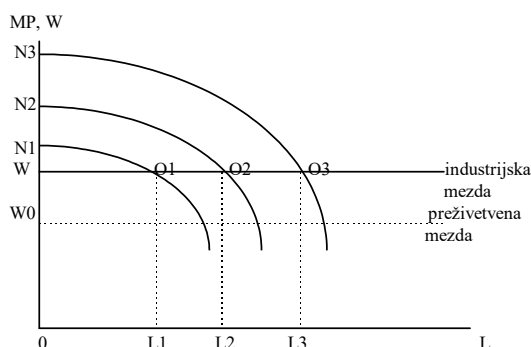
Slika: Krivulja mejne produktivnosti dela v kapitalnem sektorju

Vodoravna os meri količino zaposlene delovne sile, navpična os njen mejni produkt, v točki W pa je določena tekoča mezda. Kapital je fiksna količina in bo uporabljen samo do točke, kjer je mejna produktivnost delavcev enaka tekoči mezdi. Zaposlenih bo torej M delavcev.

Mezde so v celotnem gospodarstvu določene z nizko produktivnostjo v preživetvenem (kmetijskem) sektorju. Le-te predstavljajo spodnjo mejo mezd v kapitalnem sektorju. V kapitalnem sektorju so mezde le toliko višje, kolikor je potrebno, da pritegnemo delovno silo iz kmetijskega sektorja.

Razlika med nizkimi mezdami in višjo produktivnostjo delovne sile v kapitalnem sektorju je presežek, ki si ga prisvajajo podjetniki, in ga ponovno vlagajo v razširitev proizvodnje. Nove investicije povečujejo produktivnost dela, kar povečuje presežek. Zaradi velike ponudbe delovne sile se mezde ne spremenijo. Nov večji presežek omogoča zopet večje investicije in tako naprej.

Na ta način se v novoustvarjeni vrednosti povečuje delež presežka in s tem akumulacije ter se zmanjšuje delež mezd. Ta proces zagotavlja, da se stopnja investiranja povečuje, to pa je tudi nujen predpogoj razvoja.

Slika: Večanje presežka z reinvestiranjem

Mezda v kapitalnem sektorju je W in je konstantna vse dokler obstoji presežek delovne sile. Ker se presežek akumulira in reinvestira se poveča količina fiksnega kapitala ter tako tudi produktivnost dela in s tem zopet presežek. Ker mezde ostanejo na isti ravni je ta presežek večji od prejšnjega ($N_2O_2W > N_1O_1W$). To omogoča še večje investicije....

Ta proces se odvija dokler obstaja presežna ponudba delovne sile. Ko presežka delovne sile ni več, je treba zgraditi nov model.

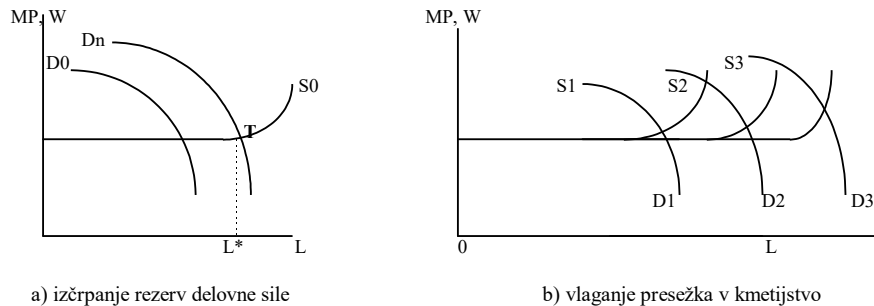
Širjenje kapitalnega sektorja z nenehnim povečevanjem kapitala in zaposlenosti silovito povečuje produktivnost dela. Vendar mezde ostajajo nespremenjene zaradi velike ponudbe delovne sile. To pomeni, da gredo vse koristi od večje produktivnosti dela v večanje presežka kapitalnega sektorja, to je v korist profitov. Zato tudi masa profitov raste hitreje od narodnega dohodka, na ta način se povečuje delež profitov v narodnem dohodku in s tem tudi stopnja investicij. S tem je razloženo osrednje teoretično vprašanje gospodarskega razvoja po Lewisu.

Kapitalisti imajo v kapitalnem sektorju neposreden interes, da držijo nizko produktivnost dela v preživetvenem sektorju in s tem nizke mezde. Slednje namreč določajo spodnjo

mejo mezdami v kapitalnem sektorju; ob dani produktivnosti je presežek tem večji, èim nižje so mezde. Zato je v njihovem interesu, da ostaja preživitveni sektor nerazvit.

Uporaba presežka kot problem razvojne politike

Zaèetni Lewisov model je predpostavljaj, da se ves presežek, ki se ustvari v kapitalnem sektorju ponovno vloži v kapitalni sektor. Kapitalni sektor se na ta naèin razvija in poveèuje povpraševanje po delovni sili ob dani ceni. Ta proces reinvestiranja presežka in selitve delovne sile iz kmetijstva v industrijo lahko traja dolgo èasa, vendar ne v nedogled. Rezerve delovne sile se prej ali slej izèrpajo in takrat je treba spremeniti politiko uporabe presežka.

a) izèrpanje rezerv delovne sile

b) vlaganje presežka v kmetijstvo

Ko se krivulja povpraševanja po delovni sili premakne preko toèke T na krivulji delovne sile, se problem uporabe presežka postavi na novo.

Del presežka preprosto mora biti alociran v kmetijski sektor, da se omogoèi poveèanje produktivnosti v tem sektorju in s tem pomik krivulje ponudbe delovne sile na desno.

Po doloèeni fazi razvoja industrializacije industrija mora vlagati v kmetijstvo, da si zagotovi delavce. Èe do tega ne pride, bo prišlo do neugodnega gibanja menjalnih razmerij v škodo industrijskih proizvodov. Kmetijski pridelki bi se namreè relativno podražili, kar bi podražilo delovno silo in zmanjšalo njen presežek.

Danes je razvoj industrije v mnogih deželah že dosegel tolikšen obseg, da je njen nadaljni razvoj nemogoè brez hitrejšega razvoja kmetijstva. Industrija je namreè že izèrpala presežke delovne sile. Industrija bo novo delovno silo lahko dobila samo, èe bo kmetijstvo poveèalo svojo produktivnost dela, da bo lahko sprostilo dodatno kolièino dela za industrijo.

Kasneje je tudi Lewis nekoliko spremenil svoje stališèe. V novejšem delu meni, da je industrijska revolucija odvisna od prejšnje ali soèasne agrarne revolucije. V zaprtem gospodarstvu je obseg industrijskega sektorja namreè funkcija produktivnosti dela v kmetijstvu. Kmetijstvo mora biti sposobno za proizvodnjo presežka hrane in surovin, ki jih uporablja industrijski sektor. Po drugi strani pa dobro stojeèi kmetje odpirajo industriji trg za industrijske proizvode.

V tem novejšem delu vidi Lewis vzrok za revšèino manj razvitih dežel v tem, da polovica njihove delovne sile pridobiva hrano na zelo nizki ravni produktivnosti. To omejuje domaèi trg za industrijske proizvode, ohranja previsoko nagnjenost k uvozu, zmanjšuje davèno sposobnost in prihranke ter daje dobrine za izvoz po neugodnih menjalnih razmerjih.

Kritike Lewisovega modela

Kritike Lewisovega modela so uperjene v njegove predpostavke:

1. Mnogi ekonomisti menijo, da v mnogih MRD presežek delovne sile ne obstaja v ruralnih temveè v urbanih podroèjih (vendar pa je urbana brezposelnost posledica presežka delovne sile v ruralnih podroèjih, ki se preseli v mesta išèoè delo).
2. druga kritika se nanaša na uporabo presežka. Presežek je namreè lahko izvožen in se ne uporabi za razvoj domaèe dežele. To je posebej možno, èe je industrija v lasti tujcev (repatriacija profitov). Možno je tudi, da se presežek v celoti porabi za potrošnjo vladajoèega sloja prebivalstva.

3. Možno je tudi, da se presežek vseeno reinvestira, ko to predpostavlja model, vendar v delovno-varëevalne oz. kapitalno intenzivne tehnike, kar utegne imeti za posledico, da nadaljne investiranje ne bo vodilo do poveëevanja zaposlenosti.

Kljub kritikam je Lewisov model še vedno eden od najbolj koristnih modelov gospodarskega razvoja.

MODEL RAZVOJA SEVER-JUG ali RAZVITI-NERAZVITI

Zanimanje za makroekonomske povezave med razvitimi in nerazvitimi državami v svetovnem gospodarstvu je v zadnjem desetletju poraslo. Zaëenjajo se pojavljati prvi modeli razvoja sever-jug oz. razviti-nerazviti.

Prebischeva teza o gibanju menjalnih razmerij

Prebischeva teza sloni na dveh izhodišnih postavkah, ki pa ju Prebisch sicer ne razlaga:

1. zgodovinsko gledano je bilo širjenje tehniënega napredka neenakomerno in je prispevalo k delitvi svetovnega gospodarstva na industrijske centre in periferne dežele, ki se ukvarjajo s proizvodnjo primarnih proizvodov.
2. Dohodkovna elastiënost povpraševanja po uvozu primarnih proizvodov s strani industrijskih držav je nižja od dohodkovne elastiënosti povpraševanja po uvozu industrijskih proizvodov s strani nerazvitih dežel.

Z rastjo dohodka se povpraševanje po industrijskih proizvodih poveëuje hitreje kot povpraševanje po primarnih proizvodih. Po Prebischu MRD proizvajajo predvsem primarne proizvode, torej povpraševanje po proizvodih MRD raste poëasneje kot povpraševanje po proizvodih razvitih držav, ki proizvajajo industrijske izdelke.

Neposredna posledica tega je neugodno gibanje izvoznih cen v primerjavi z uvoznimi cenami za MRD → neugodno gibanje 'terms of trade'.

Prebisch meni, da imajo koristi od poveëanja produktivnosti v MRD le razvite države. S koliëinskim poveëanjem izvoza primarnih proizvodov cene le-tem padejo. Ravno obratno je z izvozom industrijskih držav. Njihovega koliëinskega poveëanja izvoza namreè ne spremlja padec cen. Razvite države torej pobirajo koristi od poveëanja produktivnosti tako v domaèi državi kot v nerazvitih državah.

Èe je dohodkovna elastiënost izvoza manj razvitih držav nizka in se povpraševanje poëasi poveëuje, bi bilo nekoristno vlagati proizvodne faktorje v obstojeèe izvozne dejavnosti. Uèinek poveëane proizvodnje bi bil namreè le znižanje cen in slabšanje menjalnih razmerij. Ta pojem imenujemo osiromašujoèa rast, saj škoda od neugodnega gibanja menjalnih razmerij zaradi specializacije, presega koristi od specializacije (= veëja produktivnost).

Model neenakomerne rasti zaradi razlik v dohodkovni elastiënosti

Prebischeva teza je torej, da manj razvite države v trgovanju z razvitimi izgubljajo zaradi razlik v dohodkovni elastiënosti povpraševanja. To tezo se da opisati z modelom (Thirwall).

Vzemimo model dveh držav in dveh proizvodov, v katerem razvita država proizvaja industrijske proizvode z dohodkovno elastiënostjo povpraševanja po njih veëjo od 1 ($e_i > 1$) in manj razvita država, ki proizvaja primarne dobrine z dohodkovno elastiënostjo povpraševanja po teh dobrinah manjšo od 1 ($e_p < 1$). V mednarodni menjavi teh dveh proizvodov razvite države izvažajo industrijske proizvode in povprašujejo po primarnih proizvodih, manj razvite države pa uvažajo industrijske in izvažajo primarne proizvode.

Za razvite države velja:

$$X_R = r_N * e_i$$

$$m_R = r_R * e_p$$

Stopnja rasti izvoza razvitih držav je produkt stopnje rasti BDP v manj razvitih državah in dohodkovne elastiënosti povpraševanja MRD po industrijskih proizvodih. Stopnja rasti uvoza razvitih držav pa je odvisna od stopnje rasti BDP v razvitih državah in od dohodkovne elastiënosti povpraševanja po primarnih proizvodih.

Podobna razmerja veljajo tudi za manj razvite države:

$$x_N = r_R * e_p$$

$$m_N = r_N * e_i$$

Že iz tega se vidi razvojni problem MRD, seveda ob predpostavki, da je dohodkovna elastičnost povpraševanja pa industrijskih proizvodih višja kot pri primarnih proizvodih, ob ostalih nespremenjenih razmerah.

Če sta stopnji rasti BDP obeh držav enaki, potem stopnja rasti izvoza MRD zaostaja za stopnjo rasti izvoza razvitih držav zaradi $e_i > e_p$. Ta problem se še okrepi, če je $r_N > r_R$. To MRD nujno vodi v plačilno-bilanšne težave, ki jih mora reševati z omejevanjem uvoza ali pa s padanjem menjalnih razmerij na škodo MRD.

Iz tega modela sledi priporočilo za razvojno politiko, ki je v skladu s Prebischevim priporočilom. MRD lahko vpliva na razmerje dohodkovnih elastičnosti povpraševanja z vplivanjem na dohodkovno elastičnost svojega povpraševanja po uvozu. Manj razvite države naj uvedejo politiko protekcionizma in uvozne substitucije za zmanjšanje dohodkovne elastičnosti povpraševanja po uvoznih dobrinah.

Druga možnost MRD je, da poskušajo zmanjšati odvisnost od izvoza primarnih proizvodov z diverzifikacijo svoje proizvodnje in svojega izvoza v smeri večje industrijske proizvodnje in izvoza industrijskih proizvodov, ki imajo višjo dohodkovno elastičnost povpraševanja.

VPLIV MEDNARODNIH MENJALNIH RAZMERIJ NA STOPNJO RASTI

Že iz modela razvoja sever-jug (Prebischeva teza) je razvidno, da je gibanje menjalnih razmerij pomembno za gospodarski razvoj. To kažejo tudi izračuni.

Najbolj očitno je vpliv menjalnih razmerij (MR) na kupno moč izvoza (KMX):

$$KMX = Q_x * MR$$

Q_x predstavlja fizični obseg izvoza. Slabšanje MR znižuje kupno moč izvoza, kar pomeni, da gospodarstvo lahko kupi manj uvoza z danim obsegom izvoza.

Nominalni družbeni proizvod (DP) je po definiciji fizični obseg proizvodnje (Q) pomnožen s cenami domačih proizvodov (P):

$$DP = Q * P$$

Realni družbeni proizvod dobimo tako, da nominalnega delimo z ravniyo cen potrošnih dobrin (P_p):

$$RDP = Q * (P/P_p)$$

Indeks cen potrošnih dobrin je funkcija domačih cen (P) in uvoznih cen (P_u).

Predpostavljamo naslednjo funkcijo:

$$P_p = p^{1-m} * P_u^m ;$$

kjer (1-m) predstavlja delež domačih dobrin v skupni porabi.

Po vstavljanju ene enačbe v drugo dobimo:

$$RDP = Q * \left(\frac{P}{P_u} \right)^m$$

Če sedaj ta izraz spremenimo v stopnje rasti:

$$r_{RDP} = r_Q + m(r_p - r_{pu})$$

Stopnja rasti realnega BDP je torej odvisna od stopnje rasti fizičnega obsega proizvodnje in od ponderirane razlike med stopnjo rasti domačih in uvoznih cen. Ponder je delež uvoza v razpoložljivem družbenem proizvodu. Če torej uvozne cene rastejo hitreje od domačih cen, potem znižujejo realni družbeni proizvod za razliko med rastjo domačih in uvoznih cen, pomnoženo s parametrom deleža uvoza.

Zakaj je torej ugodno ali neugodno gibanje menjalnih razmerij tako pomembno?

1. neugodno gibanje MR po eni strani zmanjšuje kupno moč izvoza
2. obenem pa tudi vpliva na zniževanje realnega družbenega proizvoda

REVŠEINA

Kdo je pravzaprav reven? Odgovor na to vprašanje dobimo tako, da opredelimo:

1. črto revševine
2. število revnih ljudi

3. vrzel revšèine

4. indeks revšèine

Èrta revšèine je lahko doloèena na 2 naèina, absolutno ali relativno.

Relativen naèin doloèanja èrte revšèine je, da doloèimo, da je nek % prejemnikov najnižjih dohodkov reven (npr. 10%). Druga možnost relativnega doloèanja èrte revšèine je, da èrto revšèine doloèimo glede na povpreèni dohodek. Takšna meja revšèine je v èasu in med posameznimi dr̄zavami neprimerljiva. Po tem merilu obstajajo revni tako v MRD kot v razvitih dr̄zavah, èeprav je jasno, da problem ni povsod enak.

Absolutno lahko doloèimo èrto revšèine na dva naèina. Po direktni metodi se doloèi nek minimalni življenjski standard, ki predstavlja èrto revšèine, po dohodkovni metodi, pa se izraèuna tisti minimalni dohodek, ki zagotavlja zgoraj opredeljeni minimalni življenjski standard. Absolutna meja revšèine je tako izražena v denarju (npr. 100\$). Potem se ugotavlja tiste osebe, katerih dohodek je nižji od tako doloèene èrte revšèine.

Število revnih ljudi → ugotavljamo število absolutno revnih ljudi (headcount). Število revnih ljudi lahko izrazimo tudi relativno glede na celotno število prebivalstva in tako dobimo % ljudi, ki živijo v revšèini. Slabost tega podatka je, da izenaèuje vse revne, kot da so enako revni. Da bi odpravili to pomanjkljivost so poskušali opredeliti vrzel revšèine. Vrzel revšèine meri dohodek, ki bi bil potreben, da bi vsakega reveža, ki ima dohodek pod mejo revšèine dvignili na raven meje revšèine. To je razlika med mejo revšèine (P) in dohodkom revne osebe y_i . Vrzel revšèine je torej $P - y_i$. Na tak naèin dobimo vrzel dohodka za vsako revno osebo. Èe individualne vrzeli dohodka vseh revežev seštejemo, dobimo agregatno vrzel revšèine.

Stopnja vrzeli revšèine kaže razmerje med povpreènim dohodkom revežev in mejo revšèine.

Indeks revšèine → indeks revšèine dobimo tako, da pomnožimo relativno število revežev in stopnjo vrzeli revšèine.

Druga različica indeksa revšèine je, èe agregatno vrzel revšèine primerjamo z družbenim proizvodom. Tako dobimo podatek, kolikšen del dohodka bi bil potreben za zamašitev luknje revšèine. Ta indeks v bistvu kaže relativno breme revšèine v dr̄zavi glede na celoten dohodek.

Razlaga revšèine

Eden od mnogih razlogov za revšèino je nizka splošna raven družbenega proizvoda na osebo oz. nizka raven razvitosti. Skoraj po definiciji velja, da èim manj je neka dr̄zava razvita, tem veèja je revšèina v tej deželii.

Druga razlaga obsega revšèine v neki dr̄zavi je stopnja neenakosti razdelitve. Ob drugih pogojih nespremenjenih lahko reèemo, èim višja je stopnja neenakosti razdelitve dohodka, tem veèja je revšèina. Èe visoki stopnji neenakosti razdelitve dodamo še gospodarsko nerazvitost, potem je problem revšèine še toliko bolj pereè.

Del stopnje neenakosti razdelitve in s tem tudi revšèine je mogoèe pojasniti z obstojeèo lastninsko strukturo, ki del prebivalstva izkljuèuje od upravièenosti na dohodek.

Razvojni ekonomisti menijo, da je še pomembnejši razlog za revšèino pomanjkanje možnosti za produktivno zaposlitev. Problem brezposelnosti in revšèine je namreè tesno povezan.

Kakšna je povezava med razvojem in razdelitvijo dohodka?

Problematiko povezave med razvojem in razdelitvijo dohodka je v razvojno literaturo vnesel Simon Kuznets.

Kuznets se je vprašal, ali se neenakost v razdelitvi dohodka v toku gospodarske rasti poveèuje ali znižuje. Svojo hipotezo je preveril na podatkih in ugotovil, da se je relativna razdelitev letnega dohodka med širše skupine gibala k veèji enakosti. Dohodek na osebo nižjih dohodkovnih skupin je narašèal hitreje kot dohodek zgornjih dohodkovnih skupin. To zmanjševanje neenakosti je bilo povezano s pomembnim porastom v realnem dohodku na osebo teh dr̄zav.

Razlago gibanja neenakosti je Kuznets razvrstil v dve skupini. Ena skupina dejavnikov deluje v prid povečanja neenakosti, druga skupina dejavnikov pa deluje v prid večji enakosti. Katera skupina dejavnikov prevlada je odvisno v veliki meri od ravni razvitosti dežele.

Dejavniki, ki povečujejo neenakost:

- skupina dejavnikov, ki so povezani s koncentracijo prihrankov v skupinah z visokimi dohodki, le-te skupine imajo zato večje dohodke od kapitala
 - struktura industrijskega kapitala
- Dejavniki, ki delujejo v smeri večje enakosti:
- demografski dejavniki
 - dinamično gospodarstvo in svobodna individualna izbira med priložnostmi
 - razvoj storitvenih dejavnosti

Z gospodarskim razvojem torej sočasno delujejo vsi ti dejavniki. Vprašanje je, kateri bodo prevladali. V zvezi s tem, je Kuznets postavil znamenito hipotezo, ki se v literaturi imenuje Kuznetsova hipoteza o obrnjeni krivulji U.

Po Kuznetsu naj bi neenakost v začetnih fazah gospodarske rasti, ko je prehod od predindustrijske v industrijsko civilizacijo najhitrejši, naraščala. Kasneje se bo za nekaj časa stabilizirala, v poznejših fazah gospodarske rasti pa se bo stopnja neenakosti v razdelitvi dohodka začela zmanjševati!

Politika razvoja v zvezi z razdelitvijo dohodka

Kateri so možni instrumenti, ki jih lahko uporablja ekonomska politika, če želi prerazdeljevati dohodek?

1. najbolj običajen instrument so davki (npr. progresivni direktni davki)
2. javni izdatki (progresivni izdatki za šolstvo, socialo, zdravstvo...)
3. vplivanje na dohodke od dela in kapitala (minimalne plače, regulacija obrestnih mer..)
4. neposredna regulacija cen, ki imajo vpliv na prerazdelitev dohodka (administrativno nizko določanje cen hrane v socialističnih državah)
5. strategije razvojne politike, ki se nanašajo na razmerje med rastjo in razdelitvijo
 - najprej prerazdelitev potem rast
 - najprej rast potem prerazdelitev
 - prerazdelitev z rastjo

Teorije in modeli regionalnega razvoja

Tipična novost teorije regionalnega razvoja, glede na druge teorije razvoja, je v tem, da v analizo prinaša novo komponento → prostor.

Regijo opredelimo kot upravno-politično geografsko celoto.

Prvi poskusi oblikovanja teorije in modelov regionalnega razvoja se bili v tem, da so poskušali razvojne teorije celotnega gospodarstva po analogiji prenesti tudi na regionalno raven. Po tej logiki bi imeli dve skupini teorij regionalne rasti:

- povpraševalno zasnovane modele
- ponudbeno zasnovane modele

Povpraševalno zasnovani modeli

Povpraševalno zasnovani modeli imajo svojo podlago v keynesianski teoriji rasti, te teorije poudarjajo pomen zunanjega povpraševanja na razvoj regije, poudarjajo pomen izvoza regije. Razvojne regionalne študije te vrste poskušajo:

- ugotoviti izvozne dejavnosti regije
- predvideti možno rast teh izvoznih dejavnosti
- oceniti vpliv dodatne izvozne aktivnosti na druge, sicer neizvozne aktivnosti regije

Ponudbeno zasnovani modeli

Ponudbeno zasnovani modeli izhajajo iz vloge ponudbe za regionalno rast, svojo podlago imajo v neoklasični teoriji rasti, ti modeli predvsem poudarjajo razpoložljivost

produkcijskih faktorjev, njihovo mobilnost, konkurenčnost... Ponudbeno poganjani modeli regionalne rasti jemljejo povpraševanje za zagotovljeno in je zato regionalna ekonomska aktivnost odvisna predvsem od razpoložljivih proizvodnih resursov. Razpoložljivost kapitala, delovne sile, uvoznih inputov, infrastrukture, vse to je središče analize.

Takšna sta keynesianski in neoklasični vidik regionalne rasti. Poznamo pa tudi teorije in modele regionalne rasti, ki so značilni prav za regionalni vidik teorij rasti.

Skupna značilnost vseh tipično regionalnih modelov rasti je izhodišče, da nekje nastane zametek ali središče in žarišče razvoja, ter da se potem ta razvoj širi in pogloblja po vsej regiji.

V analizo uvedemo prostor in razdaljo!

Richardson meni, da uvedba prostora in razdalje v analizo rasti onemogoča uporabo agregatnih modelov rasti za potrebe regionalnega razvoja. Richardson zato namesto običajnih modelov rasti navaja naslednje 4 modele:

1. model kumulativnega verižnega sprožanja vzrokov
2. model središča in okolice
3. model aglomeracijskega potenciala
4. analiza polov razvoja

Kateri so možni ukrepi regionalne razvojne politike?

Razpon možnih instrumentov regionalne razvojne politike je širok:

1. podpore (subvencije) podjetjem → podpora podjetjem je lahko za kapital ali pa za delovno silo. Pogosteje se podpira kapital. Podpore za kapital slonijo na potrebi po spodbujanju investicij. Kapitalno intenzivne dejavnosti naj bi generirale širši regionalni razvoj s tem, ko širijo tehnološki napredek in privabljajo tudi druge dejavnosti. Mnoge oblike pomoči podjetjem imajo obliko davčnih olajšav (pospešena amortizacije, davčni 'prazniki'...)
2. politika javnih izdatkov → to so lahko kratkoročni prostorsko diskriminatorni izdatki, dolgoročni infrastrukturni izdatki oz. investicije, regionalna diskriminacija...
3. direktne kontrole, ki dovoljujejo ali preprečujejo namestitve gospodarske dejavnosti na določeni lokaciji
4. ukrepi za spodbujanje regionalne mobilnosti produkcijskih faktorjev in blaga (odstranjevanje ovir prostejšemu pretoku kapitala, delovne sile in blaga) → sem spada izboljšanje informacij o možnostih zaposlitve, subvencije izobraževanju in prekvalifikacijam, subvencije posameznikom za potovanja in naselitev....
5. implicitna regionalna politika

SONARAVEN (VZDRŽLJIV, OBSTOJEN) GOSPODARSKI RAZVOJ

Sonaraven razvoj je tisti, ki lahko vzdrži vse generacije, ki je dovolj daljnoviden, fleksibilen in moder, da ne spodjeda fizičnih in družbenih osnov svojega razvoja. Obstojna ali sonaravna družba je tista, ki zadovoljuje svoje sedanje potrebe tako, da ne ogroža sposobnosti prihodnjih generacij, da zadovoljujejo svoje potrebe.

Herman Duly je predlagal 3 pravila za opredelitev sonaravnega (obstojnega) razvoja:

1. obnovljivi viri → stopnja porabe obnovljivih virov ne more presegati stopnje obnavljanja in regeneracije obnovljivih virov
2. neobnovljivi viri → stopnja porabe neobnovljivih virov ne more biti večja od stopnje po kateri je mogoče razvijati substitute za neobnovljive vire
3. onesnaževanje → stopnja emisije onesnaževanja ne sme presegati stopnje asimilacije okolja

Koncept sonaravnega razvoja uvaja nov pojem. Meje razvoja niso več le viri (sources), temveč tudi greznice oz. odlagališča (sinks).

Ideja napredka

Vera v napredek pomeni, da so bodo stvari v prihodnje izboljšale. Ideja sloni na temeljni predpostavki, da obstaja sklop sprememb v zgodovini, da so to spremembe v samo eno smer in sicer v izboljšanje, od manj želenega k bolj želenemu stanju razmer.

Napredek je mogoče razumeti v različnih pomenih. Pollard (1971) omenja tri možna področja napredka:

1. materialni napredek → izboljšanje materialnih razmer življenja
2. družbeni (socialni) napredek → človeške družbe bodo bolje upravljane, bodo pravičnejše, svobodnejše, stabilnejše in večja bo enakost med ljudmi. To bo omogočilo višji razvoj človekove osebnosti.
3. osebni napredek človeka in sicer v dveh pomenih:
 - znanje in zavest človeka se bosta izboljševala, človek bo postajal prijaznejši, moralnejši...
 - vesplošen napredek na vseh področjih bo vodil v izboljšanje fizičnih, razumskih in duševnih sposobnosti človeka

Seveda pa so vseskozi obstajali tudi dvomljivci glede napredka (npr. Malthus).

STROŠKI IN MEJE GOSPODARSKE RASTI

V zadnjem času čaščenje gospodarske rasti povsod po svetu ni več tako enodušno. Posebno v visoko razvitih državah so se začeli pojavljati dvomi, Evropa pa je pri tem prednjačila.

Do konca 60-ih let nihče ni govoril o stroških gospodarske rasti pač pa samo o koristih. V začetku 70-ih pa so se v zahodnih razvitih državah vse bolj začeli poudarjati stroški in meje rasti.

Stroški rasti

Vsak ekonomski pojav ima svoje stroške in koristi. Tako je tudi z gospodarsko rastjo. Glede neposrednih stroškov rasti smo si na jasnem (investicije so istočasno strošek in faktor rasti; podobno je z delom). Zanimajo pa nas tudi posredni stroški rasti. Kot primer je navedenih nekaj negativnih pojavov, ki so povezani z gospodarsko rastjo:

1. uničevanje narave in negativen vpliv na življenjsko okolico, pretirano izkoriščanje naravnih bogastev
 - onesnaževanje zraka in vode s kemičnimi in radioaktivnimi odpadki
 - uničevanje divjega življenja
 - mesta postajajo vse bolj neznosna za življenje, vse manj prostora
 - umazanost mest
1. pospešitev zastarevanja → čim hitrejši je napredek, tem hitreje vse zastareva
 - ekonomska obraba - zastarevajo stroji in oprema
 - zastarevajo proizvodi trajne potrošnje, potrošnik zaradi tega ni dovolj dolgo zadovoljen s tem, kar je kupil
 - zastareva tudi znanje
 - zastarevajo tudi moralno etična pravila obnašanja ljudi → konflikt med generacijami
1. hiter gospodarski napredek povečuje negotovost in ustvarja nekakšen šok prihodnosti, s tem se tudi povečujejo frustracije ljudi

Meje rasti

Za ekonomiste je običajno, da na vsako stvar gledajo z vidika stroškov in koristi. Nekateri strokovnjaki, predvsem drugih strok, so začeli trditi, da problem gospodarske rasti ni samo v stroških, temveč, da ima gospodarska rast tudi svoje absolutne meje, preko katerih ne more več rasti.

Leta 1972 je izšla knjiga Meje rasti, v kateri so avtorji obdelali 5 spremenljivk:

- svetovno prebivalstvo
- industrializacija
- pridobivanje živeža
- onesnaženost okolja

- poraba neobnovljivih naravnih virov

Avtorji knjige so mnenja, da se vsakoletni prirast teh petih spremenljivk ravna po vzorcu eksponentne rasti. Hkrati domnevajo, da obstaja zgornja meja onesnaženosti, preko katere èlovek ne more veè udobno živeti. Prav tako menijo, da je omejena kolièina neobnovljivih naravnih virov. Svetovno prebivalstvo, industrializacija in pridobivanje živeža so spremenljivke rasti; onesnaženost okolja in naravni viri pa sta spremenljivki meja rasti.

Avtorji so nato upoštevali trenutne stopnje rasti spremenljivk rasti in trenutno znane kolièine razpoložljivih naravnih virov in standarde onesnaženosti ter model ekstrapolirali za veè kot 100 let: Ugotovili so, da èe se bodo sedanja gibanja ohranila, bodo meje rasti na tem planetu dosežene v 100 letih. Najbolj verjeten rezultat bo neprièakovano in neobvladljivo nazadovanje tako števila prebivalstva kot industrijske zmogljivosti.

Rešitev pred takim apokaliptičnim izidom vidijo avtorji v nekakem stanju svetovnega ravnotežja, ko naj bi bila stopnja rasti prebivalstva in kapitala enaka 0. Prebivalstvo naj ne bi veè naraščalo, prav tako naj ne bi bilo novih investicij v proizvodna sredstva. Izboljšanje in napredek naj bi bila predvsem kakovostnega in niè veè kolièinskega znaèaja.

OCENJEVANJE VPLIVOV OKOLJA PRI VREDNOTENJU INVESTICIJSKIH PROJEKTOV

Ena metoda vkljuèitve vplivov na okolje je, da te vplive upošteevamo pri doloèitvi diskontne stopnje, druga metoda pa je, da vpliv na okolje neposredno ocenimo in ga vkljuèimo v tok neto koristi in stroškov ter pustimo diskontno stopnjo opredeljeno na tradicionalen naèin.

Vpliv na okolje in diskontna stopnja

Osnovna posledica diskontiranja je, da èim višja je diskontna stopnja, tem veèji pomen se daje èasovno bližjim prilivom in odlivom. Problem ekoloških projektov pa je v tem, da se stroški pojavljajo èasovno blizu in so tam tudi koncentrirani, koristi pa se pojavljajo postopoma in èez dolgo èasovno obdobje. Èe bi pri 'zelenih' projektih uporabljali visoko diskontno stopnjo, bi stroški pretehtali koristi, zato je pogosta zamisel, da naj bi zeleni projekti imeli nizko diskontno stopnjo. Nizka diskontna stopnja naj bi vzpodbudno delovala na I v ekološke projekte, vendar ima ideja nizke diskontne stopnje tudi slabosti:

1. prva težava je v tem, da je lahko zahtevana diskontna stopnja nižja od stroškov kapitala, zato je treba pri takih projektih subvencionirati obrestno mero
2. nizka diskontna stopnja spodbuja veèje celotne investicije, ki povzročajo tudi veè odpadkov in tako obremenjujejo okolje
3. diskontna stopnja vsebuje mnogo stvari (premija za tveganje, èasovne preference...), kar je drugaèe težko izraziti

Zamisel o vkljuèitvi ekoloških vplivov v diskontno stopnjo je torej težko uresnièljiva.

Neposredna vkljuèitev ocenjenih koristi in stroškov za okolje v denarni tok investicije

Pri tej metodi gre za to, da se tradicionalni denarni tok dopolni s posebej ocenjenim tokom neto koristi in stroškov za okolje:

$$NSV = \sum_{t=0}^n \frac{(B - S - E)}{(1+i)^t};$$

kjer je:

B = koristi ali prilivi denarnega toka

S = stroški ali odlivi denarnega toka

E = ocena neto škode za okolje

Pri oceni neto koristi moramo upoštevati tudi naèelo sonaravnega razvoja:

$$\sum E_i \leq 0;$$

E_i je neto škoda, ki jo povzroèi i-ti investicijski projekt. Neto škode se seštevajo èez vse investicijske projekte, ki jih izvajamo. Skupna vsota neto škod mora biti negativna.

PRVOTNA AKUMULACIJA KAPITALA

Tema prvotne akumulacije kapitala je pomembna zato, ker nekateri teoretiki razvoja menijo, da je sedanji odnos med razvitimi kapitalističnimi državami in MRD dejansko odnos prvotne akumulacije kapitala. Ta teza je po eni strani resnična, ker je v MRD treba opraviti procese, ki so značilni za prehod v razvito blagovno produkcijo. Ta teza pa ima po drugi strani zelo omejen domet, ker predpostavlja absolutno večanje presežne vrednosti, kar pa zopet ne more biti zadosten pogoj za hiter gospodarski razvoj.

Zgodovinska naloga kapitalistične prvotne akumulacije kapitala je bila, da zagotovi prvotno akumulacijo kapitala v privatnih rokah. Prvotna akumulacija kapitala ni posledica kapitalističnega produkcijskega načina pač pa je njegovo izhodišče (Marx).

Kapitalistični odnos predpostavlja, da so delavci ločeni od lastnine njihovih delovnih pogojev. Tako imenovana prvotna akumulacija ni nič drugega kot zgodovinski proces ločitve producenta od produkcijskih sredstev.

Osnova procesa prvotne akumulacije kapitala je bila ekspropriacija kmeta. Kmečko prebivalstvo so nasilno razlastili ter ga silili v sistem meznega dela. Nastajajoča buržoazija potrebuje in uporablja državno oblast za to, da obdrži delavce na normalni stopnji njihove odvisnosti. To je bistven moment t.i. prvotne akumulacije kapitala.

Ko je proces prvotne akumulacije končan, se akumulacija naprej oblikuje po drugačnih zakonitostih. To so zakonitosti kapitalistične akumulacije, spreminjanje presežne vrednosti v kapital.

AKUMULACIJA, KONCENTRACIJA IN CENTRALIZACIJA KAPITALA

Da bi se kapital večal je potrebno del presežne vrednosti stalno spreminjati nazaj v kapital. Spreminjanje presežne vrednosti v kapital je akumuliranje. Akumulacija je sredstvo za povečanje organske sestave kapitala, le-ta pa je sredstvo za povečevanje produktivnosti dela. Produktivnost dela je sredstvo za povečevanje presežne vrednosti in s tem dobička. Krog je sklenjen.

Akumulacija je torej sredstvo za večanje kapitala nasploh. Kapital se namreč lahko širi z lastno akumulacijo. Kapitalist iz dobička oddvoji del za ponovno naložbo → akumulira. Starim kapitalom se dodajajo novi. To povečevanje kapitala z lastno akumulacijo Marx imenuje koncentracija kapitala.

Drugi način večanja kapitala, ki je vzporeden akumulaciji in koncentraciji je centralizacija kapitala.

Centralizacija kapitala je združevanje že obstoječih kapitalov. Do centralizacije pride na razne načine:

- v konkurenčni borbi kapitalisti propadajo, nadzor nad njihovim kapitalom pa prevzamejo močnejši kapitalisti
- bančni kapital in sistem delniških družb prav tako omogočata centralizacijo K

Proces koncentracije in centralizacije kapitala ima pomembne posledice. Z večanjem posameznih kapitalov manjši kapitali odmirajo. Popolna konkurenca majhnih podjetij se spreminja v nepopolno konkurenco velikih. To je t.i. monopolistična faza razvoja kapitalizma.

Veliki monopoli z masovno proizvodnjo zahtevajo velike trge. Zato se povečuje težnja po izvozu kapitala. Kapital se internacionalizira. Ta težnja po izvozu kapitala poraja potrebo, da si hočejo razvite države po svoje tudi monopolizirati položaj na svetovni obli. To poraja imperializem, težnjo po razdelitvi sveta med najrazvitejše države. Lenin je proces imperializma imenoval kot najvišjo fazo kapitalizma.

Teze o zlivanju različnih družbeno ekonomskih sistemov

Ideološko obremenjen pojem 'kapitalizem' se v razvojni literaturi prièenja opušeati, išèejo pa se poimenovanja razvitih držav, ki nimajo ideološkega naboja → teza o poindustrijski družbi.

Po Galbraithu je osrednja institucija družbe t.i. 'zrela korporacija', s katero ne upravlja veè skupina lastnikov, temveè specialisti z raznih podroèij → tehnostuktura. Zrela korporacija zato ni veè usmerjena le v maksimiranje profita, paè pa njeni cilji vse bolj soglašajo s cilji družbe kot celote.

Bell trdi, da bo v prihodnosti osrednja institucija univerza. Informacije naj bi postale odloèilen proizvodni tvorec, zato nekateri novo družbo imenujejo tudi informacijska družba.

Poseben poudarek se daje spremembi socialne strukture poindustrijske družbe. Nova socialna struktura ne bo veè temeljila na lastnini temveè na znanju in strokovni usposobljenosti.

Teorija konvergence

Teorija konvergence trdi, da obstojeèa dva družbenoekonomska sistema kažeta vse izrazitejšo tendenco k medsebojnemu zblíževanju. Npr. kapitalistiène dežele vse bolj sprejemajo planiranje, socialistiène dežele pa uvajajo elemente tržnega gospodarstva. Konèni cilj je oblikovanje nekakšnega optimalnega sistema. Proces zblíževanja bo tekel tako dolgo, dokler se oba sistema ne bosta zlila v en tretji sistem, ki bo njuna sinteza in bo združeval najboljše prvine tako enega kot drugega sistema.

PODRAZVITOST KOT ZAOSTANEK V RAZVOJU SKOZI STADIJE GOSPODARSKE RASTI

Metoda teorij gospodarske rasti, ki na gospodarsko nerazvitost gledajo kot na fazno zaostajanje v razvoju je v tem, da po nekem kriteriju razdelijo zgodovino ali proces gospodarskega razvoja v zaporedne faze oz. stopnje razvoja. Zaèetna faza je seveda nerazvitost, konèna faza pa je razvitost. Nerazvita gospodarstva so po tej logiki le na nižji stopnji razvoja kot razvita gospodarstva.

Po tej razlagi so sedanje manj razvite države nezadostno razvite zato, ker so pozneje stopile na tekoèe stopnice gospodarske rasti.

Avtor sodobne teorije stadijev gospodarske rasti je W.W. Rostow. Njegova teorija je bila ena od bolj vplivnih teorij o gospodarski rasti v 60-ih letih.

Rostow meni, da je vse družbe možno razdeliti med naslednjih 5 stadijev gospodarske rasti:

1. tradicionalna družba
2. predpogoji za vzlet
3. vzlet
4. pot k zrelosti
5. razdobje visoke masovne potrošnje

TRADICIONALNA DRUŽBA: struktura je razvita znotraj omejene produkcijske funkcije in nizke produktivnosti. Velik delež resursov se namenja kmetijstvu (srednjeveška Evropa)

PREDPOGOJI ZA VZLET: družba v procesu prehoda, to je èas, ko se spoznanja moderne znanosti, zaèenejo prevajati v novo produkcijsko funkcijo, tako v kmetijstvu kot v industriji.

VZLET: prelomnica v življenju modernih družb. Rast postane normalno stanje. Vzlet je opredeljen s tremi pogoji:

- porast deleža produktivnih investicij v BDP od 5% na 10% ali veè
- razvoj enega ali veè pomembnih industrijskih sektorjev = vodeèih sektorjev
- obstoj oz. pojav politiènega, družbenega in institucionalnega okvira, ki da gospodarski rasti trajen znaèaj

PREHOD V ZRELOST: dolgo obdobje vztrajnega, èetudi nihajoèega napredka. Rostow ocenjuje, da se kakih 60 let po vzletu doseže zrelost. Zrelost se lahko opredeli kot stopnja, na kateri gospodarstvo demonstrira sposobnost, da se premakne preko

začetnih industrij, ki so omogočile vzlet. Gospodarstvo ima sposobnosti, da lahko proizvaja karkoli hoče.

DOBA VISOKE MASOVNE POTROŠNJE: označuje razmere, ko se vodilni gospodarski sektorji premaknejo na področje dolgotrajnih potrošnih dobrin in storitev. Izraz te dobe je pojav države blaginje. Poudarek ni več na proizvodnji, temveč na potrošnji.

Mnenje W.W. Rostowa je, da MRD zaostajajo na poti po stopnjah rasti zato, ker so pozno štartale. Vendar meni, da so tudi one na isti poti kot razvite države.

Po Rostowu je najpomembnejša faza, ki jo morajo MRD preiti, vzlet. Rostow je dal celo nasvet, kaj je treba storiti, da se pospeši rast v razdobju vzleta:

- povečati delež investicij v BDP
- podpirati določene vodilne industrijske sektorje
- zgraditi moderno politično okolje za gospodarski razvoj

TEZA O RAZVOJNIH VZORCIH

Ideja enolinijskega evulucijskega razvoja, kjer si faze oziroma stopnje praviloma sledijo ena za drugo je zelo privlačna in pogosto uporabljena. V novejšem času je takšna ideja v ozadju empiričnih študij o t.i. razvojnih vzorcih. Najbolj znan avtor s tega področja je Hollis B. Chenery.

Ideja enolinijskega razvoja in razvojnih vzorcev je prisotna tudi v slovenski literaturi. Sočan je l. 1978 razdelil gospodarsko rast v 5 značilnih razvojnih stadijev, pri čemer je upošteval predvsem značilnost strukture proizvodnje in mednarodne menjave, pa tudi ustvarjeni narodni dohodek na prebivalca. Sočan je tako razdelal naslednje stadije gospodarske rasti:

1. stadij gospodarske letargije
2. stadij začetne gospodarske rasti
3. stadij zmerne gospodarske razvitosti
4. stadij gospodarske razvitosti
5. stadij visoke gospodarske razvitosti

Kakšna pa je analitična vrednost metode stadijev rasti (Rostow) in razvojnih vzorcev (Chenery)?

Ideja o enosmerni rasti, po zgolj eni poti v zaporednih stopnjah, je zelo poenostavljena, in je kot taka lahko zgrešena.

Prav tako ne bi bilo pravilno te ideje popolnoma zavreči. Ta ideja nam namreč omogoča določeno klasifikacijo. Metodo razvojnih stadijev je v novejšem času uporabil tudi Porter pri njegovi ideji o fazah konkurenčnih prednosti držav. Vendar je Porter uvedel pomembno novost; država lahko napreduje od nižje na višjo stopnjo konkurenčne prednosti, lahko pa tudi nazaduje in sestopi na nižjo stopnjo razvoja.

PODRAZVITOST KOT ODSEV EKONOMSKIH ODNOSOV MED RAZVITIMI IN MANJ RAZVITIMI DEŽELAMI

Drug način razlage širjenja razlik v gospodarski razvitosti med državami je skupina tez, ki trdijo, da so ekonomski odnosi med razvitimi in manj razvitimi na škodo manj razvitih in zato še poglobljajo razlike v razvitosti. Te teze hkrati tudi opozarjajo na negativne učinke mednarodne menjave na razvoj MRD.

Teze neomarksistov so močno politično in ideološko obarvane, ta način razlage razlik med razvitimi in nerazvitimi državami pa je apolitičen, ideološko nevtralen.

Kumulativno vplivanje tržnih sil

Švedski ekonomist G. Myrdal trdi, da je treba razlago za obstoječe in povečuje se razlike v gospodarski razvitosti iskati v kumulativnih tendencah, ki so inherentne neoviranemu delovanju tržnih sil. Trgovina sama po sebi ne deluje k enakosti, ampak nasprotno, ima celo močan zaviralni učinek na nerazvite. Razlago za tak proces vidi Myrdal v dejstvu, da se ob delovanju tržnih sil proizvodni faktorji in gospodarska aktivnost zgoščajo v že razvitih ali bolj razvitih središčih. Značilnost gibanja delovne sile, kapitala,

dobrin in storitev je, da se selijo proti razvitim centrom, ki imajo veliko privlačno moč zaradi izgrajene socialne in ekonomske infrastrukture. V njihovo prid deluje tudi učinek eksternalij. Zaradi tega dejstva postajajo razvite države še bolj razvite, manj razvite države pa zaostajajo, ker izgubljajo proizvodne faktorje.

Zamisel o negativnem učinkovanju trga na razvoj MRD je ustvarila v manj razvitih državah sovražen odnos do tržnega reševanja ekonomskih in razvojnih problemov. Tako vzdusje do trga je v MRD prevladovalo vse do konca 1980-ih let.

Neugodna razmerja mednarodne menjave in neenaka razdelitev koristi od mednarodne trgovine

Raol Prebisch je pokazal še na drugo neugodno značilnost tržnega mehanizma glede razvoja MRD. Njegova utemeljitev se nanaša na različno gibanje cen različnih proizvodov na svetovnem trgu, na različno gibanje cen primarnih proizvodov in industrijskih proizvodov. Iz te svoje teorije je Prebisch oblikoval sklepe in predloge za razvojno politiko MRD:

- MRD naj gredo v hitrejši razvoj industrializacije, da bi bile sposobne pobirati prednosti industrije na področju tehničnega napredka, trgovine, strukturnih sprememb...
- Prebisch je verjel, da morajo MRD deliti sadove svoje rasti produktivnosti z razvitimi državami. Utemeljitev: MRD izvažajo primarne dobrine, ki imajo nizko dohodkovno elastičnost povpraševanja. Če MRD povečajo produktivnost, potem lahko izvozi večjo količino, vendar le po nižjih cenah, ker je povpraševanje šibko in se menjalna razmerja slabšajo. Del višjega dohodka zaradi višje produktivnosti se torej preljuje v razvite države. Da bi to preprečil, Prebisch predlaga spodbujanje razvoja industrije in spodbujanje strategije uvozne substitucije. To pomeni, da naj MRD poskušajo same proizvajati uvozne dobrine, da bi tako zmanjšali uvozno povpraševanje manj razvitih držav, kar bi preprečilo relativno večanje uvoznih cen in s tem slabšanje menjalnih razmerij.
- Prebisch je tudi predlagal, da naj MRD ustanovijo svoj lastni protekcionizem, da bi zaščitile svoj povečan dohodek pred odlivom v tujino. Kompenzacijo omejeni trgovini z razvitimi državami je videl v pospeševanju notranje trgovine in trgovine med manj razvitimi državami.

Neenaka menjava

A. Emmanuel trdi, da je menjava med razvitimi in manj razvitimi državami neenaka in da MRD izgubljajo v tej menjavi. Z menjavo prihaja do prerazdelitve dohodka od manj razvitih k razvitim, kar začetne razlike v razvitosti še povečuje.

Emmanuel ne vidi problema v tem, da se slabša stanje menjave primarnih proizvodov, temveč v tem, da se slabša stanje menjave tako imenovanih nerazvitih držav. Ključna točka v Emmanuelovi teoriji so razlike v mezdah med razvitimi in manj razvitimi državami. Ker so mezde nižje v MRD, so te nerazvite in bodo zato nerazvite tudi ostale in se bo njihova relativna nerazvitost še poglobljala zaradi odlivanja vrednosti v razvite države v procesu neenake menjave.

Emmanuelova teorija je v celoti zgrajena na treh tezah:

- zakon vrednosti deluje na isti način na svetovnem trgu in znotraj vsake kapitalistične dežele. Razlika med delovanjem svetovnega in notranjega trga je le v tem, da je kapital sicer mobilan, zato se profitne mere tudi izenačujejo, vendar pa delovna sila na svetovnem trgu ni mobilna. Nemobilnost delovne sile na svetovnem trgu ima za posledico, da če obstajajo začetne razlike v mezdah med deželami, se te razlike ne bodo izenačile, temveč se bodo celo širile.
- druga teza je v zvezi z razlago razlik v mezdah. Višina mezd je določena z zgodovinskimi, družbenimi in institucionalnimi razmerami, te pa so med državami zelo različne, zato so kot posledica različne tudi mezde. Pri Emmanuelu torej vzrok razlik v mezdah ni ekonomski in ni odvisen od razlik v produktivnosti dela. Praviloma so mezde sicer višje v razvitih deželah, vendar ne zaradi višje produktivnosti dela, ampak zaradi močnejšega delavskega razreda.

- tretja Emmanuelova teza je o oblikovanju svetovne produkcijske cene. Nagrade produkcijskih faktorjev se dodajajo in seštejejo v ceno: $pc = C + V + pp$. Produkcijska cena (pc) je enaka seštevku konstantnega kapitala (C), varibilnega kapitala, ki je vsota izplaèanih mezd (V), in povpreènega profita (pp). Emmanuelova trditev je, da je produkcijska cena manj razvite države za isti proizvod nižja od produkcijske cene v razviti državi. Razlika je v èlenu V, to je v mezdah. MRD zaradi nižjih mezd prodajajo svoje proizvode po nižji ceni, kot bi jih sicer razvite države.

Emmanuelovo trditev je sicer mogoèe kritizirati, posebej še v toèki, da je višina mezd neodvisna od produktivnosti dela.

Faktorska menjalna razmerja

Emmanuelovo tezo o posledicah nizkih mezd v MRD je pozneje deloma zagovarjal tudi W. A. Lewis. Se pa Lewis od Emmanuela razlikuje po tem, da jasno veže nizke mezde v MRD z nizko produktivnostjo v kmetijstvu.

Lewis meni, da je rešitev v odpravi 50-60% nizko produktivnih delavcev v pridobivanju hrane s preobrazbo njihove produktivnosti. Nujno je treba poveèati produktivnost v kmetijstvu, kar bo spremenilo faktorske odnose v menjavi in dvignilo cene tradicionalnega kmetijskega izvoza. To bi ustvarilo tudi kmetijski presežek, ki bi podpiral industrijsko proizvodnjo za domaèi trg. Te države bi bile potem manj odvisne od sveta glede financ in glede izvoza kot motorja razvoja.

ODVISEN RAZVOJ

Teorije, ki so opisane zgoraj, so veèinoma teorije odvisnega razvoja. Avtorji ugotavljajo, da je razvoj ali nerazvoj MRD odvisen v veliki meri od razvitih držav. V tem smislu so to teorije odvisnega razvoja.

Še pogostejše ta oznaka 'teorije odvisnega razvoja' velja za teorije južnoameriških avtorjev (npr. Prebisch, Frank, Santos...).

Danes razvite države so šle skozi dolgo zgodovino revšèine, borbe za preživetje in so pri tem kulturno zorele, poveèevale civilizacijsko raven in bile konèno v 18. in 19. stoletju sposobne ustvariti tehnološki in gospodarski razvoj na svoji lastni osnovi.

V tem pogledu so sedaj MRD na boljšem, saj lahko rastejo na podlagi lastnih virov in znanja, obenem pa tudi na podlagi prenosa in posnemanja gospodarskega razvoja iz razvitih držav. To se je tudi pokazalo v relativno višjih stopnjah rasti MRD v zadnjih treh desetletjih.

TUJA POMOÈ IN PODPORA MANJ RAZVITIM DRŽAVAM

Tuja (oz. razvojna) pomoè:

- z vidika dajalca pomoèi ima nekomercialen namen
- ugodnejši pogoji z vidika prejemnika (obrestna mera, rok odplaèila...)

Obseg uradne razvojne pomoèi v svetu hitro raste. Leta 1960 je znašala skupaj 6.4 mia USD, leta 1990 pa že 62.0 mia USD. Kot % BDP razvitih držav je znašala leta 1990 0.36%. Opaziti je tudi upadanje deleža ZDA v celotni razvojni pomoèi → to kaže na upadanje ekonomskega vpliva ZDA v mednarodnih ekonomskih razmerah.

Zakaj države pravzaprav dajejo pomoè? Države dajalke pomoèi imajo razne interese za pomoè (strateški, politièni, ekonomski interes), nekaj pomoèi pa je pogojeno tudi z humanitarnimi in moralnimi potrebami (npr. ob naravnih nesreèah).

Todaro meni, da ni dokazov za to, da bi dajalke dajale razvojno pomoè, ne da bi v zameno prièakovale doloèene koristi (vojaške, politiène, ekonomske...).

Zakaj MRD sprejemajo pomoè? Glavni razlog je vsekakor ekonomski → dopolnitev omejenih domaèih sredstev in pomoè pri prestrukturiranju gospodarstva. Poleg tega motiva pa imajo MRD še dva dodatna motiva, da sprejmejo pomoè:

- politièni motiv (pomaga obstojeèi vladi proti opoziciji)
- moralni motiv (moralna obveznost bogatih držav da pomagajo revnim državam)

Kakšen pa je pravzaprav vpliv tuje pomoči na gospodarski razvoj?

Tuja pomoč ima tako pozitiven kot negativen vpliv. Pozitiven vpliv je v tem, da tuja pomoč vpliva na povečanje investicij, ne povzroča pa stroškov financiranja teh investicij. Po drugi strani ima tudi negativen vpliv, in sicer ustvarja varljivo vzdušje, da je razvoj in rast mogoče podariti.

Hipoteza o negativnem vplivu tuje pomoči

Griffin in Enos (1970) sta ugotovila nasprotno povezavo med stopnjo rasti in tujo pomočjo, to pa sta razlagala s 4 dejavniki:

1. sredstva domače akumulacije in tuje akumulacije so zamenljiva, zato v praksi tuja akumulacija pogosto nadomesti domačo, namesto da bi jo le dopolnjevala oz. povečevala. Domači varčevalci ne omejujejo svoje potrošnje, pa tudi javna poraba v praksi navadno poraste
2. tuja pomoč utegne poslabšati strukturo investicij
3. uvoz tujega kapitala zavira razvoj domačih podjetnikov in podjetništva
4. tuja pomoč omogoča oblastem, da se izognejo institucionalnim spremembam, ki so nujne za gospodarski razvoj

Hipoteza o pozitivnem vplivu tuje pomoči

G. Papanek (1972) pa oporeka ugotovitvam Griffina in Enosa ter meni, da je negativna statistična povezava med S in tujimi prilivi vsaj delno posledica računovodske konvencije. Papanek je tudi prepričan, da je najbolj resno vprašanje pri ugotavljanju negativne povezave med S in tujimi prilivi vprašanje obstoja vzročnosti. Papanek meni, da nizko varčevanje in nizka rast zahtevata višjo tujo pomoč in da ne velja obratno, da visok obseg tuje pomoči povzroča nizko stopnjo varčevanja in nizko stopnjo rasti.

Občasna (podporna) tuja pomoč → transfer dohodka za pomoč v primerih velike nuje, je začasen odziv na nepredvidene dogodke oz. šoke v gospodarstvu

Trajnejša (razvojna) pomoč → pomoč te vrste je bolj sistematična in trajnejša...

Levy (1987) je ugotovil, da se občasna pomoč v MRD skoraj v celoti potroši, medtem ko se trajnejša razvojna pomoč v veliko večji meri uporabi za investicije, ter je kot taka veliko učinkovitejša pri generiranju gospodarske rasti.

Razlikujemo tudi med pojmom pomoč : podpora!

Tuja pomoč vsebuje do določene mere darilno komponento ter je potrebna najmanj razvitim državam.

Srednje manj razvite države pa pri svojem razvoju bolj kot pomoč potrebujejo podporo. Kot podporo bi lahko opredelili spodbujanje trgovinskih odnosov med državami, spodbujanje tujih direktnih investicij, možnost prihoda teh držav na trge razvitih držav...

Gre bolj za posredno podporo v razvoju in ne za direktno pomoč. Tem državam se odpirajo možnosti, ali jih bodo posamezne države tudi dejansko izkoristile pa je odvisno predvsem od njih samih.

MEGATRENDI RAZVOJA

John Naspitt je eden optimističnih avtorjev, ki je postal slaven z izdajo knjige 'Megatrendi' ter nato še z drugim delom knjige 'Megatrendi 2000'.

Lahko rečemo, da je še v 70-ih letih v publicistiki o prihodnosti prevladoval pesimizem. Govorilo se je o mejah rasti, o ekoloških katastrofah, globalni ekonomski krizi, zatonu ZDA ipd.

John Naspitt je v začetku 80-ih let ponudil optimistične napovedi o prihodnjem razvoju. Napovedoval je, da bodo devetdeseta razdobje gospodarskega napredka in razcveta. Menil je, da bo razcvet brez omejitev rasti, ki jih je svet poznal poprej. To je utemeljeval z dejstvom, da se je rast prebivalstva povsod upočasnila, zelena revolucija v kmetijstvu bo skupaj s pomočjo biotehnologije odpravila nevarnost lakote v svetu, zamenjevanje naravnih materialov z umetnimi zmanjšuje obremenitev naravnih virov, energetske krize pa prav tako ne bo, ker se vse bolj uveljavlja varčevanje z energijo, velik potencial pa vidi tudi v solarni energiji.

J. Naisbitt je do svojih megatrendov prišel na podlagi opazovanja dogajanj v ZDA ter le deloma tudi v drugih razvitih državah. Njegova ugotovitev je, da je v ZDA le 5 držav, v katerih se pojavi večina izumov (inovacij). Ostale države so le slednice. Po analogiji meni, da so ZDA tudi postavljalca megatrendov za ves svet. ZDA sledijo države zahodne Evrope ter Japonska, ostale države so le zasledovalke trendov.

Deset megatrendov, kot povzetek Naisbittovih knjig:

1. Industrijska družba se spreminja v informacijsko družbo - po mnenju Naisbitta je ta premik najpomembnejši od vseh. Naisbitt trdi, da informacijska družba temelji na storitvah, ter da so storitve značilnost nove dobe. Pogonska sila v gospodarstvu je znanje. Po tej logiki je informacija eden glavnih razvojnih dejavnikov, vendar je treba ugotoviti, da informacija podobno kot znanje, deluje in ima vpliv le posredno. Informacija oz. znanje se mora materializirati v proizvodu, v delovnem sredstvu, v večji delovni sposobnosti človeka ali v inovaciji.
2. Vzpon pacifiškega območja - Naisbitt ne razloži podrobno, katere so konkurenčne in primerjalne prednosti pacifiškega območja (Japonska, Koreja, Tajvan...). Pravi le, da so pacifiške države dokaz, da se tudi revne dežele lahko razvijejo, čeprav niso bogate z naravnimi viri. Potrebno je le dovolj investirati v človeške vire. Vzpon torej razlaga z investicijami v človeški kapital.
3. Vraščanje nacionalnega gospodarstva v svetovno - svet postaja vse bolj medsebojno povezan in soodvisen, zato prihaja do globalizacije gospodarstva. Nobena država nima več prevladujočega vpliva v svetu (prej npr. ZDA). Da bi globalno gospodarstvo, kot en tržni prostor lahko delovalo, je potrebna popolnoma svobodna trgovina med državami. Obenem opaža tudi trend k homogenizaciji življenjskih stilov, vendar ima ta trend tudi svoj protitrend. Narodi si želijo ohraniti svojo nacionalno identiteto v globalnem svetu. Lahko rečemo, da je zaenkrat megatrend: globalno gospodarstvo da, globalni narod ne.
4. Doba biologije - v dobi mehanske industrije je bila v ospredju fizika, danes smo prišli premiku poudarka na modele iz biologije. Prvi prodori biotehnologije so se pojavili v medicini s cepivi. Od dosežkov biotehnologije si ometamo tudi odpravo lakote. Na tem področju so glavni ekonomski subjekti farmacevtske in kemične multinacionalke, ker so biotehnoški produkti navadno v obliki zdravil ali kmetijskih kemikalij. Napredek na področju biologije pa odpira tudi etične probleme.
5. Visoka tehnologija in rahloštetnost - danes smo prišli hitremu razvoju tehnologije, na kar ljudje po drugi strani reagirajo tako, da vse bolj zahtevajo, da jih ta tehnologija upošteva kot ljudi. Čim bolj je življenje prepleteno s tehnologijo, tem bolj se ljudje ukvarjajo z dejavnostmi, ki s tehnologijo nimajo neposredne zveze, npr. umetnost, kultura, religija.
6. Zmagoslavje posameznika - devetdeseta leta so značilna po tem, da se daje novo spoštovanje posamezniku kot temelju družbe in osnovni enoti sprememb. Novi čas potrebuje ustvarjalnost, iniciativnost in odgovornost, vse to pa je povezano s posameznikom in individualnostjo. Nova teorija rasti bo zato bolj usmerjena v posameznika ter v večanje njegovih produkcijskih sposobnosti s pomočjo izobraževanja. Investicije v opremo se bodo prilagajale delavcu in ne več obratno.
7. Spreminjanje hierarhije v mrežno prepletanje - hierarhična piramidna organizacijska struktura je začela kazati svoje slabosti. Uveljavitev posameznika ter razvoj tehnologije, ki je oprta na posameznika zahteva drugačno organizacijsko strukturo. Naisbitt pravi, da se hierarhične strukture spreminjajo v mrežne. Mrežne strukture so ljudje, ki med seboj komunicirajo, si delijo resurse ipd. Pri mrežnem strukturiranju ni pomemben le končni rezultat, temveč tudi proces, kako se pride do rezultata. Devetdeseta leta so tudi dekada žensk na vodilnih položajih.
8. Privatizacija države blaginje - danes smo prišli premiku od javnega lastništva stanovanj k privatnemu lastništvu, od državnega zdravstva k privatnemu zdravstvu, od državnih podjetij k privatnim podjetjem, od državnega socialnega zavarovanja k privatnemu zavarovanju... Država si je v preteklosti naložila breme, ki ga objektivno

ne more veè nositi. Opraviti imamo z desetletjem, ko država mora odložiti del svojih bremen in jih prepustiti ljudem.

9. Spreminjanje predstavnške demokracije v participativno - namesto poslancev in delegatov sodeluje pri odloèanju vse veè ljudi. Trend je viden tako na podroèju politike kot na podroèju gospodarstva.
10. Prehod od centralizacije v decentralizacijo - na pomenu pridobiva regionalna problematika, vloga centralne države se zmanjšuje. Zaznati je tudi megatrend dezurbanizacije (premožnejši del prebivalstva se seli iz mest na podeželje).

STRUKTURNE SPREMEMBE IN PRESTRUKTURIRANJE

Obstajata vsaj dva, deloma nasprotujoèa, deloma dopolnjujoèa se pogleda na to, kako se gospodarski razvoj pojavlja: neoklasièna tradicija in strukturni pogled.

V neoklasièni tradiciji družbeni proizvod raste kot rezultat dolgoroènih uèinkov akumulacije kapitala, rasti delovne sile in tehnoloških sprememb, vse to pa se dogaja v konkurenènih razmerah tržnega ravnotežja. Premik v povpraševanju in gibanje resursov iz enega v drugi sektor se smatra kot relativno nepomemben, ker paè kapital in delo prinašata enake mejne donose v vseh uporabah. Neoklasièna teorija predpostavlja, da je ekonomski sistem dovolj fleksibilen, da ohranja ravnotežne cene.

Drugaèen pogled je strukturni pogled, ki gleda na gospodarski razvoj kot na en vidik preoblikovanja proizvodne strukture, ki je potrebna, da se prilagodi spremenjenemu povpraševanju in bolj produktivni rabi tehnologije.

Glede na dejstvo, da je prihodnost negotova in da je mobilnost faktorjev proizvodnje omejena, je prièakovati, da se bodo strukturne spremembe pojavljale v razmerah neravnotežja. Zatorej selitev delovne sile in kapitala iz manj produktivnih v bolj produktivne panoge lahko pospeši gospodarsko rast. Tak pogled naj bi bil pomembnejši za MRD, ker MRD kažejo izrazite simptome neravnotežij na faktorskih trgih in hitreše spremembe v strukturi proizvodnje ter veèje razlike v produktivnosti po sektorjih.

Strukturne spremembe se da meriti z merjenjem sprememb v deležih razliènih vej (panog) v družbenem proizvodu. Možne so razliène mere (omenili bomo tri) vse pa jemljejo za osnovo delež doloèenega sektorja v celotni vrednosti proizvoda v letu t (S_{it}). Sprememba v deležu v dveh razliènih razdobjih potem meri obseg spreminjanja strukture.

Prvi kazalec strukturnih sprememb je **vsota pozitivnih sprememb v vrednosti strukturnih deležev** med dvema razdobjema. Po tem konceptu k strukturnim spremembam prispevajo le sektorji, ki se razvijajo hitreje od povpreèja.

$$F_1 = \sum_i \Delta^+ S_{it}; \text{ kjer } \Delta^+ \text{ oznaèuje pozitivne spremembe}$$

Druga dva kazalca bi skupaj lahko poimenovali **vsota sprememb strukturnih deležev**, poznamo pa dve razlièici.

Vsota proporcionalnih sprememb v velikosti deležev (vkljuèuje tako pozitivne kot negativne spremembe v strukturnih deležih). Glede na to, da se relativne spremembe najboljše izrazijo z razlikami v logaritmi osnovnih spremenljivk, ta kazalec opredelimo kot:

$$F_2 = \sum_i \Delta \log S_{it}$$

Ta kazalec nam omogoèa dobiti vpogled v to, ali pozitivne relativne spremembe strukturnih deležev prevladujejo nad negativnimi. To nam pokaže predznak kazalca F_2 .

Kazalec vsote absolutnih vrednosti relativnih razlik v strukturnih deležih pa šteje za strukturne spremembe tako ekspanzijo kot krèenje deležev posameznih sektorjev.

$$F_3 = \sum_i |\Delta \log S_{it}|$$

Dejstvo je, da je produktivnost dela v razliènih dejavnostih razlièna, zato je za celotno produktivnost dela pomembno, kako je delovna sila razporejena med gospodarske dejavnosti. Èim veè delovne sile je zaposleno v bolj produktivnih sektorjih, tem veèja je družbena produktivnost dela in obratno.

Celotno ali narodnogospodarsko produktivnost dela lahko razèlenimo na dva dela:

- intrasektorska komponenta produktivnosti dela, ki je rezultat povečevanja produktivnosti dela znotraj sektorja
- intersektorska komponenta produktivnosti dela, ki je rezultat sprememb v strukturi zaposlenih

Razčlenitev indeksa produktivnosti

Splošni indeks produktivnosti dela v gospodarstvu lahko razčlenimo na dva dela: na povečanje produktivnosti dela, ki je rezultat povečanja produktivnosti dela samo znotraj sektorjev (intra-sektorska komponenta) ob dani in nespremenjeni strukturi zaposlenosti, in na produktivnost dela, ki je rezultat spremenjene strukture zaposlenosti po sektorjih (inter-sektorska komponenta) ob dani nespremenjeni produktivnosti znotraj sektorjev.

Strukturno komponento dobimo tako, da predpostavljamo, da se v vsakem sektorju količina proizvodnje, ob nespremenjeni produktivnosti dela, lahko poveča samo za spremembo v številu zaposlenih.

Q pomeni obseg proizvodnje, P so cene, L je število zaposlenih, subscript 0 pomeni začetno obdobje, subscript 1 pa podatek v tekočem obdobju. Q_0P_0 je torej vrednost proizvodnje v začetnem razdobju v določeni panogi. Če to proizvodnjo pomnožimo s koeficientom dinamike zaposlenosti (L_1/L_0), dobimo povečanje vrednosti proizvodnje, ki jo je pripisati samo povečanju zaposlenosti:

$$Q_0P_0 * \left(\frac{L_1}{L_0}\right).$$

S seštevanjem vrednosti proizvodnje vseh panog se dobi proizvodnja celotnega celotnega gospodarstva, ki jo je pripisati samo povečanju zaposlenosti:

$$B = \sum_i Q_0P_0 * \left(\frac{L_1}{L_0}\right)$$

S pomočjo tega izraza razčlenimo indeks celotne produktivnosti dela na dve komponenti:

$$\left(\frac{\sum Q_1P_0}{\sum Q_0P_0} : \frac{\sum L_1}{\sum L_0}\right) * 100 = \left[\frac{\sum Q_1P_0}{\sum Q_0P_0 \frac{L_1}{L_0}} * \frac{\sum Q_0P_0 \frac{L_1}{L_0}}{\sum Q_0P_0} : \frac{\sum L_1}{\sum L_0} \right] * 100$$

Prvi člen na levi strani formule odraža intrasektorsko komponento produktivnosti dela, preostali člen, skupaj s koeficientom dinamike zaposlenosti, pa odraža strukturno ali intersektorsko komponento produktivnosti dela.

Razčlenitev stopnje rasti produktivnosti

Agregatni družbeni proizvod (Y) lahko izrazimo kot vsoto sektorskih proizvodov (Y_i):

$$Y = \sum Y_i$$

Stopnja rasti agregatnega proizvoda je vsota sektorskih stopenj rasti, ponderiranih s sektorskimi deleži proizvoda v celotnem proizvodu:

$$r_Y = \sum w_i * r_{Y_i}$$

$w_i = Y_i/Y \rightarrow$ delež sektorja i v celotnem proizvodu.

Agregatna produktivnost dela (proizvod na delavca) je tehtano povprečje povprečnih sektorskih produktivnosti dela, pri čemer so uteži enake deležem sektorjev v skupni zaposlenosti:

$$q = \sum \left(\frac{Y_i}{L_i}\right) * \left(\frac{L_i}{L}\right)$$

$$q = \sum q_i * z_i$$

$q = Y/L \rightarrow$ produktivnost dela, podpis i označuje sektor i

$z_i = L_i/L \rightarrow$ delež sektorja i v skupni zaposlenosti

Stopnje rasti agregatne produktivnosti dela, izražene s sektorskimi stopnjami rasti produktivnosti dela, dobimo s pomočjo diferenciala zgornjega izraza glede na čas:

$$r_q = \sum w_i * r_{qi} + \sum w_i * r_{zi}$$

Stopnja rasti agregatne produktivnosti dela ima dve komponenti. Prva komponenta odraža sektorske stopnje rasti produktivnosti dela in meri prispevek povečanja produktivnosti dela v sektorjih k agregatni produktivnosti dela. To je učinek višje produktivnosti ($\sum w_i * r_{qi}$). Druga komponenta meri strukturni učinek na agregatno produktivnost dela ($\sum w_i * r_{zi}$). Označimo jo z $A(q)$. Ta komponenta pa meri prispevek k agregatni produktivnosti dela, ki ga je pripisati spreminjanju zaposlenosti med sektorji z različnimi produktivnostmi dela ob predpostavki, da relativne produktivnosti dela po sektorjih ostanejo konstantne.

V literaturi se pojavlja več formulacij za merjenje strukturnih sprememb v zaposlitvi na rast produktivnosti dela. Strukturna komponenta se meri z enim od naslednjih, sicer medsebojno ekvivalentnih izrazov:

$$\begin{aligned} A(q) &= \sum w_i * r_{zi} \\ &= \sum \Delta z_i (q_i/q) \\ &= \sum r_{Li} (w_i - z_i) \\ &= (1/Y) \sum \Delta L_i (q_i - q) \end{aligned}$$

Pomen medsektorskih sprememb za celotno produktivnost dela je odvisen od velikosti medsektorskega prelivanja zaposlenosti in od velikosti razlik v sektorskih produktivnostih med sektorji, ki izgubljajo in sektorji, ki pridobivajo zaposlenost. Na splošno lahko pričakujemo, da bodo medsektorsko preseljevanje zaposlenosti in razlike v sektorskih produktivnostih večje v manj razvitih državah, ki še nimajo zrele gospodarske razvitosti.

Ena najbolj značilnih in zakonitih razvojnih značilnosti spreminjanja strukture je spreminjanje deležev treh glavnih gospodarskih sektorjev: kmetijstva, industrije in storitev.

V začetnih fazah razvitosti je prevladujoč sektor gospodarstva kmetijstvo, potem sledi industrializacija in z njo prevlada industrije. V razvitih državah postajajo najmočnejši gospodarski sektor storitve.

A.G. Fisher je poudarjal razmerje med razporeditvijo zaposlenosti med te tri sektorje in med ravni razvitosti gospodarstva. Narodni dohodek postopoma raste, medtem ko se gospodarstvo giblje od stopnje, kjer prevladujejo aktivnosti, kot so kmetijstvo, skozi fazo v kateri prevladuje industrija, v stopnjo, v kateri storitve tvorijo glavino gospodarske aktivnosti. Pri tem velja empirično spoznanje, da je rast produktivnosti najhitrejša v industriji.

Kmetijstvo

Značilnost kmetijstva je v tem, da proizvaja predvsem hrano. Povpraševanje po hrani določa tudi povpraševanje po kmetijskih pridelkih. Vir rasti povpraševanja po hrani je rast prebivalstva in rast dohodka na prebivalca. Lahko se postavimo na stališče, da se rast prebivalstva v celoti odraža na rasti povpraševanja po hrani, rast dohodka na prebivalca pa se odraža na rasti povpraševanja po hrani skozi dohodkovno elastičnost povpraševanja po kmetijskih izdelkih:

$$r_{KM} = r_P + e * r_Y$$

Glavni razlog za upadanje deleža kmetijstva v celotnem gospodarstvu je v t.i. Engelovem zakonu o upadanju deleža hrane v porabi. Dohodkovna elastičnost povpraševanja po kmetijskih izdelkih je zaradi tega nižja od 1.

Rast kmetijske proizvodnje je omejena po eni strani z naravnimi viri, po drugi strani pa tudi s tehnologijo, ki jo uporabljamo v kmetijstvu. Empirično dejstvo je, da je rast produktivnosti dela v kmetijstvu praviloma nižja kot v industriji in zato tudi upada delež kmetijstva v celotnem družbenem produktu.

Eno od ključnih vprašanj strukturnega razvoja je vprašanje relativne rasti kmetijstva v primerjavi z industrijo. Tendencia kaže upadanje deleža kmetijstva in večanje deleža industrije, ki se je začel z industrijsko revolucijo.

Industrija in industrializacija

Industrijski razvoj je eden glavnih virov in uporabnikov tehničnega napredka. Možnost obstoja zelo različnih industrijskih vej dopuša možnost ustanovitve industrijskih dejavnosti v skladu s primerjalnimi prednostmi. S tem je omogočena premestitev (realokacija) dela in kapitala v produktivne uporabe. Tako se koristi učinek strukturne komponente produktivnosti znotraj industrije in se izkorišča možne koristi od specializacije in ekonomije obsega.

Industrijska proizvodnja je močno določena s povpraševanjem in s trgovino. Dohodkovna elastičnost povpraševanja po industrijskih proizvodih je relativno visoka. Povrh tega so industrijski proizvodi praviloma zelo trgovani.

Vpliv povpraševanja po raznih elementih se da razčleniti in ugotoviti vpliv na sektorske razlike v rasti proizvodnje. Metoda sloni na računovodski identiteti, ki velja za vsak proizvodni sektor:

$$Y_i = D_i + (X_i - M_i) + \sum Y_{ij}$$

kjer je Y_i bruto proizvod sektorja i , D_i je domače končno povpraševanje (poraba + investicije), $(X_i - M_i)$ je neto trgovina s tujino (neto izvoz), Y_{ij} je vmesna (medsektorska) poraba blaga sektorja j s strani sektorja i in se predpostavlja, da variira z ravnijo dohodka na osebo.

Na tak način se da povečanje proizvodnje sektorja i izenačiti z vsoto 4 faktorjev:

- večanje domačega povpraševanja
- večanje izvoza
- uvozna substitucija
- tehnološke spremembe (celoten učinek na sektor i zaradi spremenjenih input-output koeficientov)

Na podlagi te razčlenitve dejavnikov, ki vplivajo na povpraševanje in empiričnih raziskav, lahko ugotovimo nekatere **splošne značilnosti industrializacije**:

- v domačem povpraševanju se pojavljata dva premika, ki ju je zaznati v vseh primerih:
 - padec deleža povpraševanja po hrani z rastjo dohodka na prebivalca
 - porast deleža sredstev za proizvodnjo (sredstva za stroje, naprave) zaradi porasta investicijskega in porabniškega povpraševanja
- porast vmesne (medsektorske) porabe → s širjenjem proizvodnje postaja proizvodnja vse bolj posredna, zato se vse večji delež proizvoda proda drugim proizvajalcem v primerjavi s končnimi porabniki
- spremembe v primerjalnih prednostih → z uvozno substitucijo in s širitvijo izvoza se MRD vse bolj odmikajo od specializacije v primarni proizvodnji, ki je sicer značilna za zgodnje faze razvoja

Razdelitev gospodarstva na kmetijstvo in industrijo je bila na podlagi bistveno različnih produkcijskih funkcij v teh dveh sektorjih. V kmetijstvu je odločilen produkcijski faktor zemlja oz. narava, v industriji pa ta faktor ni pomemben za samo rast. Kapital, tako fizični kot človeški, in tehnološki napredek so pomembnejši dejavniki rasti in zato je industrija dinamičnejši sektor gospodarstva.

Razvoj storitev

Danes so industrijske dežele vse bolj pod vplivom preskrbe in porabe storitev. Transformacija starega sveta kmetijstva in industrije v smeri storitev spreminja gospodarstvo, tako glede na to, kaj proizvaja, kot glede na to, kako se proizvaja.

Tradicionalni trosektorski model podaja teorijo razvojnega procesa v stopnjah. V zgodnji fazi prevladujejo primarne (predvsem kmetijske) dejavnosti, tako po deležu proizvodnje kot po deležu zaposlenosti. Sledi vse bolj pomembna vloga sekundarnega (predvsem industrijskega) sektorja. Končno, v tretji fazi, naj bi terciarne (storitvene) dejavnosti postale največji sektor gospodarstva. Tradicionalna Fisher-Clarkova teza je poskušala razložiti dolgoročni trend premika zaposlovanja v terciarnem sektorju s kombinacijo dveh dejavnikov. En dejavnik je rastoče povpraševanje po storitvah z

rastoèim dohodkom na osebo, drugi dejavnik pa je tendenca poèasnejše rasti produktivnosti dela v storitvenem sektorju.

Delež javnih in privatnih storitev v bruto domaèem proizvodu sedaj presega 50% in zajema skoraj 60% vseh zaposlenih v državah OECD kot celoti.

Kvartalni sektor

Trosektorski model gospodarstva je kmalu postal neprimeren, ker je obravnaval storitve kot veè ali manj homogeno skupino (predvsem je bilo zanemarjeno znanje).

Rešitev se je iskala tako, da se je trem sektorjem dodal še èetrty sektor, t.i. kvartalni sektor. Slednji je bil navezan predvsem na rast informacijskega sektorja, ki vkljuèuje informacijske proizvajalce, informacijske procesorje, informacijske distributerje in delo v informacijskih strukturah.

Razlièni vidiki gospodarske strukture

Sektorski vidik gospodarske strukture je sicer pomemben, ni pa edini. Opozorimo lahko, tudi na druge strukturne vidike, ki so pomembni za gospodarski razvoj države:

- energija → svoj èas je bila kazalec gospodarske razvitosti, danes pa ni veè. Proizvodnja energije postaja vse bolj problem okolja
- struktura gospodarstva glede na lastnino → teza je, da uèinkovitost gospodarjenja ni nevtralna glede lastninske oblike. Lastnina je lahko privatna, javna, združna ali državna.
- struktura gospodarstva po velikosti ekonomskih enot → v razvitih tržnih gospodarstvih lahko opazimo, da je za tržno strukturo znaèilna normalna distribucija podjetij po velikosti, tako da ekonomsko strukturo sestavlja mešanica majhnih, srednjih in velikih podjetij. V bivših socialistiènih državah se pojavlja problem t.i. socialistiène èrne luknje.

STRUKTURNI RAZLOGI KOT VZROK INFLACIJE

Strukturalistièni pogled na inflacijo trdi, da je nujna pozitivna povezava med doloèeno stopnjo inflacije in gospodarsko rastjo in da je zato nujna doloèena izmenjava (trade-off) med inflacijo in rastjo. Obstajajo trije vidiki take utemeljitve:

1. nemobilnost proizvodnih tvorcev in rigidnost faktorskih cen (predvsem mezd) navzdol → to povzroèi, da je potrebno poveèanje plaè in cen, da bi prišlo do preselitve (realokacije) delovne sile in drugih resursov iz enega v drugi sektor. Razvijajoèi sektorji imajo višje cene, zaostajajoèi sektorji pa svojih cen ne znižujejo, zato lahko pride do spremembe relativnih cen med sektorji le na raèun diferencirane rasti cen. Absolutno se namreè cene nobenega sektorja ne znižajo. To ima seveda inflatorne uèinke.
2. neelastiènost ponudbe v kmetijstvu → poveèanje povpraševanja po hrani in kmetijskih pridelkih povzroèi poveèanje relativnih cen hrane. Te relativne cene pa se poveèujejo s hitrejšo rastjo absolutnih cen in ne z zmanjševanjem cen drugih proizvodov (npr. industrijskih). Tudi to ima inflatorni uèinek.
3. neelastiènost povpraševanja po izvozu tipiène MRD → zaradi tega devizni prilivi rastejo relativno poèasi in ne morejo kriti vse hitreje rastoèih potreb po uvozu za potrebe domaèe in izvozne proizvodnje. Zato se morajo MRD zatekati k uvozno substituirni proizvodnji, v nadomešèanje uvoza, tudi tam, kjer nimajo komparativnih prednosti, zato je taka proizvodnja z visokimi stroški, draga in ustvarja inflatorne pritiske.

To so seveda potencialni vzroki za inflacijo. Da se dejansko spremenijo v inflacijo, pa omogoèa pasivna denarna politika kolièine denarja v obtoku, ki zapolnjuje deflacijske vrzeli, ki jih povzroèajo poveèanja cen. Poveèanje cen enih proizvodov bi moralo imeti za posledico znižanje cen drugih proizvodov, ob dani nespremenjeni kolièini denarja v obtoku. Èe se pa kolièina denarja v obtoku sproti poveèuje, relativno višanje cen posameznih proizvodov pomeni višanje splošne ravni cen.

Strukturni model inflacije

Predpostavljamo, da je gospodarstvo razdeljeno v dva sektorja, kmetijstvo in industrijo. Agregatna raven cen (P) naj bo linearno homogena funkcija cen v kmetijstvu (P_a) in cen v industriji (P_i):

$$P = P_a^w * P_i^{1-w}; \quad 0 < w < 1$$

w = koeficient elastičnosti splošne ravni cen glede na spremembe cen kmetijskih proizvodov in tudi odraža delež kmetijske proizvodnje v celotni proizvodnji

Razmerje med kmetijskimi in industrijskimi cenami označimo s ãrko R :

$$R = \frac{P_a}{P_i}$$

Funkcijo agregatne ravni cen pretvorimo v obliko s stopnjami rasti:

$$p = w * (p_a - p_i) + p_i$$

$$p = w * r + p_i$$

p predstavlja stopnjo rasti P , r predstavlja stopnjo rasti R , itd...

r je torej stopnja rasti relativnih cen kmetijskih proizvodov (razlika med rastjo cen kmetijskih proizvodov in stopnjo rasti industrijskih proizvodov). **Stopnja rasti cen (inflacija) je torej opredeljena kot funkcija stopnje rasti relativnih cen kmetijskih dobrin in stopnje rasti cen v industrijskem sektorju.**

Temeljna hipoteza strukturalizma je, da se relativne cene kmetijskih proizvodov morajo povečevati tekom gospodarske rasti v MRD. Kot je razvidno iz enačbe, to neposredno vpliva na splošno rast cen.

Razlog relativne rasti kmetijskih cen je dvojen. Po eni strani je rast kmetijstva relativno počasna in je ponudba kmetijskih proizvodov neelastična. Po drugi strani pa je odzivnost kmetijskih cen na presežno povpraševanje v kmetijstvu večja kot v industriji.

Rast povpraševanja po kmetijskih proizvodih povečuje relativne kmetijske cene preko cenovne elastičnosti povpraševanja (E_D):

$$d = E_D * r$$

Rast ponudbe pa nasprotno znižuje relativne kmetijske cene preko cenovne elastičnosti ponudbe:

$$s = -E_S * r$$

Inflacija je torej spremljana in povzročena z rastjo relativnih cen kmetijskih proizvodov, slednja pa je odvisna od hitre rasti povpraševanja po kmetijskih proizvodih, višje cenovne elastičnosti povpraševanja od ponudbe in od elastičnosti splošne ravni cen na spremembe v kmetijskih cenah (w):

$$r = f(d, s, E_D, E_S, w)$$

Problem je očitno v tem, da se kmetijska proizvodnja tako počasi razvija in da se tako slabo odziva na sicer povišane cene kmetijskih proizvodov. Zaostajanje razvoja kmetijstva je pomemben faktor inflacije v MRD.

POLITIKA STRUKTURNEGA PRILAGAJANJA

Proizvodnjo je danes mogoče povečati tudi z obstoječimi, vendar korenito prestrukturiranimi zmogljivostmi. Trenutno je to glavno področje oživiljanja gospodarske rasti mnogih držav.

Delovanje politike prestrukturiranja lahko združimo v tri področja:

- povečevanje fleksibilnosti in prilagodljivosti gospodarstva:
 - liberalizacija z deregulacijo
 - dobro delovanje vseh trgov, poseben pomen finančnega trga in trga dela
 - fleksibilnost gospodarstva zahteva čim več raznovrstnih proizvajalcev ob zavedanju problema razdrobljenosti
 - raznovrstnost proizvodnje pomeni tudi spreminjanje te raznovrstnosti
 - reforma javnega sektorja
 - gospodarstvo mora biti na široko odprto navzven, mednarodna menjava mora imeti znaten delež v BDP, to je še posebej pomembno za majhne države
- spodbujanje dinamičnosti gospodarstva:

- v gospodarstvu delujejo in konkurirajo podjetja. Ključno razvojno vprašanje je dinamičnost gospodarstva, ki vodi do konkurenčnih prednosti podjetij. Dinamičnost gospodarstva je odvisna od sposobnosti podjetij, da se nenehno izboljšujejo in inovirajo.
- sektorska politika:
 - sektorji gospodarske infrastrukture so pod močnim vplivom države, čeprav se tudi tu govori o prestrukturiranju in privatizaciji
 - posebno pozornost zasluži kmetijstvo, vendar ne v smislu zaščite, temveč v smislu spodbujanja kmetijske proizvodnje
 - tradicionalno gledanje na strukturno politiko je slonelo na politiki podpiranja investicij in njihovega usmerjanja, kar je danes zastarelo gledanje. Danes je politika strukturnega prilagajanja usmerjena na spodbujanje in odkrivanje aktivnosti, ki projekte producirajo, ustvarjajo.
 - različne države vodijo strukturno politiko tudi tako, da seznanjajo gospodarstvo s trendi spreminjanja gospodarske sektorske strukture. Družba naj bi bila toliko organizirana, da je sposobna spremljati in analizirati razvojna dogajanja v svetu in doma, saj to v veliki meri zmanjša negotovost.

Āasovna oddaljenost v razvitosti

Model āasovne oddaljenosti v razvitosti je še eden od modelov neenakomernega gospodarskega razvoja (poleg Lewisovega modela dualnega gospodarskega razvoja in modela razvoja Sever - Jug oz. razviti nerazviti, katerega glavne teze je prispeval Raol Prebisch).

Model izhaja iz dejstva, da je primerjanje razvitosti pogosto primerjanje ravni razvitosti z različnimi kazalci. Zanimiva informacija bi npr. bila, āe bi lahko ugotovili, za koliko let neka država zaostaja za drugo. S takimi vprašanji se ukvarja metoda āasovne oddaljenosti v razvitosti.

Izhodišāe je enostavna formula eksponentne funkcije rasti:

$$Y_t = Y_0(1+r)^t$$

Naj bo:

Y_{rt} = tekoāa raven BDP p.c. razvitih dr̄zava

Y_{mt} = tekoāa raven BDP p.c. manj razvitih dr̄zav

r_R = dejanska stopnja rasti BDP p.c. v razvitih dr̄zavah

r_M = dejanska stopnja rasti BDP p.c. v manj razvitih dr̄zavah

1) Kako dolgo bi trajalo, da bi MRD dosegle sedanjo povpreāno raven dohodka na osebo v razvitih dr̄zavah. Predpostavka je, da BDP p.c. višji v razvitih dr̄zavah, stopnja rasti pa je višja v MRD?

$$Y_{Rt} = Y_{Mt}(1+r_M)^n$$

Išāemo tisti n , to je āas, ki izenaāuje BDP p.c. v razvitih in MRD dr̄zavah:

$$n = \frac{\log \frac{Y_{Rt}}{Y_{Mt}}}{\log(1+r_M)}$$

2) Koliko let bi bilo potrebnih za odpravo razlike v BDP p.c.?

$$n = \frac{\log \frac{Y_{Rt}}{Y_{Mt}}}{\log(1+r_M) - \log(1+r_R)}$$

3) Kako hitro bi morale MRD rasti, da bi do leta 2000 izenaāile svoj BDP p.c. z razvitimi dr̄zavami?

$$r_M = \sqrt[n]{\frac{Y_{Rt}}{Y_{Mt}}} - 1$$

Model āasovne razlike samo ugotavlja razlike in jih na en naāin meri. Ugotavlja razmerja med BDP p.c. v razvitih in manj razvitih dr̄zavah in njihovimi stopnjami rasti, vendar jih ne razlaga. Je izkljuāno opisni model.

Nekaj pomembnih avtorjev navedenih v uèbeniku Gospodarska rast in razvojna ekonomika ter njihove glavne teze!

- **A. Lewis in W.W. Rostow** - bistveno vprašanje za prehod nerazvitega gospodarstva iz stanja stagnacije in nerazvitosti v stanje samostojnega razvoja je vprašanje povečanja stopnje investiranja. Delež produktivnih investicij v BDP je treba z 5% povečati na 10% ali več.
- **Rudolf Bièaniæ** - ugotavlja, da se kapitalni koliènik med gospodarskim razvojem spreminja na nek pravièn in zakonit naèin. Bièaniæ tako ugotavlja 3 faze gospodarske rasti glede na gibanje kapitalnega koliènika. Glavno razvojno vprašanje po Bièaniæu ni obseg investicij, ampak njihova uèinkovitost.
- **Branko Horvat** - namen investiranja je povečanje proizvodnje, kajti maksimiranje potrošnje je edini cilj produktivnih naporov družbe. Èe ima družba na izbiro večjo in manjšo potrošnjo ob drugih nespremenjenih pogojih, se bo družba obnašala racionalno in bo izbrala večjo potrošnjo.
- **H. Leibenstein** - vpelje X-neuèinkovitost. Leibenstein namreè nepolnega izkorišèanja proizvodnih zmogljivosti ne pojasnjuje z alokativno neuèinkovitostjo, temveè meni, da gre za drug problem, gre za nezadostno izkorišèanje zmogljivosti zaradi nealokativne neuèinkovitosti.
- **Winston** - Winston meni, da osrednje razvojno vprašanje, predvsem v MRD, ni veè vprašanje velikosti investicij, temveè povečanje stopnje izkorišèanja že obstojeèih zmogljivosti. Zaèetna stopnja rasti $r = s/v$ je po njegovem mnenju zmanjšana za koliènik izkorišèanja proizvodnih zmogljivosti in znaša $r = s * (u/v)$.
- **Psaharopoulos** - opravljal je empiriène raziskave o uèinkih investicij v èloveški kapital, predvsem glede razlik med individualno in družbeno stopnjo donosa investicij v èloveški kapital.
- **Vaizey** - poudari tri zelo pomembne zaèetne vloge izobraževanja za gospodarski razvoj, dodatne vloge prispevaza še M. Blaug in Myint.
- **Bowman in Anderson** - ideja o treh etapah v izobraževalnem napredku
- **R.R. Nelson** - prvi opozori na problem rasti ravnotežja v revšèini, za to svojo hipotezo naredi tudi model s pomoèjo treh enaèb (varèevanje, gospodarska rast in rast prebivalstva)
- **Galbraith** - v revnih državah se ljudje vdajajo revšèini, to utrjuje ravnotežje revšèine in pogojuje odsotnost težnje za izboljšanje stanja. V tem vidi Galbraith razvojno vlogo migracij - migrantje se revšèini ne želijo prilagoditi, paè pa ji želijo ubežati
- **Solow** - piše o prispevku tehniènega napredka k gospodarski rasti, za ZDA oceni enaèbo stopnje rasti produktivnosti dela in ugotovi, da je povečanje tehniène opremljenosti dela prispevalo le 10% k rasti produktivnosti, vse ostalo je bilo pripisati tehniènemu napredku. Je tudi eden izmed teoretikov neoklasiènega modela rasti, saj definira njegova izhodišèa.
- **A. Smith** - avtor klasiène angleške teorije gospodarskega razvoja
- **Balassa** - pri ugotavljanju primerjalnih prednosti nekega nacionalnega gospodarstva uporabi dejanske podatke o izvozu in uvozu - koncept 'revealed comparative advantages'.
- **Emery** - argument Emery-ja je bil, da visoka stopnja rasti izvoza spodbuja visoko stopnjo rasti proizvoda, ter da izvoz torej nastopa kot pomoènik gospodarske rasti. Njegovi argumenti so bili, da zato ker visoka rast izvoza omogoèa visoko rast uvoza, ker razvoj izvoza teži k koncentraciji investicij v najbolj uèinkovitih sektorjih in ker izvoz prinaša koristi od ekonomije obsega in sili v izboljševanje kvalitete proizvodov.
- **Kravis** - Kravis meni, da menjava in pretok kapitala sicer pripomoreta k gospodarski rasti, da pa ne moreta biti njen motor
- **M. Porter** - opredeli 4 nacionalne znaèilnosti posameznega gospodarstva, od katerih je v veliki meri odvisno zaviranje ali vzpodbujanje konkurenènih prednosti v gospodarstvu. To so faktorski pogoji, pogoji povpraševanja, strategija firme, njena struktura in tekmeèi ter povezane in podpirajoèe se dejavnosti
- **M. Porter** - Porter opredeli tudi 4 stopnje nacionalnega konkurenènega razvoja. Porter meni, da narodna gospodarstva izkazujejo veè stopenj konkurenènega razvoja, ki odražajo znaèilne vire prednosti nacionalnih podjetij v mednarodni konkurenci. Te stopnje so faktorsko poganjan konkurenèni razvoj, investicijsko poganjan, inovacijsko poganjan in z bogastvom poganjan konkurenèni razvoj.
- **H. Chenery** - glavni teoretik modela dvojne vrzeli. Model dvojne vrzeli obravnava skrajni primer, kjer povečanje proizvodnje zahteva kombinacijo dveh tipov investicijskih dobrin v fiksnem razmerju. En tip lahko proizvedemo doma, drugega moramo nujno uvoziti. Mejo

gospodarski rasti predstavlja tisti razvojni faktor, ki ga primanjkuje in v zvezi s tem lahko govorimo o investicijsko varèevalni vrzeli ali o vrzeli zunanje menjave.

- **Malthus** - Malthus je bil eden prvih, ki je zanikal veljavnost Sayevega zakona. Malthus pride do sklepa, da varèevanje ne bo nujno vedno pospeševalo gospodarske rasti, saj poveèanje varèevanja zmanjšuje potrošnjo in s tem efektivno povpraševanje. Ker se zmanjša povpraševanje se znižajo profiti, kar vodi v zmanjševanje investicij, investicije so namreè odvisne od prièakovanih profitov. Malthus tako meni, da bo varèevanje spodbujalo gospodarski razvoj samo do doloène stopnje, preko te ravni pa ga bo oviralo. To Malthusovo teorijo je sprejel tudi Keynes.
- **E. Domar** - Domarjev model je eden od dveh pomembnih keynesianskih modelov rasti. Z Domarjevim modelom išèemo tisto stopnjo rasti, po kateri se mora gospodarstvo širiti, da bi ostalo v nenehnem stanju polne zaposlenosti. Gospodarstvo je v ravnotežju takrat, ko so njegove proizvodne zmogljivosti enake narodnemu dohodku oz. ko je možen (potencialen) narodni dohodek enak dejanskemu. Mnenje Domarja je bilo, da je na gospodarski razvoj najbolje gledati z vidika investicij, saj investicije vplivajo tako na potencialni kot na dejanski narodni dohodek; problem je le v tem, da je vpliv drugaèn. Vse investicije v celoti vplivajo na poveèanje zmogljivosti in s tem na poveèanje potencialnega dohodka, medtem ko na poveèanje dejanskega narodnega dohodka vpliva le poveèanje investicij. Zaradi tega je za kapitalistièno gospodarstvo nujno, da vseskozi raste (poveèuje investicije) èe želi ohraniti ravnotežje in polno zaposlenost.
- **R. Harrod** - Harrodov model je drugi pomemben keynesianski model rasti, njegov model je precej bolj dinamièn kot Domarjev, saj Harrod vseskozi operira s stopnjami rasti. Harrod najprej izpelje dejansko stopnjo rasti, nato definira (opredeli) potencialno stopnjo rasti, ki jo imenuje naravna stopnja rasti, ter se postavi na stališèe, da je potrebno zagotoviti, da bosta obe stopnji enaki. Poleg teh dveh stopenj Harrod vpelje tudi t.i. želeno stopnjo rasti. Ena izmed inovacij Harrodovega modela so tudi prièakovanja podjetnikov.
- **Kaldor, Pasinetti** - neokeynesianca, naprej razvijata keynesianski model rasti, hkrati pa skušata graditi alternativen model neoklasiènemu modelu rasti. Najbolj znana novost neokeynesianske teorije je nova funkcija varèevanja (varèevanje postane funkcija razdelitve dohodka na profite in plaèe).
- **A. Marshall** - veliki zaèetnik neoklasiène teorije, meni, da je gospodarski razvoj organska rast, da je neprekinjen in ne skokovit
- **Feldman** - gospodarstvo razdeli na dva oddelka, en oddelek proizvaja za potrebe enostavne reprodukcije, drug oddelek pa za potrebe razširjene reprodukcije.
- **Malthus** - gospodarstvo razdeli na kmetijski sektor in industrijski sektor, to pa zato, ker je bil preprièan, da v kmetijstvu velja zakon padajoèih donosov, v industriji pa ne.
- **A. Lewis** - Lewis je bil mnenja, da je osrednji problem teorije gospodarskega razvoja razložiti proces, s katerim se družba, ki je prej investirala 4 ali 5% narodnega dohodka, spremeni v družbo, kjer prostovoljna akumulacija dosega 12 ali 15% narodnega dohodka ali celo veè. Ta problem je tipièn za nerazvita gospodarstva. Modeli rasti, ki so primerni za razvita gospodarstva predpostavljajo dano in stalno investicijsko stopnjo in išèejo razloge za hitrejšo rast v drugih dejavnikih. Ti modeli nimajo razlage za veèanje investicijske stopnje, zato je Lewis oblikoval svoj model dualnega gospodarskega razvoja, ki omogoèa tudi razlago poveèane stopnje investiranja. Njegov model sloni na dveh predpostavkah: v gospodarstvu obstaja presežna ponudba delovne sile in dualno gospodarstvo.
- **R. Prebisch** - postavi tezo o gibanju menjalnih razmerij na škodo manj razvitih držav. Prebischeva teza sloni na dveh predpostavkah; da je bilo širjenje tehnološkega napredka zgodovinsko gledano neenakomerno, ter da je dohodkovna elastiènost povpraševanja po primarnih proizvodih manjša od dohodkovne elastiènosti povpraševanja po industrijskih proizvodih. Manj razvite države izvažajo primarne proizvode in uvažajo industrijske proizvode iz razvitih držav, zato se jim njihova menjalna razmerja poslabšujejo.
- **Thirwall** - z modelom opiše zgornjo Prebischevo tezo, da manj razvite države v trgovanju z razvitimi izgubljajo zaradi razlik v dohodkovni elastiènosti povpraševanja (model dveh držav in dveh proizvodov, v katerem razvita država proizvaja industrijske proizvode z dohodkovno elastiènostjo povpraševanja veèjo od 1 in manj razvita država proizvaja primarne proizvode z dohodkovno elastiènostjo manjšo od 1).
- **Simon Kuznets** - v razvojno literaturo vnese problematiko povezave med razvojem in razdelitvijo dohodka. Kuznets se je vprašal, ali se neenakost v razdelitvi dohodka v toku gospodarske rasti poveèuje ali znižuje. V zvezi s tem, je nato opravil empirièno raziskavo in opredelil znamenito hipotezo, ki se imenuje Kuznetsova hipoteza o obrnjeni èrki U. Kuznets

meni, da se neenakost v začetku rasti povečuje, nato se stabilizira, v poznejših fazah gospodarske rasti pa se začne neenakost v razdelitvi dohodka zmanjševati.

- **Richardson** - s pojavom teorij regionalnega razvoja se je v analizo prinesla nova komponenta - prostor. Richardson meni, da uvedba prostora in razdalje v analizo rasti onemogoča uporabo agregatnih modelov rasti za potrebe regionalnega razvoja. Richardson zato namesto običajnih modelov rasti navaja naslednje 4 modele: model kumulativnega verižnega sprožanja vzrokov, model središča in okolice, model aglomeracijskega potenciala in model polov razvoja.
- **Herman Duly** - predlaga 3 pravila za opredelitev sonaravnega (obstojnega) razvoja: glede obnovljivih virov, glede neobnovljivih virov in glede onesnaževanja okolja.
- **Pollard** - Pollard omenja 3 možna področja napredka: materialni napredek, družbeni (socialni napredek) in osebni napredek človeka.
- **W.W. Rostow** - avtor sodobne teorije stadijev gospodarske rasti. Rostow meni, da je vse družbe možno razdeliti med naslednjih 5 stadijev gospodarske rasti: tradicionalna družba, predpogoji za vzlet, vzlet, pot k zrelosti, razdobje visoke masovne potrošnje. Po Rostowu je najpomembnejša faza, ki jo morajo manj razvite družbe preiti, vzlet.
- **Soèan** - tudi v slovenski literaturi je prisotna ideja enolinijskega razvoja in razvojnih vzorcev. Soèan je l. 1978 razdelil gospodarsko rast v 5 značilnih razvojnih stadijev: stadij gospodarske letargije, stadij začetne gospodarske rasti, stadij zmerne gospodarske razvitosti, stadij gospodarske razvitosti, stadij visoke gospodarske razvitosti.
- **G. Myrdal** - Myrdal trdi, da je treba razlago za obstoječe in povečujoče se razlike v gospodarski razvitosti iskati v kumulativnih tendencah, ki so inherentne neoviranemu delovanju tržnih sil. Trgovina sama po sebi ne deluje k enakosti, ampak nasprotno, povečuje neenakost. Prav tako je značilnost gibanja delovne sile, kapitala, dobrin in storitev, da se selijo proti razvitim centrom, ki imajo zaradi izgrajene ekonomske in socialne infrastrukture veliko privlačno moč, prav tako pa v njihov prid deluje učinek eksternalij. Zato postajajo razvite države še bolj razvite, nerazvite pa zaostajajo.
- **A. Emmanuel** - trdi, da je menjava med razvitimi in nerazvitimi neenaka, ter da nerazviti v tej menjavi izgubljajo. Ključna točka v Emmanuelovi tezi so razlike v mezdah med razvitimi in nerazvitimi državami. Emmanuel meni, da razlike niso posledica različnih produktivnosti dela, ampak drugih dejavnikov.
- **Todaro** - ni dokazov za to, da bi države dajalke pomoči dajale razvojno pomoč, ne da bi v zameno priekovale razne koristi (vojaške, politične...)
- **Griffin in Enos** - postavita hipotezo o negativnem vplivu tuje pomoči
- **G. Papanek** - oporeka trditvam Griffina in Enosa, postavlja vprašanje vzročnosti. Papanek meni, da nizka akumulacija in nizka stopnja rasti zahtevata pomoč, in ne da pomoč povzroča nizko stopnjo rasti in nizko akumulacijo.
- **John Nasbitt** - optimističen avtor, ki je za prihodnost opredelil deset megatrendov, do katerih je prišel na podlagi opazovanj dogajanja v ZDA ter deloma tudi drugod. Deset megatrendov je: industrijska družba se spreminja v informacijsko, vzpon pacifiškega območja, zmago slavje posameznika, hierarhična struktura se spreminja v mrežno, doba biologije, tehnologija in rahločutnost, vraščanje nacionalnega gospodarstva v svetovno, privatizacija države blaginje, spreminjanje predstavniške demokracije v participativno, prehod od centralizacije v decentralizacijo.